

T.C.
MARMARAÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TARİHİ BİLİM DALI

**TÜRKİYE EKONOMİSİNDE VERİMLİLİK
KAVRAMININ GELİŞMESİ VE BU SÜREÇTE MİLLİ
PRODÜKTİVİTE MERKEZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Eralp TURHAL

İstanbul, 2020

T.C.
MARMARAÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TARİHİ BİLİM DALI

**TÜRKİYE EKONOMİSİNDE VERİMLİLİK
KAVRAMININ GELİŞMESİ VE BU SÜREÇTE MİLLİ
PRODÜKTİVİTE MERKEZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Eralp TURHAL

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Murat KORALTÜRK

İstanbul, 2020

ÖNSÖZ

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İktisat Tarihi Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak hazırlanan “*Türkiye Ekonomisinde Verimlilik Kavramının Gelişmesi Ve Bu Süreçte Milli Prodüktivite Merkezi*” adlı araştırmanın konusunu, gelişmekte olan ülke ekonomileri için son derece önemli olan verimlilik kavramının Türkiye’deki gelişim süreci ve bu sürecin neticesinde kurulan ve 46 yıllık mazisi olan Milli Prodüktivite Merkezi oluşturmaktadır.

Bu çalışmayı tamamlama sürecinde sabır ve anlayışıyla beni destekleyen sevgili eşime, bugünlere gelmemde emeği olan maddi-manevi desteğini esirgemeyen aileme ve son güne kadar bana tamamlama ümidi veren herkese canı gönülden teşekkür ederim.

İstanbul, 2020

Eralp TURHAL

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyisim	: Eralp TURHAL
Ana Bilim Dalı	: İktisat
Programı	: İktisat Tarihi
Tez Danışmanı	: Dr. Öğr. Üyesi Murat KORALTÜRK
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans- Eylül 2020

ÖZET

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE VERİMLİLİK KAVRAMININ GELİŞMESİ VE BU SÜREÇTE MİLLİ PRODÜKTİVİTE MERKEZİ

Hayatın her alanında var olan Prodüktivite ya da Verimlilik kavramları iktisat literatüründe birbirinin yerine kullanılan kavramlardır. En basit tanımıyla verimlilik veyahut prodüktivite ihtiyaç duyulan mal veya hizmeti en uygun hız, miktar, kalite de en uygun kaynaklarla en yüksek katma değeri sağlayarak üretmeyi ifade eder. İktisat tarihinde birçok farklı ekol tarafından katkılar yapılan verimliliğin bir tarihsel gelişimi vardır. Özellikle 20. Yüzyılda İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra verimliliğe olan ihtiyacın ülkeler tarafından farkına varılmasıyla birlikte bu alanda değişik yapılarda müesseseler kurulmuştur. Fakat bu müesseselerin ülke ekonomisindeki yeri ve faaliyetleri hakkında literatürde sınırlı sayıda kaynak vardır.

Bu çalışmada, verimlilik kavramının Osmanlı'dan başlayarak Türkiye'deki gelişimi üzerinde durulmuş ve bunun kurumsallaşmış şekli olan Milli Prodüktivite Merkezi'nin ülke ekonomisindeki yeri, faaliyetleri, yapısı, kısa tarihi ve verimlilik bilincine olan katkısını araştırmak amaçlanmıştır. Aynı zamanda Türkiye'de verimlilik kavramının gelişimi ve Milli Prodüktivite Merkezi'nin bu süreçteki rolü araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmada, prodüktivite ve verimlilik kavramlarına dair literatür araştırması yapılmış, kütüphane ve internet araştırması neticesinde elde edilen kitap, makale, slayt ve meclis zabıt cerideleri derlenmiş, dünyadaki çeşitli ülkelerdeki benzer kuruluşların örneklerine yer verilmiş, Türkiye'de verimlilik üzerine resmi kurumsal bir yapı kurulana kadar teşekkül etmiş benzer kurumlara değinilmiş ve Milli Prodüktivite Merkezi dönemi ve sonrası araştırılarak ortaya konulmuştur.

Yapılan araştırmalar neticesinde, Türkiye’de verimlilik kavramının gelişmesinde yayınları, politikaları ve çalışmalarıyla Milli Prodüktivite Merkezi’nin etkin bir rol oynadığı, halkı verimlilik konusunda bilinlendirdiği, sanayi üretimi alanında yöneticilere eğitimler vererek sahaya indiği, zamanla ekonominin tüm alanları üzerinde araştırmalar yaptığı ve bunlara çözüm nerileri getirdiği, 2011 yılında Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın bünyesinde kurulan Verimlilik Genel Müdürlüğü’ne bilgisi ve tecrübesinin devredilerek verimlilik ile ilgili çalışmaların bu kurum tarafından devam ettirildiği ve bundan sonraki çalışmalarda VGM ve benzeri verimlilik ile alakalı kurumlara yoğunlaşılmasının Türkiye ekonomisindeki verimlilik kavramının gelişiminde bununla ilgili müesseselerin katkısını ortaya koyacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Prodüktivite, Verimlilik, Milli Prodüktivite Merkezi, Verimlilik Genel Müdürlüğü, 580 Sayılı Kanun.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Eralp TURHAL
Field : Economics
Programme : History of Economics
Supervisor : Dr. Öğr. Üyesi Murat KORALTÜRK
Degree Awarded and Date : Master-September 2020

ABSTRACT

DEVELOPMENT OF PRODUCTIVITY TERM IN TURKEY ECONOMY AND NATIONAL PRODUCTIVITY CENTER IN THIS PROCESS

The concepts of Productivity or Efficiency, which exist in all areas of life, are used interchangeably in the economic literature. In its simplest definition, productivity or efficiency refers to producing the required goods or services with the most appropriate speed, quantity, quality, appropriate value resources by providing the highest added value. There is a historical development of productivity in the history of economics, contributed by many different economic schools. Especially in the 20th century, after the Second World War, with the recognition of the need for productivity by countries, institutions with different institution were established in this domain. However, there are limited sources in the literature about the place and activities of these institutions in the country's economy. However, there are limited sources in the literature about the place and activities of these institutions in the country's economy.

In this study, which focused on developments in Turkey, starting from the Ottoman productivity concept and its place in the National Productivity Center which is how they institutionalized this of the country's economy, activities, structure, aimed to investigate the contribution of the short history and efficiency awareness. At the same time the development of the concept of productivity in Turkey and National Productivity Center's role in this process is the subject of the research. In the study, research of the concept of productivity and efficiency in the literature, obtained books, articles, slideshows and council compiled as a result of library and the internet research, the world given the example of similar organizations in various countries, the formation until the

establishment of a corporate institution on productivity in Turkey, similar institutions have been mentioned, and the National Productivity Center period and its aftermath have been researched and revealed.

In the research result, development of the concept of productivity in Turkey, broadcasts, policies and works of the National Productivity Center as effectively play a role, its continue to raise awareness about productivity of people, giving managers training in the field of industrial production by landing on field, by the time doing research on all areas in economy and propose solutions to them, in 2011, information and experience transferring to General Directorate of Productivity was established in the Science, Industry and Technology Ministry, the work on productivity of is maintained by that institution and the subsequent work in the GDP and so the concentration on the relevant institutions with productivity in the development of the concept of efficiency in Turkey's economy of institutions related to it. It has been concluded that it will demonstrate its contribution

Keywords: Productivity, Efficiency, National Productivity Center, General Directorate of Productivity, Law No. 580.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	v
ŞEKİLLER	viii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VERİMLİLİK KAVRAMI VE İKTİSAT TARİHİNDEKİ YERİ.....	4
1.1. Verimlilik Kavramı.....	4
1.2. İKTİSADİ DÜŞÜNCE TARİHİNDE VERİMLİLİK KAVRAMI.....	7
1.2.1. Merkantilist Dönem ve Verimlilik Kavramının Ortaya Çıkışı	8
1.2.2. Fizyokrat İktisat Okulunda Verimlilik Kavramı	8
1.2.3. Klasik İktisat Okulunda Verimlilik Kavramı	8
1.2.4. Neoklasik İktisat Okulunda Verimlilik Kavramı.....	9
1.3. Osmanlı İmparatorluğu'nda Verimlilik ile İlgili Çalışmalar	11
1.4. Cumhuriyet Döneminde Yapılan Verimlilik İle İlgili Çalışmalar	16
1.4.1. Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti.....	16
1.4.2. 1930-1950 Yılları Arasında Verimlilik ile İlgili Gelişmeler	19
1.4.3. Marshall Planı ve Sınai Sevk ve İdare Merkezi.....	22
1.4.4. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu	24
1.4.5. Vekâletlerarası Prodüktivite Komitesi.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLİ PRODÜKTİVİTE MERKEZİ.....	32
2.1. 1950 ve 1960'larda Dünyada Kurulan Prodüktivite Merkezleri	32
2.1.1. Avrupa'daki Prodüktivite Merkezleri	33
2.1.2. Japonya Verimlilik Merkezi.....	36

2.1.3. Kanada Verimlilik Kurumları	36
2.1.4. Hindistan Ulusal Verimlilik Konseyi.....	37
2.1.5. Federal Almanya Cumhuriyeti Verimlilik Merkezi.....	37
2.2. Milli Prodüktivite Merkezi.....	38
2.2.1. MPM'nin Kuruluşu	38
2.2.1.1. Kuruluş Kanununun Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'ndaki Görüşmeleri.....	41
2.2.1.2. 24.02.1965 tarihli Tasarının Reddine Dair Cumhuriyet Senatosu Geçici Komisyon Raporu ve Buna İlişkin 11.03.1965 Tarihli Oturum.....	48
2.2.1.3. MPM Kuruluş Kanunu'nun Reddedilmesinden Sonra 01.04.1965 tarihli Millet Meclisi Geçici Komisyon Raporu.....	50
2.2.1.4. 08.04.1965 tarihli Millet Meclisi Oturumu ve Tasarının Kabul�	51
2.2.2. MPM'nin Görevleri	52
2.2.3. MPM'nin Organizasyon Yapısı	53
2.2.3.1. Genel Kurul'un Yapısı.....	54
2.2.3.2. Genel Kurul'un Görevleri.....	55
2.2.3.3. Yönetim Kurulu'nun Yapısı	55
2.2.3.4. Yönetim Kurulu'nun Görevleri	56
2.2.3.5. Denetleme Kurulu.....	57
2.2.3.6. Denetleme Kurulu'nun Görevleri	57
2.2.3.7. Danışma Kurulları	57
2.2.3.8. Genel Sekreter	57
2.2.3.9. Araştırma Bölüm Başkanlığı	57
2.2.3.10. Danışmanlık Bölüm Başkanlığı	58
2.2.3.11. Eğitim Bölüm Başkanlığı	58
2.2.3.12. Bilgi Teknolojileri Bölüm Başkanlığı.....	58
2.2.3.13. Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Bölüm Başkanlığı.....	58
2.2.3.14. Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanlığı.....	59
2.2.3.15. Mali Hizmetler Bölüm Başkanlığı.....	59

2.2.3.16. İnsan Kaynakları Bölüm Başkanlığı	59
2.2.3.17. Bölge Müdürlükleri	59
2.2.4. MPM'nin Gelirleri	60
2.2.5. MPM'nin Menkulleri ve Gayrimenkulleri	60
2.2.6. MPM'nin Görevlileri	61
2.2.7. Verimlilik Raporları	61
2.2.8. Verimliliği Arttırma Projeleri	62
2.2.9. MPM'nin Dönemler Halinde İncelenmesi	63
2.2.9.1 1965-1980 Yılları Arası Dönem	63
2.2.9.2 1980-1999 Yılları Arası Dönem	63
2.2.9.3 1999-2011 Yılları Arası Dönem	65
2.3. Verimlilik Genel Müdürlüğü	65
2.3.1. Verimlilik Genel Müdürlüğü'nün Görevleri	66
2.3.2. Verimlilik Genel Müdürlüğü'nün Vizyon ve Misyonu	68
2.3.3. Verimlilik Genel Müdürlüğü'nün Organizasyon Yapısı	68
2.3.4. Verimlilik Genel Müdürlüğü'nün Faaliyet Alanları.....	70
2.3.5. Verimlilik Genel Müdürlüğü'nün Yayınları ve Bilimsel Etkinlikleri	70
2.3.6. Verimlilik Genel Müdürlüğü Uluslararası İşbirlikleri	70
2.3.7. Verimlilik Genel Müdürlüğü Tarafından Gerçekleştirilen Eğitim ve Danışmanlık Hizmetleri.....	71
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
SONUÇ.....	73
KAYNAKLAR	79
<i>Elektronik Kaynaklar</i>	<i>79</i>
<i>Kitaplar</i>	<i>79</i>
<i>Tezler</i>	<i>80</i>
<i>Sürelî Yayınlar</i>	<i>81</i>
<i>Mevzuat ve Meclis Tutanakları.....</i>	<i>83</i>

ŞEKİLLER

Şekil 1: MPM Yönetmelik Yapısı.....	54
Şekil 2: Yönetim Kurulu Yapısı.....	56
Şekil 3: Verimlilik Genel Müdürlüğü Organizasyon Yapısı.....	69
Şekil 4: 2013 Yılı Avrupa Verimlilik Haritası.....	71

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.k,	: Adı geçen kanun
A.g.r	: Adı geçen rapor
A.g.m	: Adı geçen makale
Bkz.	: Bakınız
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
MPM	: Milli Prodüktivite Merkezi
VGM	: Verimlilik Genel Müdürlüğü
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
EEC	: European Economic Community
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
ECA	: Economic Cooperation Administration
PTT	: Posta Telefon Telgraf Teşkilatı
SEKA	: Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları A.Ş

AID	: Milletlerarası İş Birliği İdaresi Teşkilatı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
VAP	: Verimliliği Arttırma Projeleri
RG	: Resmi Gazete
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
EANPC	: Avrupa Ulusal Verimlilik Merkezleri Birliği
WCPS	: Dünya Verimlilik Bilimi Konfederasyonu
AVT	: Asya Verimlilik Teşkilatı
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
HIDA	: Uluslararası İnsan Kaynakları ve Endüstriyel Kalkınma Birliği
KASİAD	: Kocaeli Aktif Sanayici ve İş Adamları Derneği
BST	: Bilim, Sanayi ve Teknoloji

GİRİŞ

İktisat literatüründe verimlilik denildiğinde akla ilk gelen sanayi üretimindeki çıktı elde etme süreci olmasına karşın aslında bu kavram hayatın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, bir araştırma görevlisinin üzerinde çalıştığı belgeleri tarayıp bilgisayara aktararak üzerinde aramalar yapması ya da bir ev hanımının yemeğin malzemelerini tek tencere yerine birden çok tencerede aynı anda pişirip daha kısa zamanda daha uygun kıvamda istediği yemeği elde etmesi de verimlilik kavramıyla ilgilidir. Birbirinin yerine kullanılan prodüktivite ya da verimlilik kavramları, ihtiyaç duyulan mal veya hizmeti en uygun hız, miktar, kalite de en uygun değer kaynaklarla en yüksek katma değeri sağlayarak üretmeyi ifade eder. Etkinlik, etkililik, rantabilite, karlılık kavramları ile prodüktivite veyahut verimlilik kavramının iç içe olmasına rağmen verimliliği bunların evrensel kümesi olarak görebiliriz.

Bir başka açıdan bakıldığında verimlilik, geçmişten günümüze gerek iktisadi hayat gerekse insan hayatı bakımından sorunların bulunması ve bunlara çözümler üretilmesi noktasında bir anahtardır. Ortaya çıkan sonuçların nasıl bu aşamaya geldiği noktasında çözümler üretme ve yol gösterme anlamında önemli faydalar ortaya koymaktadır. Verimlilik kavramının insan hayatının her alanına temas ettiği gerçeğiyle beraber bu çalışmada iktisat literatüründe sıklıkla karşımıza çıkan üretim faktörlerinin prodüktivitesi üzerinde durulacaktır.

İktisat biliminde ilk kabul edilen olgulardan biri olan kaynakların sınırlı olduğu gerçeğinden yola çıkarak denilebilir ki neredeyse sınırsız bir kaynak tedariki imkanına sahip olmayan ülkeler mevcut kaynaklarını verimliliğe uygun bir şekilde kullanmak zorundadırlar. Gelişmiş bir ekonomiye sahip olan ülkeler bunun farkına genelde yaşadıkları bir ekonomik çöküntü sonrası ya da kısır döngü halinde ilerleyip gelişemeyen bir ekonomik büyüklük tuzağına düştüklerinde varmaktadırlar. İşte bu noktada ülke ekonomisi için verimlilik ile ilgili plan, politika ve programlar üreten, analizler ve araştırmalar yapan, verimlilik kavramı üzerine yoğunlaşan eğitimler veren, idareciler yetiştiren prodüktivite merkezleri ortaya çıkmaktadır. Bu merkezlerin isimleri ve yapısı ülkeden ülkeye değişmekle beraber genelde özerk yapıda kurulur ve devlet tarafından destek görür.

Türkiye de İkinci Dünya Savaşı'na girmemekle beraber savaşın neden olduğu iktisadi buhranı kendi ekonomisi üzerinde hissetmiştir. Savaş sonrası ABD'nin, Avrupa Ülkelerine yapmış olduğu Marshall Yardımı çerçevesinde imzalanan anlaşmalar neticesinde Türkiye'de bir prodüktivite merkezi kurmayı kabul etmiştir ve uzun bir sürecin ardından 1965 yılında Milli Prodüktivite Merkezi kurulmuştur. Buradan anlaşılan Merkez'in Türkiye'nin kendi iç dinamiklerinden değil büyük oranda dışarıdan gelen talepler doğrultusunda kurulduğudur. Milli Prodüktivite Merkezi 46 yıl boyunca varlığını sürdürmüş bu süre zarfında toplumda verimlilik bilincini oluşturmak adına plan, projeler yapmış ve politikalar üretmiştir. Başta özerk bir yapı olarak kurulan Merkez 1999 yılından itibaren Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın ilgili kuruluşu olmuştur. 2011 yılında da yine aynı Bakanlık bünyesinde kurulan Verimlilik Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir.

Verimliliğin ülke ekonomileri için son derece önemli olduğu yukarıda yer verilen açıklamalardan açıkça anlaşılmaktadır. Sınırlı olan iktisadi kaynakların en verimli şekilde kullanılması prodüktivite merkezlerinin desteğiyle gerçekleşebilir. Bu çalışmanın amacı Türkiye'de verimlilik kavramının gelişmesini anlatmak ve Milli Prodüktivite Merkezi'nin bu ülke ekonomisindeki yerini ortaya koymaktır.

Bu çalışmanın önemi şu şekilde ortaya konulabilir; Türkiye gibi gelişmekte olan ülke ekonomilerinde sınırlı kaynakları en uygun biçimde sarf edilmesinde verimlilik kavramının önemini ve Milli Prodüktivite Merkezi'nin bu konuya etkisini anlatarak bu alanda yapılan ve yapılacak çalışmalara katkı sunmak, bu tarz kurumların varlığından olabildiğince çok bahsederek toplumda verimlilik farkındalığı yaratmaktır.

Araştırma konusu ile ilgili yapılan literatür çalışmasında Türkiye'de verimlilik kavramının gelişimi ile alakalı az sayıda tez¹, makale, kitap olduğu görülmüştür. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki verimlilik ile alakalı kaynakların azlığı dikkat çekmektedir. Cumhuriyet döneminde kurulan dolaylı olarak verimlilik ile alakalı kaynaklar nispeten daha fazladır. Doğrudan Milli Prodüktivite Merkezi ile alakalı yazılmış bir adet

¹ YÖK ulusal tez merkezi online olarak tarandığında konusu doğrudan Milli Prodüktivite Merkezi olan bir adet tez olduğu tespit edilmiştir. Bu tezin, veri tabanı üzerinden yayınlanma izni olmadığından dolayı inceleme imkanı bulunamamıştır. Abdullah CAN "**Türk kamu yönetimi içerisinde Milli Prodüktivite Merkezi yönetim modeli yapısı ve etkenliği**", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991

tez tespit edilmiştir. Yazılan kitapların önemli bir kısmı verimlilik kavramının kendisi üzerine yoğunlaşmış, makalelerde ise Cumhuriyet ve Planlı Kalkınma Dönemi ile Marshall Yardımları üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Çalışma yöntemi olarak literatür taramasında, konuyla alakalı kütüphane araştırması esas alınmış, makalelerden, kitaplardan, slaytlardan ve internet adreslerinden yararlanılmıştır. İlgili dönem meclis zabıtları ve kanun gerekçeleri çalışmada önemli yer tutmaktadır. Buradaki bilgiler bir araya getirilerek kronolojik olarak Osmanlı döneminden başlayarak Türkiye’de verimlilik kavramının gelişimi ortaya konulmuş ve Milli Prodüktivite Merkezi kuruluş süreci meclis görüşmeleri ve sonrasına geniş bir biçimde yer verilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde araştırma konusuna dair kavramsal bir çerçeveye yer verilip dünyada verimlilik kavramının nasıl oluştuğuna, farklı iktisat ekollerinin bu kavrama yaptığı katkılara, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyet’inde bu kavramın geçmişine yer verilmiştir. İkinci bölümde, verimlilik kavramının diğer ülkelerdeki kurumsal örnekleri olan prodüktivite merkezlerine kısaca değinilmiş daha sonra bunların Türkiye’deki örneği olan Milli Prodüktivite Merkezi’ne geniş bir biçimde yer verilmiştir. Sonuç bölümünde yapılan araştırma özetlenmiş ve bundan çıkarılan sonuç açıklanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

VERİMLİLİK KAVRAMI VE İKTİSAT TARİHİNDEKİ YERİ

Bu bölümde, araştırmanın temel kavramları olan “verimlilik”, “üretkenlik” ve “prodüktivite” kavramları açıklanacak ve bu kavramların ekonomi literatüründe eş anlamlı olmalarından dolayı birbirlerinin yerine kullanıldıkları belirtilecektir. Verimlilik kavramı açıklanırken ayrıca klasik, neo-klasik, keynesyen ve Monetarist iktisat okullarında verimlilik kavramının nasıl ele alındığına da kısaca yer verilecektir.

1.1. Verimlilik Kavramı

Mineraloji (mineralleri inceleyen bir bilim dalı) biliminin kurucusu sayılan Geogius Agricola tarafından 16. Yüzyılın ortalarında ilk kez literatürde kullanılan kavram², sözlük anlamıyla verimlilik kavramı isim olarak “*Verimli olma durumu, verimkârlık, mümbitlik*”, ekonomi de kullanılan anlamıyla da “*Yatırılmış sermayenin, bir kuruluşun veya bir yatırımın gelir sağlayabilme olanağı, rantabilite.*” olarak tanımlanmaktadır.³

Prodüktivite kelimesinin kullanılmaya başlanması iki yüzyıl öncesine kadar dayanmaktadır. Köken olarak Fransızca bir kelime olan *produire* (üretmek) fiilinden türetilmiştir. Türkçeye verimlilik veya üretkenlik olarak çevrilebilir. Sözcük ilk kullanılmaya başlanıldığı zamanlarda kendisine birçok anlam yüklenilmiş olmakla birlikte 20. Yüzyıla doğru netleşmiş ve 1950-1960’lı yıllarda bugünkü anlamıyla kullanılmaya başlanılmıştır.⁴

Prodüktivite kelimesi dar ve geniş anlamda irdelenecek olursa; geniş anlamıyla üretim faktörlerinin üretime katkısının bütün olarak ölçülmesi, dar anlamda ise üretim sürecinde yer alan her bir üretim faktörünün kendisine düşen çıktı miktarının ya da çıktı miktarına düşen her bir üretim faktörü miktarının belirli periyotlarda birbiriyle

² Gülçin MANZAK AYDIN, “Verimlilik Kavramı: Klasik Ve Neoklasik Yaklaşımların karşılaştırılması”, Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi, Ankara, Haziran 2014, s. 12

³ Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, < <http://sozluk.gov.tr/>>, (ET: 30.07.2019)

⁴ MPM Endüstri Şubesi, “Endüstride Prodüktivite Ölçme Metotları (Firma düzeyinde Uygulamalı Çalışmalar)”, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara, Yıl: 1969, No: 38, s. 15

kıyaslanması demektir.⁵ Bu yönden prodüktivite (çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde verimlilik olarak da ifade edeceğimiz) kavramı üretimle birlikte anılan rantabilite, randıman, etkinlik ve karlılık kavramlarından ayrılmaktadır.

Verimlilik kavramı ekonomi sözlüğünde prodüktivite kavramı ile beraber tanımlanmıştır, üretim faktörlerinin veya bu faktörlerden birinin belirli bir üretim miktarı elde edebilmek için birbirleriyle ya da kendi içinde oranlanması olarak tanımlanmaktadır. Verimlilik, kullanılan üretim faktörünün miktarı ya da parasal değeri olarak hesaplanabilir. Örneğin ulusal ekonomi açısından emeğin kısmi ortalama verimliliği $Y/K=f(K,L)/L$ şeklinde formüle edilir (Y= Milli ekonomide üretim, K= Sermaye faktörü, L= Emek faktörü). Böylece Özel sektör veya kamuda üretim faktörlerinin verimliliğini arttırmak için hesaplar ve mukayeseler yapılabilir.⁶ Verimliliği hesaplamak için kullanılan bir başka formülde de harcanan zaman veya insan başına düşen üretim miktarı hesaplanır ve şu şekildedir Verimlilik=(üretim/işçi adedi) veya (üretim/harcanan zaman)⁷

Yüksek verimlilik, önceden kullanılan kaynakla eşit miktarda kaynak kullanarak daha çok üretim gerçekleştirilmesi veya aynı girdiyle daha fazla çıktı almaktır. Verimlilik = Çıktı/Girdi bu ilişkinin formüle edilmiş şeklidir. Bir başka tanım olarak verimlilik, sonuç ve bu sonucu elde etmek için harcanan zaman arasındaki ilişkidir. Sonuca giden yolda harcanan zaman azaldıkça verimlilik artar. Verimliliği yükseltmenin temeli daha çok çalışmaktan ziyade daha rasyonel çalışmaktır.⁸

Ekonomi sözlüğünde verimlilik kavramıyla eşanlamlı olarak kullanılan prodüktivite sözcüğü Türk Dil Kurumuna göre üretkenlik anlamına gelmektedir. TDK'ye göre üretkenlik “*Verilen emeğe ve yapılan masrafa oranla üretilen miktar, ürün verme gücü, prodüktivite*” olarak tanımlanmıştır.⁹ Verimliliğin tanımına ulusal düzeyde bakacak

⁵ MPM Endüstri Şubesi, a.g.e. , s. 15

⁶ İktisat Sözlüğü, <<http://www.iktisatsozlugu.com/nedir-2235-PROD%C3%9CKT%C4%B0V%C4%B0TE#.XT96uztMSUk>>, (ET: 05.02.2019)

⁷ Halit SUIÇMEZ, “*Verimlilik Ekonomisi Ve Politika Arayışları*”, Verimlilik Dergisi, Ankara, Kasım 2013, Sayı 4, s. 33

⁸ J. Prokopenko, “*Verimlilik Yönetimi Uygulamalı El Kitabı*”, Milli Prodüktivite Merkezi (Çev.), Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, 1995, Sayı 476, s.3

⁹ Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, < <http://sozluk.gov.tr/>>, (ET: 30.07.2019)

olursak, milli gelir ile toplam harcama (ilgilendiğimiz alan sadece emeğin verimliliği ise emek maliyetleri) arasındaki ilişkidir.¹⁰

1911 yılında Albert Aftalion, “*Revue d'Economie Politique*” dergisinde yayımlanmış olan makalesinde prodüktiviteye daha net bir anlam yüklemiştir. Bu anlamıyla prodüktivite bir yetenek veyahut 1883'te Le Littré'nin tanımladığı gibi bir “*üretme hassası*” değil bir amaç-sonuç olarak anlaşılmakta ve çıktının üretim faktörlerine oranı şeklinde formüle edilmektedir. Bugün hala Aftalion'un prodüktiviteyi kantitatif hale getirdiği bu tanım esas alınmaktadır.¹¹

Bilimsel olarak ilk defa verimlilik kavramının kullanılması, Frederick W. Taylor tarafından gerçekleştirilmiştir. 1911 yılında neşretmiş olduğu “Bilimsel Yönetimin İlkeleri” adlı eserinde bahsetmiş olduğu fikirler, çalışma şeklinin nasıl daha verimli olabileceğine dayanmakta ve bir asırdan fazla zaman geçmesine rağmen günümüzde hala önemli bir yer teşkil etmektedir.¹²

Verimlilik kavramının anlamı kadar bunun ölçülmesi de önemlidir. Üretim süreci sonucunda ortaya çıkan çıktının bu süreçte yer alan faktörlere bölünmesiyle bulunan değer tek başına verimlilik için genel geçer bir ölçü olması durumu yoktur. Her sektör ve endüstrinin kendine has bir üretim süreci olduğundan genel geçer bir ölçme sistemi önerilmesi söz konusu olmayıp bu özellikle durumlar dikkate alınarak bir hesaplama formülü üzerinde çalışılmadılar. Prodüktivite (Verimlilik) değerlerinin belirli dönemler itibarıyla kıyaslanması söz konusu olduğundan ölçü sisteminin tutarlı ve sağlam olması da önem arz eder. Verimliliğin ölçülmesi; işletme yöneticileri için kar oranlarından daha gerçekçi olması, sektördeki diğer işletmeler arasındaki yeri ve karşılaştırılabilirlik, sektörün durumunu analiz ve planlama yapmak, ücret politikası belirlemek yönünden önemlidir.¹³

¹⁰ J. Prokopenko, a.g.e., s. 6

¹¹ M.P.M Verimlilik Dergisi, Özel Sayı, 1980/2, s.6, Aktaran: Erhan DURUŞTİ, “*Verimlilik Analizine Yönelik Bir Program Geliştirilmesi*”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1985, s. 8

¹² Günay YILDIZ, “Türkiye'nin Verimlilik Arayışı: Milli Prodüktivite Merkezinden Verimlilik Genel Müdürlüğüne Dönüşüm”, Akademik Bakış Dergisi, Haziran 2017, Sayı:61, Kırgız - Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN, s. 973

¹³ MPM Endüstri Şubesi, a.g.e, ss. 29-31

Verimlilik ile alakalı araştırmaların geç başlamış olmasının özel nedeni verimliliğe olan ihtiyacın geç anlaşılmasıdır. İkinci Dünya Savaşından sonra ülkeler arasındaki gelişmişlik ve refah seviyesi farkının azaltılması ve sınırlı olan kaynakların etkin kullanımı amacıyla verimliliğin tamda ihtiyaç olan araç olduğu keşfedilmiş ve kabul edilmiştir.¹⁴ Yalnızca teknolojik gelişmelerle ekonomideki büyüme ve ilerlemenin yeterli olmayacağının farkına varan işletmeciler 1960'lı yıllarda kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlamak amacıyla üretim faktörlerinin verimliliğini arttırıcı unsurlara daha fazla önem vermişlerdir.¹⁵

Kapitalizm, verimliliğin doğmasında etkin bir rol oynamaktadır. Bu ilişki şu şekilde açıklanabilir, küreselleşen dünyada her zaman daha çoğunu isteyen kapital düzende çeşitli ülke ekonomilerindeki kaynaklar sahip oldukları son birim faydaya kadar kullanılmak istenmektedir. Gerek çalışma saatleriyle insan faktöründen gerekse kullanım ömürleriyle sermayeye dayalı makinelerden en fazla çıktıyı elde edebilmek için maksimum çalışma değerleri belirlenmektedir. Bunu yapabilmek içinde verimlilik ile ilgili çalışmaları yürütölmekte ve bunların sonuçlarından faydalanılmaktadır.

1.2. İKTİSADİ DÜşÜNCE TARİHİNDE VERİMLİLİK KAVRAMI

İktisat okullarına genel olarak bakıldığında dolaysız bir verimlilik tanımına sıklıkla rastlanmamaktadır. Verimlilik kavramının tanımı ilk kez merkantilist dönemde yapılmış olmasına ve Fizyokratların 18. Yüzyıldaki çalışmalarında buna benzer olarak “üretme hassası (özelliği)” şeklinde bunu tarif etmelerine rağmen bu kavramın asıl anlamını kazandığı üretim tarzı kapitalizmdir dolayısıyla doğrudan yapılan verimlilik tanımları çoğunlukla 20. Yüzyıla aittir. Dönemin iktisat düşünürleri verimlilik kavramını iktisadın içine entegre bir şekilde değerlendirmişlerdir.¹⁶

¹⁴ Üzeyme DOĞAN, “Verimlilik Analizleri ve Verimlilik-Ergonomi İlişkileri”, İzmir Ticaret Borsası Yayınları, İzmir, 1987, s. 12

¹⁵ Frank De Witt, “Productivity and Industrial Engineer”, Productivity: A Series from Industrial Engineering edited by Marvin E. Mundel içinde, Atlanta, 1978, s. 1, Aktaran: Üzeyme DOĞAN, a.g.e. , s. 19

¹⁶ Gülçin MANZAK AYDIN, a.g.e, s. 12

1.2.1. Merkantilist Dönem ve Verimlilik Kavramının Ortaya Çıkışı

16. ve 17. Yüzyıllarda Avrupa’da hakim olan merkantilizm, kapitalizmi ve mutlak monarşilerin iktisadi düşünce sistemini yansıtıyordu. Ülkelerin gücünün sahip olduğu altın madenlerinin bolluğuyla ölçüldüğü bu dönemde mineroloji biliminin kurucusu ve maden mühendisi olan Dr. Georgius Agricola (1494-1555) “prodüktivite” terimini bugünkü anlamıyla ilk kez 1556 yılında yayımlanan De Re Metallica (Metaller Üzerine) adlı eserinde kullanmıştır. Dr. Agricola dönemin şartlarına bağlı olarak değerli madenlerin işlenmesinde verimlilik (Prodüktivite) üzerine düşünceler ortaya koymuş, değerli madenlerin nasıl en verimli bir şekilde çıkartılıp, işleneceğine dair söz konusu eserinde yöntemlerden bahsetmiştir.¹⁷

1.2.2. Fizyokrat İktisat Okulunda Verimlilik Kavramı

Merkantilizme tepki olarak 18. Yüzyılın ortalarında Fransa da doğan Fizyokrasi düşüncesi prodüktivite kelimesine açık bir anlam yüklemiştir. Fizyokratlara göre tek verimli sektör tarımdır bu nedenle bu alan üzerine yoğunlaşmışlar verimli-verimsiz emek ayrımını ortaya atmışlardır. Fizyokrasi okulunun kurucusu olan Francois Quesnay’ın (1694-1774) ünlü eseri olan “Tableu Economique” de ekonomiyi üç sınıfa ayrılmış ve girdi-çıktı analizinin öncüsü olmuştur. Teknik olarak bakıldığında verimlilikte bir girdi-çıktı analizidir.¹⁸

1.2.3. Klasik İktisat Okulunda Verimlilik Kavramı

Klasik iktisat ekolünün temel hareket noktası en etkin üretim biçimini bulmaktır. Dolayısıyla klasik iktisatçılar insan ihtiyaçlarını karşılamak için en verimli üretim şeklinin ne olduğu sorusuna cevap aramışlardır.¹⁹

Klasik iktisat okuluna göre değerin ölçüsü emektir. Dolayısıyla emek-değer teorisini kabul eden klasik iktisat okulunda verimli olma sıfatı emek faktörüne yüklenmiştir. Emegın üretkenliğini ise diğer üretim faktörleri olan işbölümü, sermaye, bilgi ve beceride ihtisaslaşma arttırmaktadır. Emek faktörü üretime katılarak ihtiyacından

¹⁷ Suiçmez, a.g.e. , s.35

¹⁸ Suiçmez, a.g.e. , s.35

¹⁹ Aydın, a.g.e., s. 13

daha fazla değer yaratmakta ve bununla toplumun diğer tüm kesimlerini besleyebilmektedir.²⁰

Klasik iktisat okulunun önemli temsilcilerinden biri olan David Ricardo, (1772-1823) tarım sektörü üzerine incelemeler yapmıştır. Ricardo'ya göre, toprak arzı sabit olduğundan ve her toprak doğal olarak verimli olmadığından dolayı tarımsal üretimde azalan getiri söz konusudur. Böylece Ricardo ortaya atmış bu olduğu bu rant kuramını azalan verimler kanunu ile açıklamıştır.²¹

Karl Marx (1818-1883) emek-değer teorisi olgunlaştırmıştır. Üretim aşamasında kullanılan emek miktarı üretilen malın değerini belirlemekte ve ortaya çıkan değer bir kısmı işgücüne ücret olarak verilirken diğer bir kısmı da artı-değer olarak sermayedara gitmektedir. Marx, işgücünün verimliliğinin artmasının işçi sayısı sabitken daha çok makine ve çoğunlukla sabit sermaye kullanılmasıyla aynı sürede daha az emek kullanılarak giderek artan miktarda ürün ortaya çıkaracağını belirtmektedir. Ancak bu durum işgücünün fiyatını düşürecek bu da artı-değer de bir yükselmeye yol açacaktır.²²

1.2.4. Neoklasik İktisat Okulunda Verimlilik Kavramı

İktisat literatürüne verimlilik kavramının yoğun bir şekilde girmesi Neo-klasik iktisat okulu döneminde ve onlardan biri olan William Stanley Jevons 'un (1835-1882) "Marjinal Verimlilik Teorisi"ni ortaya atmasıyla olmuştur. Marjinal verimlilik, diğer üretim faktörlerinin miktarı veri kabul edildiğinde marjinal verimliliği ölçülmek istenen faktörün miktarı değiştirilerek çıktıda meydana getirdiği değişimi gözlemlemektir. Böylece bir üretim faktörü diğerleriyle birlikte kullanıldığında değeri marjinal verimliliğine bakılarak öngörülebilir.²³

Neoklasik iktisatçılar ekonominin tahsis sorunu üzerine yoğunlaşmışlardır. Onlar için ekonominin temel sorusu sınırsız olan insan ihtiyaçlarını sınırlı kaynaklarla karşılarken hangi kaynakların en etkin biçimde nasıl tahsis edileceğidir. ²⁴

²⁰ Aydın, a.g.e., s. 13

²¹ Suiçmez, a.g.e. , s.36

²² Suiçmez, a.g.e. , s.36

²³ Suiçmez, a.g.e. , s. 36

²⁴ Aydın, a.g.e., s. 13

John Bates Clark, bölüşüm sorununa “*The distribution of wealth*” adlı eserinde cevap vermiştir. Clark’a göre, piyasada tam rekabet koşulları geçerliiyken her bir üretim faktörünün marjinal verimliliği oranında kazançtan pay alması gerektiğini belirtmiştir. Böylece Clark hem marjinal verimlilik kavramını bulmuş hem de tahsis sorununa en açık cevabı verebilmiştir. Kurduğu modelde işgücünün marjinal ürünü ücreti, toprağın marjinal ürünü rantı, sermayenin marjinal ürünü de faizi göstermektedir.²⁵

Neoklasik iktisatçılar değeri marjinal fayda üzerinden ölçmüşlerdir. Yani Neoklasik iktisatçılara göre değer bireylerin faydalandıkları malın son biriminden elde ettikleri faydadır.²⁶

1.2.5. Keynesyen İktisat Okulunda Verimlilik Kavramı

John Maynard Keynes (1883-1946), liberal görüşü sarsan 1929 büyük buhranına en şiddetli tepkiyi veren iktisatçıdır. Keynes’e göre ekonominin kendi başına bırakılınca dengesini bulacağı düşüncesi büyük ekonomik kriz ve bunalımlara yol açmaktadır. Bunun için daha sonraları Keynesyen iktisat olarak adlandırılacak görüşe göre kamu harcamaları toplam talebin doğrudan bir unsurudur yani devlet ekonomiye müdahale ederek tüketimi gelire bağlı olarak artırıp veya azaltabilir. Böylece artık ekonominin arz değil talep yönünü merkeze koyan bir anlayışla iktisadi planlama çerçevesinde krizlere çözüm üretilebilir.²⁷

Klasik ve Neo-klasik iktisat okulunun temsilcileri verimlilik kavramına ortaya koymuş oldukları ekonomik teorilerinin içerisinde merkezi bir rol yüklemişken, Keynes ise içinde bulunduğu dönemdeki büyük buhran olarak adlandırılan ekonomik krize sürekli çözüm arayışında olması nedeniyle verimlilik kavramına önem verdiği halde talebin bir fonksiyonu olarak verimliliği ele almıştır.²⁸

²⁵ Suiçmez, a.g.e., s. 36

²⁶ Aydın, a.g.e., s. 14

²⁷ Erden Öney, “*İktisadi Planlama*”, 2. Basım, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 438, 1980, s. 2

²⁸ Recep Kök, “*ENDÜSTRİYEL VERİMLİLİK VE ETKİNLİK - BİR UYGULAMA - (Türkiye Şeker Endüstrisinde Karşılaştırmalı Verimlilik ve Etkinlik Analizi)*”, (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990), s. 41

Keynes, “*hayat standardımızın, verimliliğimize bağlı olması gerektiğini ve hayat standardımızın verimliliğimizden bağımsız olarak belirlenemeyeceğini kabul ediyorum*” sözleriyle verimliliğe verdiği önemi net bir şekilde ortaya koymaktadır.²⁹

Keynes’in Cambridge Üniversitesindeki seminer yıllarında kendisine yöneltilen verimlilik hakkındaki sorulara “*istihdam ve talep yüksek ise verimlilik sorununu çözülmüş addedebiliriz*” cevabını verdiği bilinmektedir.³⁰ Teorilerinde ekonominin talep tarafına yoğunlaşan Keynes’in verimlilik meselesi için de yine aynı çerçevede görüşlere sahip olduğu vermiş olduğu bu cevaptan yine açıkça anlaşılmaktadır.

1.3. Osmanlı İmparatorluğu'nda Verimlilik ile İlgili Çalışmalar

Ortaçağ Avrupa’sında derebeyleri sahip oldukları toprakları daha iyi değerlendirmek ve korumak amacıyla verimlilik esasına yönelmişlerdir. Böylece feodal düşünce biçimi yerine verimlilik fikri gelmiştir. Avrupa’da ekonomi alanında bilgi üretimine yol açan bu düşünce hareketleri iktisat politikalarındaki değişimleri de beraberinde getirmiştir.³¹

Şerif Mardin, Osmanlıların hasılat, kar gibi ekonomik olgularla ilgilenmemelerinin sebebi olarak “gaza” fikrini göstermektedir. Devletin eskiden beri gelen ideal düzeninde önemli bir gelir kalemi de fetih anlayışıydı. Fakat bu gelir kalemi de askeri güçle doğru orantılıydı. Ordu zayıfladığı zamanlar böyle bir gelir söz konusu olmuyordu. Avrupa’dan farklı olarak Osmanlı da iktisat düşüncesini ileri taşıyamayanda bu fetih anlayışına dayanan iktisadi düşünce tarzıydı. Bu onların verimlilik düşüncesine yabancı bir anlayış kabul etmelerine yol açmıştır. Dolayısıyla Osmanlılarda yatırım, sermaye, ticaret konularında gayrimüslimlerin daha çok söz sahibi olduğu kabul görmektedir.³²

Sabri Ülgener bir çalışmasında Osmanlı toplumundaki ekonomik geri kalmışlığın asıl nedeninin tasavvuf etkisiyle oluşan azla yetinme düşüncesi olduğuna,

²⁹ KÖK, a.g.e, s. 40

³⁰ KÖK, a.g.e, s. 41

³¹ Harun Şahin, “Osmanlı İktisadi Dünya Görüşünün Ana İlkeleri Çerçevesinde Klasik Dönem Osmanlı İktisat Politikasına Bakış”, Ekev Akademi Dergisi, Yıl:19, Sayı:61, Kış 2015, s. 418

³² Mehmet Bulut, “Osmanlı Ekonomi Politikası’na Yeniden Bir Bakış”, Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi, Yıl: 2012, Sayı: 62, s. 64

Weber'in protestan ahlakının kapitalizmin oluşturduğu fikrinden yola çıkarak ulaşmıştır.³³

Ekonomisinin temelinde tarım olan Osmanlı Ekonomisi için zirai alanda mümkün olan en yüksek verim seviyesine ulaşmak çok önemliydi ve bu iktisadi ilkelerinden birini oluşturmaktaydı.

Bu ilkesini gerçekleştirmek ve verimi maksimize etmek için uygun görülen işletme tipi orta büyüklükteki aile işletmesidir. Verimine göre bölümlere ayrılan topraktan aile işletmesine tahsis edilmiş olan arazi 60 ile 150 dönüm arasındadır. Temel geçim kaynağı tarım olan Osmanlı da orta büyüklükteki aile tipi işletmeleri korumak devlet için büyük önem arz etmekteydi.³⁴ XV. Asrın sonunda ve XVI. asırda Osmanlı Rumeli'si ve Anadolu'sunda da hububat üretiminde verimlilik artışı yaşandığını Metin Coşgel'in bir çalışmasından görüyoruz.³⁵

Osmanlı İmparatorluğu ekonomisinin merkezinde tarım vardı. Dolayısıyla bu bir tarım imparatorluğuuydu. Ancak zaman içinde Batıda kapitalizmin doğmasına neden olan değişim ve gelişmelere de uyum sağlamak adına bu tarım merkezli ekonomi sisteminde değişikliklere gitmekten hiç çekinmedi. Osmanlı'nın yaptığı bu değişim hamleleri sayesinde tarımsal üretim verimliliği o kadar artmıştı ki onun 16. Yüzyıldaki verimliliğine İngiltere hariç diğer Batı Avrupa ülkeleri ancak 19. Yüzyılda ulaşabilmişti. Batı Avrupa'ya kıyasla tarımsal alandaki verimliliğin yüksek olmasının temelinde tımar sistemi vardır. Osmanlı İmparatorluğu tarımsal alandaki bu seviyesini korumak adına zaman içinde tımar sisteminde değişiklikler yapmakta tereddüt etmemiştir. Önce iltizam usulünü denemiş daha sonra da malikane sistemiyle tarımsal alandaki verimliliğini korumaya ve arttırmaya çalışmıştır.³⁶

Tarımın temel girdisi olan topraktan en yüksek verimin alınabilmesi, toprağın sulamaya ne kadar uygun olduğu ve su, azot, yabancı ot kontrolü ile tohum yatağı hazırlamak için dinlendirilmiş yani nadasa bırakılmış olmasına bağlıdır. Osmanlı

³³ BULUT, a.g.e, s. 67

³⁴ Durmuş Volkan KARABOĞA, "Klasik Dönemde Osmanlı Devleti'nde Tarım", Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 2

³⁵ Yakup Akkuş, "XIV. Ve XV. Asırlarda Osmanlı ve Avrupa Ekonomileri: Bir Mukayese Denemesi", Sosyoloji Konferansları Dergisi, Yıl: 2012, Cilt: 0, Sayı: 40, s. 41

³⁶ BULUT, a.g.e, s. 67

Devletin içinde bulunduğu coğrafi şartlar dikkate alındığında tarım için bu iki temel unsur dikkate alınmadığında topraktan birim başına alınacak verimin oldukça düşük olacağı aşikârdır. Dönemin şartlarında tarımda yeterli altyapı olmadığından dolayı sulama imkanlarının kısıtlı olması nedeniyle verimin en yüksek seviyeye çıkarılması adına çoğunlukla nadas uygulaması kullanılırdı.³⁷

Tarımın önemli girdilerinden biri de tohumdur. Osmanlı da sulama imkanlarının yeterince gelişmediği, modern makine, teçhizat ve ekipmanlardan yararlanılamadığı bir dönemde tarımsal verimliliği arttırmanın diğer yolu da her sancak beyliğinde oraya has “müd” adı verilen tohum ölçü değerleri belirlemektir. Kilogram biriminden ölçülen bu değerler sancaklar arasında değişkenlik gösterebilmekteydi dolayısıyla sabit bir değer söz konusu olmayıp topraktan alınan verimin her dönümde değişkenlik göstermesine neden olabilmekteydi.³⁸

XIX. Yüzyılda dünyadaki değişim ve gelişmeler Osmanlı İmparatorluğunu bunlara uyum sağlamak adına devlet düzenini iyileştirmek için birçok düzenleme ve reformlar yapmaya itmiştir. Tanzimat da birçok düzenleme ve reformun yapıldığı dönemlerden biridir. Batı Avrupa’daki sanayi üretimindeki verimliliğin hızlı bir şekilde artması gerçeği karşısında bu duruma uyum sağlamak adına Osmanlı İmparatorluğunun düzenleme yaptığı alanlardan biri de sanayidir. XIX. Yüzyılın ilk yarısında kurulan birçok fabrikanın yanında 1860’larda İmparatorluğun sanayileşmeye çalışmalarının bir devamı olarak nitelendirilebilecek Islah-ı Sanayi Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon Osmanlı İmparatorluğunda verimliliği arttırmak adına atılmış önemli adımlardan biridir. Komisyonun fabrikalar için şirketleşmeyi özendirmek, sınai sergi ve fuarlar düzenlemek, sanatkarlar yetiştirmek için sanayi mektebi açmak yanında verimi arttırmak adına, eğitilmiş işgücü yetiştirmek, Batı’daki üretim tekniklerini yer yer sanayide de uygulamak ve yeni teknolojileri ithal etmek gibi çalışmaları da vardır.³⁹

Osmanlı ekonomisinde tanzimat dönemiyle birlikte ikili yapılar ortaya çıkmış ancak halk modern fabrika anlayışı karşısında geleneksel lonca teşkilatı çatısı altında kalmayı tercih etmiştir. İktisadi anlamda devletin ayağa kalkmasının ilk adımları yetersiz

³⁷ Durmuş Volkan KARABOĞA, a.g.e, s. 71

³⁸ Durmuş Volkan KARABOĞA, a.g.e, s. 72

³⁹ BULUT, a.g.e, ss.81-82

de olsa devletin yerli fabrikalaşma hamleleri için yaptığı alt yapı yatırımlarıdır. Yerli fabrikalaşmanın kendisini ekonomi üzerinde giderek hissettirmesiyle 19. Yüzyılın sonlarında çok az sayıdaki yerli girişimci şeri dünya görüşünü değiştirip harekete geçmesiyle hızlı, kaliteli ve verimli üretimin nimetlerinden faydalanıyorlardı. Başlatılan modern sanayi, verimi yüksek üretim, yeni tekniklerle Sultan II. Abdülhamid, 19. Yüzyılın sonlarında belki de memleketi iktisadi anlamda prangalardan kurtaracak yerli sanayicilerin ortaya çıkıp, büyüyüp gelişmesinin hayalini kuruyordu. Bu hayale de en çok kendi iktidarı döneminde yaklaşılmıştı. Fakat arzu edilen verimli ve modern üretim aşamasına gelinememesinde Osmanlı ekonomisindeki aktörlerin manevi dünya görüşünün payı büyüktür.⁴⁰

Tanzimat döneminde Batıdan teknoloji ithal edilerek kamu destekli kurulan sanayinin verimli bir şekilde üretim yapmasına engel olan önemli nedenler bulunmaktadır. Bunlardan biri de bu fabrikalarda yeterli ve kaliteli hammadde sağlanamamasıdır. Kurulan sanayinin etkin, verimli ve rekabet gücü yüksek hale gelmesi için geçen sürede bunlar için ithal edilmiş olan teknoloji de demode olmaya başlamaktadır. Teknolojinin yenilemenin ise maliyeti oldukça yüksektir. Bu fabrikaların satışlarının devlet tarafından garanti altına alınmış olması başlarda modern sanayileşme için gerekli olarak görülmüş olsa bile garanti durumu ve fiyat dikkate alınmaksızın taahhüt altına alınmış olan satışlar, bu fabrikalardaki verimliliğin artması adına beklenenden çok daha az katkı sağlamaktaydı. Devlet fabrikalarının verimliliğini olumsuz etkileyen diğer bir olumsuz durumda esnafın ve lonca teşkilatının sanayileşmeye ters düşen menfaatleridir. Devlet fabrikalarına atanan yöneticilerin de atandıkları sahada yeterli bilgi ve birikime sahip olmaması fabrikaların verimli ve etkili çalışmasına engel olmaktadır. Nihayetinde bu sebeplerden dolayı fabrikalar verimsiz ağır aksak bir şekilde devlet hazinesinin sırtına kambur olarak faaliyetine devam etmekte ya da kapanmakta veya hahut da imtiyazlı özel fabrika olarak işletilmeye devam etmektedir.⁴¹

Tanzimat Dönemi devlet adamlarından biri olan Sadık Rıfat Paşa Osmanlı ekonomisinin merkezi olan tarımın yeniden verimli hale gelmesi ve ülke sanayisinin

⁴⁰ Ahmed Güner SAYAR, "*Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması : (Klasik Dönem'den II. Abdülhamid'e)*", İstanbul: Der Yayınları, Yıl: 1986, s.164

⁴¹ Fatih DAMLIBAĞ, "*Osmanlı Devleti'nde Sanayi Finansman Metodu Olarak Fabrika İmtiyaz Sistemi*", İktisat Fakültesi Mecmuası, 2012, C. 62, Sayı 2, ss. 205-206

modernleşmesi için çalışmalar yapar. Bu kapsamda ülkenin temel geçim kaynağı olan tarımsal üretimde verimliliğin artması adına Batı'dan modern alet ve edevatlar ile nitelikli teknikerlerin ithaline izin verir. Bunun yanında içinde bulunduğu döneme göre yenilikçi fikir ortaya atarak tarımsal verimi arttırmak adına şose yollar yapılmasını ister. Hatta bunun da yeterli olmayacağını Batıdaki gibi demiryolları yapılması gerektiğini düşünür. Bunu tarım sektörü yanında ticaret hayatının da gelişip verimli olması için ileri sürer.⁴²

II. Meşrutiyetin ilanından sonra Osmanlı Devletinde sanayileşme hareketlerinin sürdürülmesi, veriminin artırılması ve ithal edilen Avrupa menşeli mallar ile rekabet edebilmesinin sağlanması için çeşitli kanun teklifleri gündeme geldi. Bunlardan biri de 1902 yılında kabul edilen cemiyetler kanunudur. Meşrutiyetin getirmiş olduğu daha özgür ortamda sivil toplum hareketleri baş göstermeye başlamış böylece toplumda cemiyetleşme başlamıştı. Osmanlı Devleti'nin siyasi açıdan çok büyük buhranlar yaşadığı dönemlerden birinde kurulan bir cemiyet olan İstihlak-ı Milli Cemiyeti 1913 yılında teşkilatlanmıştır. Bu dönemi yansıtan ifadelerden olan “felaketler” ibaresi Cemiyet'in kuruluş nizamnamesinde de yer almaktadır. Osmanlı toplumunda kaliteli, ucuz ve verimli bir sanayi üretimini gerçekleştirebilmek için gereken ortamı sağlamak amacıyla gereken iktisadi bilinci oluşturmak Cemiyet'in kuruluş gerekçelerinden biridir. Bu dönemde iktisat politikaları belirlenirken artık milli ekonomi oluşturulmasına yönelik çalışmalar ön plana çıkmaya başlamıştır. Milli iktisat bilincinin topluma yerleştirilmesi ve yayılması için İstihlak-ı Milli Cemiyeti gibi sivil örgütlerin etkili olacağı kesindir. Cemiyetin kuruluş nizamnamesinde de milli iktisat düşüncesine vurgu yapılmaktadır. Cemiyet'in en önemli ödevi topluma milli iktisat bilinci kazandırarak tüketim alışkanlıklarını ülke lehine döndürmek ve aynı zamanda milli üretim düşüncesini de yeniden canlandırmaktır. Cemiyet'in birinci önceliği de özellikle 19. Yüzyılın Osmanlı Devleti'ne yaşattığı felaketlerin ve olumsuzlukların sonuçlarının ortadan kaldırılabilmesi için iktisadi kalkınmayı gerçekleştirmektir.⁴³

⁴² SAYAR, a.g.e., s. 226

⁴³ Özcan SARIDOĞAN, “*Tasarruf ve Yerli Malı Haftası Kutlamaları*”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2014, ss. 3-6

1.4. Cumhuriyet Döneminde Yapılan Verimlilik İle İlgili Çalışmalar

Ekonominin memleketin modernleşme yolundaki öneminin farkında olan Mustafa Kemal işgücüne katkı sağlayan ve rasyonel düşünen insanları, iktisadi kalkınmada temel bir çözüm olarak tasavvur etmişti.⁴⁴

Cumhuriyet döneminde, Osmanlı Devletinden miras kalan milli ekonomi düşüncesi devam ettirilerek ulusal bir ekonomi yaratılmaya çalışılmıştır. Ulus devlete geçiş aşamalarında birçok alanda eskiden tamamen kopuş yaşanırken iktisadi politikada bunun tersi yaşanmaktadır. Cumhuriyetin ilk yılları toplumun iktisadî kalkınması amacıyla iktisadî altyapı girişimlerinin gerçekleştiği bir dönemdir.⁴⁵ Kaynakların verimli ve etkin kullanıldığı çıktılar alabilmek için öncelikle üretim yapmak gereklidir. Bu üretime yapabilmek için modern tesisler, bu tesisler için yatırım yapılması, yatırım içinse tasarruf gereklidir. İşte Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde başlayan Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında da devam eden yerli burjuva sınıfını yaratmak ve topluma yerli malı bilincini aşılayarak halkı tasarruf yapmaya sevk etme politikasını gerçekleştirmek için bu dönemde birçok sivil toplum kuruluşu şeklinde örgütlenen cemiyetler ve kurumlar kurulmuştur. Çalışmanın bu bölümünde söz konusu cemiyet ve kurumlardan bahsedilip Milli Prodüktivite Merkezinin kurulmasına giden süreç ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

1.4.1. Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Osmanlıdan miras kalan birçok kurumun tasfiyesi hızlanmış yerlerine yeni ve modern kurum ve kuruluşlar kurmak için çeşitli yasal düzenlemelere gidilmiştir. Ancak Osmanlıdan miras kalan ulusal bir ekonomi yaratma politikası cumhuriyet döneminde de devam ettirilmiştir. Bu konudaki ilk girişim 17 Şubat 1923 tarihli İzmir İktisat Kongresidir. Bu kongreye ekonominin her kesiminden delegeler katılmış ve ekonominin sorunları tartışılmıştır. Dünya Ekonomik Krizinin başladığı 1929 yılına gelindiğinde ulusal bir ekonomi oluşturmaktaki çabaların başarıya ulaştığını söylemek güçtür.⁴⁶ İzmir İktisat Kongresi'nin tutanaklarında veya ön çalışmasında verimlilik kavramına atıf yoktur. Bu durumdan anlaşılan şudur, bir ekonomide gelişme

⁴⁴ İlyas Söğütü, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Modernleşme: Kırılmalar ve Süreklilikler", Muhafazakar Düşünce Dergisi, Yıl:5, Sayı:18, Güz 2008, s. 48

⁴⁵ Murat KORALTÜRK, "Cumhuriyet Dönemi Türkiye İktisat Tarihi Çalışmaları Hakkında Genel Bir Değerlendirme", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Yıl 2003, ss. 70-71

⁴⁶ Doğan DUMAN, "Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt:1, Sayı: 2 Haziran 1992, s. 127

kabiliyeti kazanılabildiği zaman verimlilik bir sorun haline gelmektedir dolayısıyla yeni kurulan devletin ilk ve en önemli hedefinin sanayileşme ve halkı içinde bulunduğu yoksulluktan kurtarmak olması gayet normaldir.⁴⁷

1929 yılında Türk parasının değerinin hızlı bir biçimde düşmesi hükümet çevresinde kaygı yaratmaya başlamıştır. Bunun nedenin dış ticaret açığı olduğu ve bu açığı kapatmanın yolunun da ithalatın kısıp yerli kaynaklarla üretilen ürünlerin tüketilmesinden geçtiği biliniyordu. Dönemin Başbakanı İsmet Paşa 12 Aralık 1929 tarihli meclis konuşmasında paranın değer kaybının nedenlerini anlattıktan sonra bu konuda alınacak tedbirlerden bahsetmiştir.⁴⁸

“...Şimdi iktisadi açığın girift olan, güç olan asıl millî kısmına geliyorum. Devlet hayatında olduğu gibi millet hayatında da kendi menbâna, yani istihsaline kifayet etmek endişesi: işte asıl büyük tedbir budur. Millet kendi istihsalinden fazla sarfetmiyecek kanaatkar bir hayata girmek mecburiyetindedir... Devletin ittihaz edeceği tedbirleri medeni bir devletin hukuku dahilinde bulunan tedbirlerden alıyoruz. Milli tasarruf, yerli mal istihlakı gibi tedbirleri şuurlu, yaşamak isteyen her müstakil milletin düşündüklerinden, yaptıklarından seçiyoruz. Kezalik milli iktisat muvazenesinin samimi arzularından ihtikârları ve dahilde fiat muvazenesinin lehlerine ihlâli için ümit çıkarmak istiycekleri umduklarından mahrum etmeye çalışmak mühim bir meşgalemiz olacaktır...”⁴⁹

İsmet Paşa’nın bu konuşmasından hemen sonra “Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti”nin kurulmasına karar verilir ve 14.12.1929 yılında Cemiyet resmen kurulur. Cemiyet’in nizamnamesine göre her milletvekili cemiyetin doğal üyesi olup, herkes

⁴⁷ Derviş KILINÇKAYA, "Marshall Planı ve Milli Prodüktivite Merkezi'nin Kuruluşu", Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD) Dergisi, Cilt 18, Sayı 18, Haziran 2013, s. 132

⁴⁸ DUMAN, a.g.e., s. 129

⁴⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi 12.12.1929, cilt. 12, ss. 31-33, Aktaran: Duman, a.g.e, ss. 129-130

cemiyete üye olabilecektir. Cemiyetin üyelerinin görevi de vatandaşları yerli ürünler kullanmaya ve tasarrufa etmeye teşvik etmektir.⁵⁰

Kuruluş amacı 1929 Dünya Ekonomik Krizinin etkilerini azaltmak için alınan önlemler kapsamında toplumu bilinçlendirmek olan Cemiyetin kuruluş nizamnamesindeki amaçları şu şekilde belirlenmiştir:

“A- Halkı israfla mücadeleye, hesaplı, tutumlu, yaşamaya ve tasarrufa alıştırmak,

B- Yerli malları tanıtmak, sevdirmek ve kullandırmak,

C- Yerli mallarımızın miktarını yükseltmeye, metanet ve zarafet itibariyle hariçteki memüsili mallar derecesine getirmeğe ve fiyatlarını ucuzlatmağa çalışmak,

D- Yerli mallarımızın sürümünü arttırmak”⁵¹

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti’nin çalışma yöntemi üç ana başlık altında: Tasarruf propagandası, yerli ürünleri tanıtmak propagandası, yerli ürünlerin miktarı, kalite, pazar paylarını artırma çalışmalar olarak toplanabilir.

Cemiyet’in ilk üyesi Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal olmuş daha sonra üye sayısı adeta çığ gibi büyümüş şubeler açılmış gönüllülük esasına göre çalışılıp halka yerli malı ve tasarruf bilinci aşılanmaya çalışılmıştır. 1926 yılının başında İzmir’de “*Yerli Mamulâtı Müstehlikler Cemiyeti*”, 1929 yılında İstanbul’da “*Yerli Mallarını Koruma Cemiyeti*” kurulmuş daha sonra bunlar aynı amaç için kurulan Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti ile birleşmişlerdir.⁵²

Cemiyet, halka amaçlarını daha iyi duyurabilmek ve toplumun tüm kesimlerinde daha aktif olabilmek için komiteler kurar. Bu komiteler aracılığıyla yerli ürünlerin tanıtılması için filmler yayınlanmış, tasarrufa ait atasözleri belirlenmiş ve günümüze

⁵⁰ DUMAN, a.g.e., s. 130

⁵¹ DUMAN, a.g.e., s. 131

⁵² DUMAN, a.g.e., s. 134

kadar gelen “Tasarruf ve Yerli Malları Haftası” düzenlenmiştir.⁵³ Ayrıca Cemiyet memleketin ziraat ve sanayi alanında üretim kapasitelerinin araştırılması için çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar kapsamında öncelikle Ankara’da daha sonra başka illerde olmak üzere her sene yerli malları sergileri açılmıştır. Böylelikle bu sergilerde memleketin zirai ve sınai imkânları gösterilmiş olup hangi alanlara ne kadar yatırım yapılacağı konusunda hükümete ve sanayicilere yol göstermiş oluyordu.⁵⁴

Türk Dil Kurumu’nun Türkçeden kökü yabancı olan kelimeleri çıkarma politikası çerçevesinde Cemiyetin adı 1935 yılından itibaren “Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu” olarak değiştirmiştir.⁵⁵

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, 1929 yılından 1938 yılına kadar, yerli malı tüketimi ve tasarruf bilinci yerleşmemiş olan bir topluma bu bilinci önemli ölçüde yerleştirmiştir. Dünya ekonomik krizin pençesindeyken Türkiye Cemiyetin politika ve çabaları sayesinde sanayileşme hamlesini ve büyümesini devam ettirmeyi başarmıştır. 1939 yılında büyük kurultayından sonra Cemiyetin adı “Milli Ekonomi ve Artırma Kurumu” olarak değişmiş ve 1955 yılında Türk İktisat Cemiyeti ile birleşmiş, bu birleşmeden de günümüzde de varlığını sürdüren Türkiye Ekonomi Kurumu doğmuştur.⁵⁶

1.4.2 1930-1950 Yılları Arasında Verimlilik ile İlgili Gelişmeler

1935 yılında Ekonomi Bakanlığı tarafından yayınlanan bir seri nolu raporda “*Sanayi Fen Heyeti*”nden bahsetmektedir. Söz konusu Heyet’in kurulmasının birkaç nedeni vardır. Öncelikle devlet destekli sanayileşme programının uygulanmasında ve genel olarak sanayileşme siyasetinin tetkik ve yönetilmesinde yeni hukuksal düzenlemelere gereksinim bulunmaktadır. Özel sektör içinde Devlet’te olduğu gibi sınai alanda yapılacak işlerin Türkiye’nin en yüksek faydasına uygun ve güçlü temellere dayanması gerekmektedir. En gerekli ve faydalı sanayinin gelişmesi desteklenerek aşırı üretime neden olmadan bu sanayilerin rasyonel bir şekilde çalışması sağlanmalıdır. Tesis edilecek olan sanayinin verimini ve ülkenin genel faydasına ne kadar katkısı olduğunu tespit ederek yasal ve teknik açıdan çalışmalar yapmak ve sınai teşkilatlanmayı yönetmek

⁵³ DUMAN, a.g.e., s. 137

⁵⁴ Yaşar SEMİZ, “1929 – 1938 Dönemin’de Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti”, Yayınlanmış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, 1991, s. 37

⁵⁵ SEMİZ, a.g.e., s. 34

⁵⁶ SEMİZ, a.g.e., ss. 101-103

için bu Heyet'in kesinlikle gerekli olduğu belirtilmiştir. Hatta duruma göre Türk veya yabancı uzmanların bir araya geldiği ve yanlarında gerektiği kadar yardımcılardan oluşan bir bakanlık kadrosuna katılması zorunlu görülmüştür.⁵⁷

1935 yılında Ekonomi Bakanlığı tarafından yayınlanan iki seri nolu raporda, işgücünün verimliliğinden bahsedilmektedir. Rapora göre, işgücünün ve doğal kaynakların verimliliklerinin en yüksek seviyede olacak şekilde işletilememiş ve bunun sebebi imkansızlık değil vatandaşların çoğunluğunun çalışma alanına eşit hukukla girememelerinden kaynaklanmıştır. Hükümetin amacının krediyi ucuzlatmak olduğunu bunun yolunun da masrafları mümkün olduğu kadar azaltmaktan geçtiği belirtilmiştir.⁵⁸

Amerikalı uzmanlar tarafından Türkiye'nin 1933-1934 yılları arasının genel bir iktisadi incelemesi yapılmıştır. Söz konusu inceleme neticesinde yazılan raporun sonuç ve tavsiyeler bölümünde verimlilikle ilgili hususlara da değinilmiştir. Raporda, Türkiye'de refah seviyesinin yükseltilmesi, her yönden gelişmiş bir ekonomik hayatın var olabilmesi ve belirlenmiş milli hedeflere ulaşabilmek için öncelikle teçhizat miktarı ile kullanılacak ve tüketilecek ürünleri ve üretilmiş maddeleri çoğaltmak gerektiği belirtilmiştir. Bunun içinde iki kaynak vardır: birincisi ihracat değeri ya da miktarının artırılmasıyla elde edilecek fazla ithalat, ikincisi iç üretimin çoğaltılması. Türkiye'nin verimliliğini arttırmak için çok önemli bir yere sahip olan birçok malzeme ve tüketim maddeleri, ülke içinde üretilse de ancak yetiştirilip ihraç edilen diğer mahsullere göre son derece elverişli olmayan iktisadi şartlar altında üretilmektedir. Kalite ve verimliliğinin iyileştirilmesi, donatı ve tüketim maddelerine karşılık yararlı bir şekilde ihraç edilebilen yerli mahsullerin çeşidini ve niceliğini arttıracaktır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için ihracat miktar ve değerinin korumasına ve artırılmasına son derece çaba gösterilmektedir ve gösterilmelidir.⁵⁹

Yukarıda belirtilen raporun devamında, Türkiye'de yetiştirilen gıda maddeleri ile başka ilkel maddeleri kullanan ve bunlarla birçok işlenmiş ürün ve zanaat meydana

⁵⁷ T.C. Ekonomi Bakanlığı Neşriyatı, "**Sinai Tesiat ve İşletme ve Vekâlet Teşkilâtına İlâveler Hakkında Raporlar (Birinci Kânun 1933)**", Seri 1, No. 1, Ankara, 1935, s. 183

⁵⁸ T.C. Ekonomi Bakanlığı Neşriyatı, "Ekonomi Bakanlığının Parti Ekonomi Programına Göre Yaptığı İşler Hakkında Rapor", Seri 2, No. 1, Ankara, 1935, s.108

⁵⁹ Köy Öğretmeni Basım Evi, "*Türkiyenin İktisadî Bakımdan Umumî Bir Tetkiki 1933-1934*", Cilt 3, Ankara, Yıl 1938, s. 92

getiren henüz gelişmemiş bir sanayi oluştuğu belirtilmiştir. Önemli bir değere sahip olan bu üretimin büyük çoğunluğu ev sanayii, küçük hububat değirmenleri, küçük ölçekli el işçileri ve sanat erbabı tarafından gerçekleştirilmektedir. Ancak bunlar küçük ölçeklidir. Bazı alanlarda verimliliğin artırılması küçük ölçekli devinimi sağlayan güç ve donatının daha fazla kullanılması neticesinde mümkün olacaktır. Bu gibi kurumların çoğunda verimliliğin diğerlerine kıyasla daha düşük olduğu görülmektedir. Bu alanda genel bir iyileştirme yapılması önerilmektedir. Türkiye’de mevcut bulunan sanayinin randımanının artırılması zorunludur. Ziraatta olduğu gibi sanayide de ilk görev mevcut kaynaklardan mümkün olan her istifadeyi sağlamak ve halen yapılmakta olan işleri, daha iyi ve dikkatli bir şekilde yapmaktır.⁶⁰

Yukarıda belirtilen raporun devamında, Türkiye’de yeni fabrikaların kurulması ve var olanların belgelenmesi imkanları üzerinde çalışılırken, Milli Müdafaa ya da milli fikirler duruma hakim olmaz ise, başka alanlarda daha verimli bir şekilde üretilecek ve bunların satışıyla dışarıdan tedarik edilebilecek maddelerin ülke içinde daha yararlı bir şekilde üretilmesi için bu işe zaman ve sermaye harcanmasının doğru olmadığı belirtilmektedir. Bu gibi girişimler için verimsiz ya da az verimli alanlardan hangi aşamaya kadar işçi alınabileceğinin tespit edilmesi önemli konulardandır. Mevcut olan verimli girişimlerden sermaye faktörünün çekilmesi mümkün olsa bile, bu son derece tehlikelidir. Buna benzer girişimler için gereken yeni sermayenin, ülkenin kendi gelir kaynaklarından alınması zorunlu olarak içinde bulundukları durumun geleceğe feda edilmesi anlamına gelir. Bu sanayinin, sonunda ekonomik olmadığı gerçeği ortaya çıkarsa ülke için sürekli bir yük ortaya çıkmıştır demektir. Türkiye’nin son derece önemli olan sanayisinin verimliliğini arttırmak için ortada olan bazı imkanlar bulunmaktadır. Ülkede yetişen ve özellikle özel nitelikleri olduğundan dolayı gerek içeride üretilen ve gerekse dışarıya ihraç için mamül hale getirilmeleri ülkeye karlı olacak hammaddelerin bu sanayi de kullanılmasını giderek genişletme imkanı mevcuttur. Eğitim, ziraat, sağlık ve nakliye alanlarında yapılacak olan iyileştirmeler, sanayi teşebbüslerinin daha verimli ve karlı olmasına yardım edecektir.⁶¹

⁶⁰ A.g.e, ss. 92-93

⁶¹ A.g.e, ss. 94-99

1936 yılında yayımlanan ikinci beş yıllık sanayi planında, sanayinin ziraati harekete geçirmesi ve teşvik etmesinin zorunlu olduğu kuralı belirtilmiştir. Toprağın verimliliğini arttıracak olan tekniklerin ziraate uygulanmasının da yine sanayinin var olup gelişmesiyle mümkün olduğu belirtilmiştir.⁶²

1950 yılında yayımlanan Thornburg raporunda, Türkiye'ye yapılacak Amerikan yardımının başlıca hangi esaslara dayanması gerektiğine dair genel ilkeler belirtilmiştir. Bunların verimlilik konusu ile ilgili olanlarına kısaca değinilecektir. Türkiye'de şartlar oluşukça, Amerikan kaynakları (teçhizat, bilgi ve sermaye) bulundukları üretim alanlarından alınarak Türkiye'nin kullanımına ayrılmamalıdır. Burada demek istenen şudur, verimli bir şekilde çalışabilmesi için uygun koşullar sunulsa dahi, aynı alanlarda çalışabilecek Türk kaynakları bu ülkede başka alanlarda verimsiz bir şekilde kullanıldıkça Türkiye'ye Amerikan sermayesi tahsis olunmamalıdır. Türkiye'ye tahsis olunacak Amerikan sermayesi yahut teçhizatının verimli olabilmesi için bunun teknik tecrübe ve bilgisi olan kişiler tarafından yönetilmesi gerekmektedir. Bu konuda yapılacak kanunlarla siyasi, toplumsal, ekonomik ve idari düzenin istikrarlı tutulacağının ve tümünden değişim konusunda yargı yolunun açık olduğunun belirtilmesi gerekmektedir.⁶³

1.4.3. Marshall Planı ve Sınai Sevk ve İdare Merkezi

II. Dünya Savaşı özellikle Avrupa'da arkasında çok ciddi yıkımlar bırakmıştır. Gücünü ve etkisini kaybeden Avrupa Sovyetler Birliği'nin karşısında zayıf bir duruma düşmüş ve güvelik sorunu ortaya çıkmıştır. Bir başka sorun ise savaşın yol açtığı ekonomik felakettir. Avrupa ekonomisinin yeniden kalkınması sağlanarak yoksulluk ortadan kaldırılmalı ve toplumsal felaket dindirilmelidir. İşte bu noktada Amerika Birleşik Devletleri devreye girmektedir. Savaş sonrası karşılaşılan yaraları sarma işini geriye kalan tek demokratik güç olan ABD üstlenmiştir.⁶⁴

II. Dünya Savaşı'na Türkiye girmemiş olmasına rağmen, savaşın Avrupa'da neden olduğu yıkımın etkilerini fazlasıyla hissetmiştir. Askeri açıdan bitkin düşmüş ve ekonomik bakımdan ağır darbe almış Avrupa'daki Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler

⁶² T.C. İktisat Vekâleti Sanayi Tetkik Heyeti, "2 inci 5 Yıllık Sanayi Planı", Başvekâlet Matbaası, 1936, s.13

⁶³ Max Weston Thornburg, "Türkiye'nin Bugünkü Ekonomik Durumunun Tenkidi", Nail Artuner (Çev.), Ankara, 1950, ss. 110-111

⁶⁴ KILINÇKAYA, a.g.m., s. 134

Birliği tehdidi Türkiye'ye de ulaşmış ve ülkedeki yoksullukla birleşince ciddi bir endişe yaratmıştır. ABD Başkanı Truman tarafından Avrupa'ya yönelik yeni politikalar üretilmesinin ilk aşaması 12.03.1947'deki Amerikan Kongresinde yapmış olduğu bir konuşmayla atılmıştır. Amerika'nın yeni önleyici doktrini ile Türkiye'de sınırlı bir biçimde de olsa ABD'nin güvenlik şemsiyesi altına girmiştir.⁶⁵

Avrupa devletlerindeki hükümetler ABD'nin Marshall Planı çerçevesinde yaptığı yardımlardan yararlanabilmesi için ilk olarak Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı (EEC)'na katılmalı ve daha sonra Amerika Birleşik Devletleri ile bir "İktisadi İşbirliği Anlaşması" imzalaması gerekmektedir. Ülkemiz için de aynı süreç işlemiş ve bu yardımları içeren anlaşma imzalanmıştır. Ekonomik İşbirliği Anlaşması 04.07.1948 tarihinde ABD ve Türkiye arasında imzalanmış. Bu anlaşmanın onaylanması hakkındaki kanunun tasarısı ivedi bir şekilde 05.07.1948 tarihinde TBMM Geçici komisyonuna sevk edilmiş, 06.07.1948 tarihinde komisyon tarafından kabul edilmiştir.⁶⁶ Söz konusu kanun tasarısı 08.07.1948 tarihinde TBMM'de görüşülerek kabul edilmiş ve 13.08.1948 tarihinde de 6956 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.⁶⁷

Yukarıda bahsedilmiş olan anlaşma ve ekleri ile artık verimlilik kavramı ile alakalı II/A-2, II/B ve II/D hükümleri de ülkemizde de yürürlüğe girmiş oluyordu. Bu anlaşmaya göre Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan İktisadi İşbirliği Teşkilatı (ECA) temsilcileri artık Türkiye'de görev alacak olup bunlara diplomatik ayrıcalıklar tanınacaktır. Kısa bir süre sonra da doğrudan ABD'deki merkeze bağlı olan ECA misyonu ülkemizde faaliyete başlatılmıştır.⁶⁸

ABD'den yapılan yardımların nasıl kullanılacağına dair ülkemize Barker Heyet'i gelmiş kamu idaresi alanında Türk ve yabancı uzmanlar desteğiyle kamu idaresinin bütün aşamalarını inceleyecek tarafsız bir komisyon kurulması ile kamu idaresi ve işletme alanında memur yetiştirmek üzere üniversite ve dairelerde kursların açılması tavsiyesinde bulunmuştur. ABD, Türkiye ile yardım anlaşması imzalanmasından sonra 1

⁶⁵ KILINÇKAYA, a.g.m., s. 134

⁶⁶ T.B.M.M. Geçici Komisyon Raporu, Dönem 8, No. 207, 06.07.1948, "Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında 4 Temmuz 1948 tarihinde imzalanan Ekonomik İşbirliği Anlaşması ile eklerinin onanması hakkında kanun tasarısı ve Geçici Komisyon raporu (1/376)", s. 3

⁶⁷ KILINÇKAYA, a.g.m., s. 136

⁶⁸ KILINÇKAYA, a.g.m., s. 136

milyon dolar yardım verilebilmesi için proje hazırlanması gerektiği teklifinde bulunmuştur. Buna ilişkin 25.06.1953 tarihinde sözleşme imzalanmıştır.⁶⁹ Sözleşmenin maddelerinden birinde ABD Hükümeti'nin Türkiye'de bir verimlilik programının gelişmesine destek olacağı ve bu verimlilik plan ve projeleri için temin edilmiş olan fonların ülkemizde 2 yıl içinde bir prodüktivite merkezinin kurulabilmesini teminen sarf edilmesi öngörülmektedir.⁷⁰

Amerika Birleşik Devletleri tarafından Marshall Planı kapsamında gönderilecek yardımların yürürlük kazanması, ülkemizde özerk yapıda teşkilatlanmış bir verimlilik merkezinin kurulması zorunlu koşulmuştur. Buna bağlı olarak 1953 yılında Dışişleri Bakanlığı'na bağlı “*Sınai Sevk ve İdare Merkezi*” adıyla bir birim kurulmuştur.⁷¹

İcra Vekilleri Heyetinin, Hariciye Vekaletine 1953 yılında vermiş olduğu yetkiye istinaden 1 milyon dolarlık yardımın (Moody Found'dan sağlanan) sarf edilmesinde meydana gelen zorlukları aşmak maksadıyla ek bir anlaşma 25.06.1954 tarihinde yapılmıştır. Ek anlaşmanın maddelerinden birinde “Vekâletlerarası Prodüktivite Komitesi” kurulmasına karar verildiği belirtilmiştir. Fakat ilk anlaşmada belirtilen prodüktivite merkezinin özerk bir yapıda teşkilatlanması ve organizasyon yapısı içerisinde işçi temsilcisi bulundurması ABD yardımının yürürlüğü girmesi için zorunludur.⁷²

Buraya kadar yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Türkiye'de verimliliğe ilişkin kurumsal adımlar iç politik dinamikler vasıtasıyla değil, dış kaynaklı talepler doğrultusunda atılmıştır.

1.4.4. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu

Milli Prodüktivite Merkezi'nin kuruluşuna giren süreçte kurulan biri de Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu'dur. Kurumun doğrudan ilgi alanı verimlilik

⁶⁹ Yukarıda bahsedilen ilk anlaşma neticesinde Marshall Planı çerçevesinde alınacak yardımların sarf edilebilmesi için ülkemizde özerk yapıda bir prodüktivite teşkilatının kurulması şartına bağlandığından 1953 yılında Dış İşleri Bakanlığına bağlı “Sınai Sevk ve İdare Cemiyeti” kurulduğu bazı kaynaklarda belirtilmiş olmasına rağmen resmi gazete ya da meclis zabıtları üzerinden yaptığımız sorgulamalarda böyle bir merkezin kurulduğuna dair resmi bir belgeye rastlanmamıştır. (Bkz. KILINÇKAYA, a.g.m, s. 138)

⁷⁰ KILINÇKAYA, a.g.m., ss. 137-138

⁷¹ Günay YILDIZ, a.g.m, s. 975

⁷² KILINÇKAYA, a.g.m, s. 138

mesalesi olmamasına karşın fen bilimleri üzerine yaptığı çalışmalarla sonraki yıllarda verimlilik ile ilgili yapılacak araştırmalara kaynaklık etmiştir.

2. Dünya Savaşı'ndan sonra batılı ülkelerde artık bilim ve teknolojiye devletin rolü daha fazla artmış ve doğrudan destek vererek bilim kurumlarını teşkilatlandırmaya başlamıştır. Millet Cemiyeti içerisinde saygın bir üye olduğunu gösterebilmek ve bu şekilde muameleye tabi tutulabilmek için artık modern bilim ve çağdaş sanatlarda ne kadar ilerlendiğini cemiyetin diğer üyelerine ispat etmeniz gerekmektedir. Bunu ispat yolu da gerek maddi gerek manevi anlamda insanlığın ortak hazinesine neler kattığınızı göstermektir. Bunu gösteremedikçe içinde bulunulan dönemde ne jeopolitik konumun önemi ne de askeri ve iktisadi bağlar Millet Cemiyeti içerisinde ikinci sınıf bir üye muamelesi görmekten bir milleti kurtaramamaktadır. Şu açıktır ki 20. Yüzyılda fen bilimlerinin geçirdiği olağanüstü değişim ve ilerleme manevi bilimler ve güzel sanatların önüne geçmiş bu değişim ve ilerlemenin gerçekleştirildiği ülkeler milletler topluluğu içerisinde daha itibarlı bir noktaya ulaşmıştır. 1960'lı yıllarda artık tarımda ve sanayi de çağdaş bilimlere dayanmayan bir üretim tarzı taklitten ibarettir ve uluslararası rekabet gücünden yoksundur.⁷³ Fen bilimlerindeki ilerleme verimlilik ile de doğrudan ilişkilidir. Örneğin: Bilimsel yöntemlere göre yapılan zirai faaliyet neticesinde elde edilen mahsul miktarının, yine aynı süre zarfında geleneksel yöntemlere göre elde edilen mahsul miktarından daha fazla olacağı aşıkardır.

Fen bilimlerini geliştirmenin ve desteklemenin Devletin görevleri arasında olduğu görüşü 2. Dünya Savaşı'ndan sonra iyice yerleşmiştir. Çünkü Avrupalı ve Amerikalı Devlet adamları bilimdeki gelişmelerin savaşın seyrini nasıl etkilediğini net bir şekilde görmüştür. Fen bilimlerinde araştırmalar yapmak sadece üniversitelerin çabalarına bırakılmamalı Devletin de bu araştırmaları yapan ilim adamlarına mali ve idari fırsatları vererek yardım etmesi ayrıca gerektiği yerde alanına özgü laboratuvarlar kurması enstitüler açması ve memleketteki diğer yapılan araştırmalarla bir koordinasyon sağlaması gerekmektedir.⁷⁴

⁷³ Millet Meclisi Komisyon Raporu, Dönem 1, Toplantı 2, No. 41, 11.06.1962, "Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu kurulması hakkında kanun tasarısı (1/219) Gerekeesi", S. 1

⁷⁴ Millet Meclisi Komisyon Raporu, a.g.r., s. 3

Fen bilimlerini geliştirmenin ve desteklemenin Devletin görevleri arasında olduğu görüşü doğrultusunda savaştan sonra neredeyse bütün Batı ülkelerinde çeşitli teşkilatlar kurulmuştur. Örneğin Norveç'te 1946'da bilimsel ve endüstriyel araştırmalar için “*Norveç Kırallık Konseyi*”, yine Norveç'te 1949 da bir “*Tarım Araştırmaları Konseyi*”, Danimarka'da 1960'larda bir bilim ve araştırma konseyi faaliyete geçmiştir, Hollanda'da birisi üniversitelerde temel araştırmalara destek olan, öteki uygulamalı araştırmalarla ilgilenen ve bu maksatla birçok enstitü açmış, Batı Almanya'da “*Deutsche Forschungs gesellschaft*”, “*Max Planck Gesellschaft*” ve “*Deutscher Stifterverband*”, Fransa'da “*Centre National de Recherches Scientifiques*”, İngiltere'de 1951 yılında kurulmuş olan bir “*Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Dairesi*” vardır, Amerika Birleşik Devletlerinde'de 1950 yılında “*National Science Foundation*” adlı merkezi bir teşkilât kurulmuştur.⁷⁵

NATO ve UNESCO tarafından 1960 yılında yapılan toplantılarda, devlet temsilcilerine verdikleri tavsiyeler arasında ilk sıralarda temel ve uygulamalı fen bilimleri araştırmalarını teşkilatlandırmak, desteklemek ve teşvik etmek için merkezi bir organizasyonun kurulması gerektiği yer alır. Bu kuruluşları idare eden kurulların yürütme yetkileri olmalı ve bunların içerisinde de yetenekli bilim adamları bulunmalıdır. Ayrıca bu kuruluşlara yapılan araştırmalara yetecek kadar bütçeden pay verilmeli gerekirse özel enstitüler kurulmalıdır. 1953 yılından itibaren UNESCO Türkiye Milli Komisyonu tarafından da çeşitli sebeplerle yazılan raporlarda Türkiye'de bir Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu kurulması gerekliliği belirtilmiştir. Bu raporların ve Avrupa devletlerindeki benzer teşkilatların tetkiki neticesinde ülkemizde de fen bilimleri alanında uygulamalı ve temel çalışmaların geliştirilmesi için merkezi bir teşkilatın kurulması gerektiği anlaşılmıştır.⁷⁶

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu kurulması gereğinin maddi ve manevi sebeplerini özetleyecek olursak⁷⁷;

⁷⁵ Millet Meclisi Komisyon Raporu, a.g.r., s. 4

⁷⁶ Millet Meclisi Komisyon Raporu, a.g.r., s. 5

⁷⁷ Millet Meclisi Komisyon Raporu, a.g.r., s. 6

- Bilimsel çalışmaları yapacak araştırmacı sayısının az olması, mevcut olan nitelikli araştırmacıların da maddi durumlarının yetersiz olması nedeniyle çalışamamaları,
- Fen bilimleri dallarından mezun olanlara Türkiye’de rahat bir hayat standardı sağlanamaması nedeniyle gençlerin bu alanlara rağbet etmemesi,
- Bilimsel çalışma yapılmasını destekleyen ve kolaylaştıran bir manevi iklimin yokluğudur.

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu kısa adı ile TÜBİTAK, ülkemizde planlı kalkınma programlarının başladığı dönemde kurulmuştur. 17.07.1963 tarihinde Millet Meclisi tarafından kabul edilen 278 sayılı kanunla kurulan TÜBİTAK’ın kuruluş amaçlarından en önemlileri, doğa bilimlerinde pratik ve temel olarak akademik çalışmalara destek olmak ve yetişmekte olan araştırmacıları teşvik etmektir.⁷⁸

29 Haziran 2005 tarihinde yapılan ve 7 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5376 sayılı kanun ile “Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu” olan adı “Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu” olarak değiştirilmiştir.⁷⁹

Günümüzde de Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu kuruluş yıllarından itibaren neşretmiş olduğu kitap ve dergilerle ülkede bilimsel yenilik ve teknik faaliyetlere dönük bilinç ile bilimsel okuryazarlığın artırılması için etkinlikler yapmaktadır. Ülkemiz insanının teknoloji ve bilimi eğlenerek öğrenilen mekanlarda bir araya gelmesine vesile olan etkinliklerine devam etmektedir. Ayrıca “*Bilim ve Toplum Projeleri*”ne 2007 yılından itibaren destek vermektedir.⁸⁰

1.4.5. Vekâletlerarası Prodüktivite Komitesi

Çalışmamızın önceki bölümünde Amerika Birleşik Devletleri’nden Marshall Planı çerçevesinde temin edilen yardımların yürürlüğe girmesi için, Türkiye’de özerk yapıda bir verimlilik merkezinin kurulması şartı koşulmuştur. Bunun sonucu olarak da

⁷⁸ TÜBİTAK resmi web sitesi, < <https://www.tubitak.gov.tr/tr/icerik-hakkimizda>>, (ET: 05.04.2020)

⁷⁹ 7 Temmuz 2005 tarih ve 25868 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Türkiye Sayılı Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Md.1

⁸⁰ TÜBİTAK resmi web sitesi, < <https://www.tubitak.gov.tr/tr/icerik-hakkimizda>>, (ET: 05.04.2020)

1953 yılında Dışışleri Bakanlığı İktisadi İşbirliği Dairesi çalışmalara başlamış ve “Sınai Sevk ve İdare Merkezi”⁸¹ adıyla bir birim kurulmuştur. 25.06.1954 yılında Moody Found’dan sağlanan yardımın sarf edilmesinde ortaya çıkan sorunların aşılması amacıyla imzalanan ek anlaşmadan sonra merkezin idare kadrosuna Maliye, Sanayi, Maarif, Hariciye ve Çalışma Bakanlıklarının temsilcilerinden oluşan bir İdare Heyeti atanmış ve bu birim Vekâletlerarası Prodüktivite Komitesi adını almıştır. Komitenin esas amacı idareciler yetiştirmek ve ileride kurulması planlanan Milli Prodüktivite Merkezi’nin yasal zemini üzerine çalışmalar yapmaktır.⁸²

Amerikan yardım heyetinden iki üyenin de görev yaptığı merkezde, Amerikalılar merkezin çalışmalarına doğrudan katılmaktadır. Bu müdahil olma durumunun merkez de bazı vakitler gerginliklere neden olduğu Milli Prodüktivite Merkezini’nin I. Genel Kurul Tutanaklarından anlaşılmaktadır. Merkez kurulduğu 1953 yılından Prodüktivite Merkezinin yasal altyapısının oluşturulmaya başladığı 1955 yılına kadar sadece sevk ve idare çerçevesinde büyük bölümü Amerikalı uzmanlar tarafından verilen yoğun bir eğitim faaliyetinde bulunmuş, bu faaliyetlerden sonra sevk idare alanı ilgisini çeken dernekler ve örgütler kurulmaya başlamıştır.⁸³

Prodüktivite Komitesi’nin yaptığı öne çıkan çalışmalar aşağıdaki gibidir:

“— *Modern işletmecilik sahasında belli başlı sanayi bölgelerinde onbine yakın idareci ve nezaretçi eğitmiş,*

— *PTT, İstanbul Sular İdaresi, SEKA gibi teşekküllerin reorganizasyonunu ele almış,*

— *Teknik ve meslekî okulların müfredat programlarına «prodüktivite» konusunun da dâhil edilmesi yolunda Millî Eğitim Bakanlığı ile (birlikte çalışmış, bu maksatla okul müdürleri ve ilgili öğretmenler için eğitim seminerleri tertiplemiştir,*

⁸¹ KILINÇKAYA, adı geçen makalesinde 1958 yılında Vekâletlerarası Prodüktivite Komitesi tarafından düzenlenmiş bir faaliyet raporunda Prodüktivite Merkezi’nin kuruluşu aşamasında “Sınai Sevkü İdare Geliştirme Merkezi” adıyla kurulduğunun ifade edildiğini belirtmiştir.

⁸² KILINÇKAYA, a.g.m, s. 139

⁸³ KILINÇKAYA, a.g.m, s. 139

— *Döküm ve tek sitil konularında prodüktiviteyi artırıcı çalışmalar yapmış.*

— *İşçi ve iş veren teşekkülleri ile yakın bir iş birliği kurmuş,*

— *Çeşitli prodüktivite konularında 30 dan fazla eser ve rapor neşretmiş,*

— *Prodüktivite dernekleri kurulmasını sağlamış,*

-- *Yakın ve Orta - Doğu memleketlerinden Türkiye'ye stajyerler gelmesini sağlamış,*

— *Türkiye'de ilk defa olarak «Plot - Bölge» konusunu ele almış ve Köyceğiz - Dalaman'da örnek kalkınma projesini Avrupa Prodüktivite Ajansı ile birlikte yürürlüğe koymuş,*

— *Çeşitli konularda seksene yakın yabancı uzmanı yurdumuza celbetmiş ve çalıştırmıştır.”⁸⁴*

Yerel Ticaret ve Sanayi Odaları ile merkezin işbirliği sonucu Sakarya ve Eskişehir’de “*Prodüktivite Kurumu*”, İstanbul’da ise “*Döküm Sanayi Prodüktivite Kurumu*” kurulmuştur. Bu örgütlenmeleri zor şartlarda gerçekleştirmiştir. Merkez’in kuruluşundan itibaren merkezde çalışanlar maddi sorunlar yaşamış 1955-1958 yılları arasında çalışmalarını Sanayi ve Ticaret Bakanlıklarına bağlı iktisadi devlet teşekküllerinden gönderilen yardımlarla devam ettirebilmiş hatta 1957 yılının son üç ayında maaş alamamışlardır. Ancak bu kurumların ortaya çıkması Ankara Eğitim Merkezi ve Vekâletlerarası Prodüktivite Komitesi’nin daha kurumsal bir yapıya sahip olması açısından önemli adımlarının başlangıcıdır.⁸⁵

Merkez içinde bulunduğu durumun hukuki bir statüye çevrilememiş olması nedeniyle maddi kaynak bulma açısından ciddi sorunlar yaşamaktadır. Vekâletlerarası Prodüktivite Komitesi’nin önceki bölümlerde bahsedilen ek anlaşmaya göre bir Milli

⁸⁴ Millet Meclisi Geçici Komisyon Raporu, Dönem 1, Toplantı 2, No. 532, 13.11.1962, “**Milli Prodüktivite Merkezi kuruluş kanunu tasarısı ve Geçici Komisyon raporu (1/321)**”, ss. 4-5

⁸⁵ KILINÇKAYA, a.g.m, s. 140

Prodüktivite Merkezi kurulmasına yönelik hazırlıkları ki bu onun misyonlarından biridir öngörülen süre zarfında tamamlanamaması da kurumsallaşma açısından sıkıntılar ortaya çıkarmış ve bu da beraberinde çalışmaların devam edebilmesi için finansal kaynak sorununu getirmiştir.⁸⁶

Yukarıda belirtildiği gibi merkezin hukuki statüsünün bir türlü tamamlanamamasının getirdiği sorunlardan en önemlisi olan finansal kaynak bulunamama ve personel yetersizliği kurulması planlanan Milli Prodüktivite Merkezi'ni de etkilemiş ve kuruluş sürecini uzatmıştır. Tüm bu sıkıntılara rağmen merkez çalışmalarına özveriyle devam etmiş verimlilik projelerini üretebilmek ve uygulayabilmek adına Türkiye Ekonomi Kurumu İktisadi Araştırmalar Enstitüsü tarafından düzenlenen bir seminerde 1958 yılında verimlilikle ilgili sorunlar kamuoyunda ilk kez teknik olarak tartışılmaya başlanmıştır. MPM⁸⁷'nin kurulması için Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan İktisadi İşbirliği Teşkilatı (ECA) ile görüşmeler devam etmekte olup, ECA'nın MPM'nin kuruluşuna yardım için öne sürdüğü şartlar Dış İşleri Bakanlığınca reddedilmiş ve görüşmeler durmuştur. Ancak 1958 yılında ECA tarafından görüşmelerin devam etmesi istenmiş ve ortak bir noktada buluşmaya çalışılmış ve Vekâletlerarası Prodüktivite Komitesi tarafından düzenlenmiş olan yeni anlaşma metni şartlı kabul edilip gereken yardım sağlanmıştır. Ayrıca Vekâletlerarası Prodüktivite Komitesi'ne bağlı bir Prodüktivite Merkezi'nin ihtiyaçları tespit edilerek genel anlamda bir program hazırlanmış ve söz konusu program Paris'te tertip edilmiş olan bir toplantıda sunulmuş Avrupa Prodüktivite Ajansından teknik yardım sağlanmıştır.⁸⁸

Yukarıda belirtilen tüm bu süreçler yaşanırken yapılan çalışmaların artık nihayete erdirilip MPM'nin kurulması 27 Mayıs 1960'taki askeri darbesi ile yine kesintiye uğrar ve 3 yıl boyunca rafta kalır. Ancak 1963 yılından itibaren planlı kalkınma döneminin başlamasıyla beraber bu çalışmalar yeniden ivme kazanmış, idarede yapılacak yenilikler, planlar ve verimlilik çalışmalarının birbiriyle nasıl ilişkili olduğu daha iyi anlaşılır.⁸⁹

⁸⁶ KILINÇKAYA, a.g.m, s. 140

⁸⁷ Milli Prodüktivite Merkezi

⁸⁸ KILINÇKAYA, a.g.m, ss. 142-143

⁸⁹ Günay YILDIZ, a.g.m, s. 975

1960 askeri darbesinden sonra 1964 yılında Prodüktivite Merkezi konusu tekrar ele alınmış hükümet tarafından hazırlanan kanun tasarısı 08.04.1965 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden geçer ve 17.04.1965'de Resmi Gazetede 580 Sayılı “*Milli Prodüktivite Merkezi Kuruluş Kanunu*” yayınlanarak yürürlüğe girer. Söz konusu kanunun yürürlüğe girmesiyle Vekâletlerarası Prodüktivite Komitesinin hak ve vecibeleri, bu MPM'ye intikal eder.⁹⁰

⁹⁰ **580 Sayılı Milli Prodüktivite Merkezi Kuruluş Kanunu (MÜLGA)**, 17.04.1965 tarih ve 11978 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir, Geçici md. 1, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11978.pdf>, (ET: 11.08.2020)

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLİ PRODÜKTİVİTE MERKEZİ

Bu bölümde araştırmanın temelinde yer alan verimlilik kavramının dünyadaki kurumsal örnekleri olan Prodüktivite Merkezlerine kısaca değinilecek olup daha sonra bunların Türkiye’deki örneği olan ve araştırmanın bir diğer temel unsurunu teşkil eden Milli Prodüktivite Merkezi üzerinde durulacaktır.

2.1. 1950 ve 1960’larda Dünyada Kurulan Prodüktivite Merkezleri

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Avrupa’daki yıkım buradaki ülkelerin ekonomilerine ciddi zararlar vermiştir. 1950’li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri tarafından bu zarar görmüş ekonomilere destek olmak amacıyla Marshall Planı adı altında bir destek planı çerçevesinde para yardımı yapılmıştır. İşte milli prodüktivite merkezleri Avrupa’ya Marshall Planı çerçevesine yapılan yardımları düzenlemek amacıyla kurulmuştur.⁹¹

1960’ların sonu itibariyle Danimarka’da, İspanya’da ve Fransa’da bulunanlar dışında Avrupa’daki prodüktivite merkezlerinin bir özelliği olarak kamu teşkilatı yapılanması içerisinde yer almamaları belirtilebilir. Bunun onlara sağladığı avantajlardan birkaçı ise şunlardır; hedefledikleri çalışmalarını daha objektif bir açıdan yapabilmek, kamu hizmeti baskısını üzerlerinde hissetmeden çalışabilmek, hiyerarşik bir üstün doğrudan takaddümü olasılığını bertaraf etmek.⁹²

Avrupa’daki prodüktivite merkezlerinin bir başka özelliği de merkezlerin üst düzey yöneticilerinin her yıl toplantı düzenleyen bir kurula ait olmasıdır. Böylelikle bu kurul, merkezlerde çalışan personelin çalışma hızlarının istedikleri hızda gidip gitmediğini kontrol edebilmektedir. Söz konusu kurulun başkanlık makamı da sürekli olarak aynı kesimin elinde bulunmaması için çoğunlukla işçi işveren toplulukları arasından belirli bir süre içinde nöbetleşe olarak el değiştirmektedir. Genel olarak

⁹¹ Hubert A.C., “**Milli Prodüktivite Merkezlerinin Roller**”, MPM Konferansları 1968-1969, Yayın Yılı 24.02.1969, No:67 MPM Yayınları, Ankara, s. 316

⁹² Hubert, a.g.e., s. 318

merkezlerde, kişi sayısı bakımından 15'e kadar yükselebilen genel kurul bulunmakla birlikte bu kurul merkezdeki çalışmalara doğrudan müdahil olacak daha az sayıda kişiden oluşan bir yönetim kurulu da seçebilmektedir. Bu yönetim kurulu sayesinde merkezde yer alan müdür ve müdürler işçi ve işveren kesimleri arasında bir denge gözeterek iki tarafı da temsil edebilmektedir. Bu da merkezlerin tarafsızlığına katkıda bulunmaktadır.⁹³

2.1.1. Avrupa'daki Prodüktivite Merkezleri

Bir prodüktivite merkezinin öncelikli görevi verimlilik artışını takip etmek, verimlilik konusunda dünyadaki gelişmeleri gözlemlemek ve bunlardan çıkarım yaparak ülkesindeki verimlilik hakkında çeşitli kararlar almaktır. Dolayısıyla yaptıkları çalışmalarda ilk olarak mevcut durumu ortaya koymaktadırlar. Örneğin Alman Prodüktivite Merkezi endüstri anlamında üst düzey bir bilgi birikimine sahip olan bir ülkede kurulu olması rağmen Almanya'nın verimlilik anlamında hangi konularda eksikleri olduğuna ve bunların nasıl giderileceğine dair çalışmalar yapmıştır.⁹⁴

İrlanda Prodüktivite Merkezi de, Alman Prodüktivite Merkezi'ninkine benzer bir çalışma yapmak istemiş hatta bunun için kendi içerisinde bir komite kurmuştur. Fakat Almanya'daki örneğin aksine bu sefer bu çalışma başarıya uğrayamamıştır. Bunun sebebi de komite için seçilen kişilerin parlak bir kariyerleri ve bilgisi olmasına karşın önerdikleri fikirlerin hayata geçirildiğinde sadece kendilerine fayda sağlayabilecek nitelikte olmasıydı.⁹⁵ Buradan da anlaşılacağı üzere verimlilik gibi sınai açıdan önemli bir konuda tarafsız olmak ve politika üretirken ülke genelini de dikkate alarak en uygun olanı tercih etmekte çok elzemdir.

Prodüktivite Merkezleri yapmış oldukları çalışmalar neticesinde elde ettikleri bulguları mümkün olduğu kadar kısa süre içerisinde bunlarla ilgili alanlardaki muhataplarına iletmelidir. Bu merkezlerin görevlerinden biridir. Enformasyon politikalarının da prodüktivite merkezleri açısından ne kadar önemli olduğunu buradan anlayabiliriz. Merkezler sözlü olarak muhataplarıyla iletişime geçebileceği gibi bunun basın veya yazılı ortamlar yoluyla yani çeşitli şekillerde gerçekleştirebilir. Almanya bu konuda başı çekmekte olup Hollanda ve Belçika'da sırf araştırma bulgularını endstrialere

⁹³ Hubert, a.g.e., s. 318

⁹⁴ Hubert, a.g.e., s. 318

⁹⁵ Hubert, a.g.e., s. 319

aktaran özel bir araştırma grubu kurulmuştur. Hatta Amerika'daki çalışma grubu endüstrilere aktarılan çalışma sonuçlarını ilk elden takip ederek uygulama neticesinde de ortaya çıkan sonuçları yine merkeze aktarmak suretiyle güzel bir enformasyon politikası örneği ortaya koymaktadır. Bazı devletler ise prodüktivite yılları organize ederek verimlilik gerçekte ne anlama geldiğini insanlara anlatmaktadır örneğin İrlanda 1963'ü Prodüktivite Yılı olarak tertip etmiştir.⁹⁶

Prodüktivite merkezlerinin görevlerinden biri de kendi içinde üretilen ya da dışarıdan edinilen düşünce ve metotları, ilk aşamada direkt olarak verimlilik üzerinde etkisi olmasa bile, ileriye dönük yapılan planlama çerçevesinde geliştirip büyütmektir. İtalyan Prodüktivite Merkezi bu amaçla sevk ve idare müşavirliği görevini üzerine almış ve buradan yetişen sevk ve idare müşavirlerinin ileriye dönük kendi politikaları çerçevesinde güvenilir ve yararlı bir şekilde yetişmesini sağlamıştır.⁹⁷

Milli Prodüktivite merkezlerini çalışmaları bakımından dört yönlü olarak özetleyebiliriz. İlk olarak merkezlerin dışarıya dönük çalışma şekilleri vardır. Buradan anlaşılan merkez çalışmalarının sadece masa başı işi olarak sınırlı kalmamasıdır. Olayların gerçek nedenlerini anlamak için mutlaka sahaya inip yerinde inceleme ve mülakat yapılmalıdır. Böylece mülakat yapılan kişiler üretkenliklerini etkileyen olumlu veya olumsuz şartları, yetkili ve bu sorunları çözmeye çalışmak işi olan kişileri karşılarında görünce güven ve samimiyet sorunu ortadan kalkmaktadır. Dışa dönük olmanın bir başka anlamı da yapılan araştırmalarda kaynak olarak üniversitelerden, sendikalardan ve diğer kamu kurum kuruluşlarından da yararlanılması gerekmektedir. Örneğin Yunanistan Milli Prodüktivite Merkezi ile yine Yunanistan'daki Devlet Planlama Teşkilatı arasındaki ilişkide teknik yardım sağlama anlamında önemli faydalar vardır.⁹⁸

Merkezlerin çalışmaları bakımından üzerinde durulması gereken bir yönü de iç haberleşme konusudur. Birçok prodüktivite merkezinde çeşitli çalışmalar yapılmasına rağmen genellikle merkez personeli arasında bu projelere yönelik asimetrik bilgi söz konusudur. Bunun sebebi projelerin kişi bazlı hazırlanıyor olması ya da bir işle uğraşan

⁹⁶ Hubert, a.g.e., ss. 319-320

⁹⁷ Hubert, a.g.e., s. 321

⁹⁸ Hubert, a.g.e., ss. 322-324

kimsenin bu işin kendisine göre taşıdığı önem açısından gizli tutma eğilimi içinde olmasıdır. Bir diğer sebebi de büro ve şubelerin kendileri için seçtikleri özerk çalışma stili olarak da görülebilir böylece bu yüzden şubeler arası bilgi akışı tam olarak sağlanamamaktadır. Örneğin, Belçika Milli Prodüktivite Merkezi bunun aksidir. Şubeler arasında sınırlar bulunmamakta olup dar bir kadro içerisinde edinilen her bilgi bir araya getirilmektedir. Alman Prodüktivite Merkezi'nde ise dışarıya yollanan her mektubun birer örneği araştırma ve bulguların hangi kısımlarının hangi şubeleri ilgilendirdiği de mutlaka belirtilerek diğer şubelere de yollanmaktadır. Böylece bilgiler bütün merkez içerisinde dolaşmaya çıkmaktadır.⁹⁹

Prodüktivite merkezlerinin çalışmaları bakımından önem arz eden bir diğer hususta personelin eğitimi konusudur. Merkezlerin ihmal ettiği konulardan biri olarak personelin eğitimi aslında vakit ayrılması gereken konuların başında gelmektedir. Verimlilik açısından bir çok üniversite ya da kurum ile birlikte çalışma imkanı olup personelin kendini daha çok geliştirebilmesi için bu nimetlerden faydalanılamamasının sebebi genellikle minimum personelden maksimum verim elde etmek isterken personelin iş yükünün aşırı artıyor oluşu ve eğitim, seminer, konferans meselesine gereken zamanı ayıramamalarıdır. Merkezlerde personelin ona görev verilerek eğitilmesi eğilimi vardır. Bu durum Alman Prodüktivite Merkezi'nde farklıdır. Orada merkez içerisinde personele sürekli konferanslar verilmektedir.¹⁰⁰

Merkezlerin çalışmaları açısından bir diğer önemli hususta parasal kaynak problemidir. Avrupa'daki birçok prodüktivite merkezlerindeki en önemli sorunlardan biri de budur. Buralarda yapılan çalışmalar yeterli kaynak olmamasından dolayı ya durdurulmakta ya da bir sonraki yıla devredilmektedir. Hatta sonraki yıllarda da uygulanıp uygulanmayacağı belirsizdir. Çeşitli kamu kurumları tarafından desteklenen merkezlerden devlet nihayetinde bazı çalışma sonuçları beklemektedir. Bu durum bu merkezler için kendilerine aktarılan kaynakların boşa gitmediğini göstermek adına önemli bir imkan ve fırsattır. Buna örnek olarak Türkiye'deki Milli Prodüktivite Merkezi

⁹⁹ Hubert, a.g.e., ss. 325-326

¹⁰⁰ Hubert, a.g.e., ss. 326-327

(kısaca MPM) gösterilebilir. MPM çalışmalarının devamlılığı açısından önem arz eden kaynağı sağlamış durumdadır.¹⁰¹

2.1.2. Japonya Verimlilik Merkezi

1955 yılında kurulmuş olan Japonya Verimlilik Merkezi, üç ilke üzerinden yola çıkarak bir verimlilik anlayışı oluşturmuştur. Bu ilkeler: Verimlilik artışı, iş güvenliği ve daha çok istihdam olanakları sağlar; işçi ve yönetici arasında üzerinde daha önceden çalışılmış ve uzlaşmaya varılmış verim artırma yöntemi uygulanmalıdır; işçi, yönetici ve müşteri arasında verimlilik artışından kazanılanlar adil bir şekilde paylaşılmalıdır. 1980 yılından beridir verimlilik hareketinin devam ettiği Japonya’da ekonomi istikrarlı bir şekilde gelişmiştir. Fakat sonra ekonominin gelişmesi yavaşlama dönemine girmiş ve Japonya Verimlilik Merkezi bu döneme göre hedeflerini güncellemiştir. Ülkede rekabetin daha etkili hale getirilebilmesi için mevcut düzenin değiştirilmesi, işçi kesiminin yönetim ile daha çok işbirliği yapmasına yardımcı olacak bir işçi katılım sistemi oluşturulması, sınırlı olan kaynakların daha etkin ve verimli kullanımı, teknolojinin daha etkin kullanılmasına teşvik ve geliştirilmesi, adil bir bölüşüm ve sosyal refahı arttırmak Japonya’nın ekonomisinin büyümesinde temel bir faktör verimlilik artırma çalışmaları olmuştur.¹⁰²

2.1.3. Kanada Verimlilik Kurumları

Kanada’da verimliliği artırma çalışmaları yalnızca devlet tarafından yürütülmez. Eyaletler ve federal düzeyde devlet dairelerinde bu çalışmalar yürütüldüğü kadar özel kesimin desteğini alan örgütler ve sanayi birlikleri tarafından da yürütülür. Bölgesel Endüstriyel Kalkınma Dairesi sanayide verimliliğin teşvikinin baş sorumlusudur. 1963’te Kanada’daki verimlilik sisteminin diğer önemli bir unsuru da Ulusal Verimlilik Konseyi’dir. Bu konsey ülkenin tarımsal üretim potansiyelinden imalat sanayindeki verimlilik artışındaki etkenler, ticari politikalar üzerine kapsamlı araştırmalar yaptı.¹⁰³

¹⁰¹ Hubert, a.g.e., s. 327

¹⁰² J. Prokopenko, a.g.e., s. 307

¹⁰³ J. Prokopenko, a.g.e., ss. 300-301

2.1.4. Hindistan Ulusal Verimlilik Konseyi

Hindistan'daki verimliliği artırma çalışmalarından ilk derecede sorumlu olan kurum Hindistan Ulusal Verimlilik Konseyi'dir. Bu konsey en alt seviyeden başlayarak en üst birime doğru oldukça geniş bir perspektifte verimlilik çalışması için, disiplinlerarası bir görüş benimseyerek, sektörel alanlara kaymıştır. 1962 ve 1963'te danışmanlık hizmetlerini başlatarak verimliliği artırıcı teknik ve uygulamaların etkinliğini göstermeye çalışmıştır. Ayrıca mühendis ve eğitimcilerde yetiştirerek kadrosunu geniş tutmuştur. Yetiştirdiği danışmanlarından beklenen performansı karşılamak için ülkedeki ilk endüstri mühendisliği lisansüstü eğitim programını başlattı. Bu şekilde yakıt verimliliği, davranış bilimleri ve finansal yönetim konularında da eğitim programları başlattı.¹⁰⁴

Verimlilik kampanyasının atölye ve işletme seviyesindeki temel amaçları, kaliteyi optimum düzeye çıkarmak; uyumlu işgücü-yönetim ilişkileri; malzeme ve enerji tasarrufudur. Ülkede verimliliği arttırmak için yapılacak çalışmalarda altyapı ve kurumsal düzeyde destek ile makro, atölye, işletme seviyesinde verimlilik hareketlerinin yaygınlaştırılması gerekliydi. Bunun için yürütülecek kampanyadaki önemli etkinlikler; parlamentonun Konsey'e destek vermesi; verimliliğin kalkınma planları arasında yer alması; verimlilik kurullarının kurulması; televizyon, radyo gibi iletişim kanalları vasıtasıyla kitlesel verimlilik kampanyasıydı. Konsey, eğitim, danışmanlık, araştırma ve iletişim araçları yardımıyla 1960-70 yılları arasında verimlilik kampanyasını yaymaya ve teşvik etmeye çalıştı. 1980'lerde ise teknoloji yönetimi odak noktası oldu. Teknolojinin desteğiyle ekonomiye katma değerli üçüncül sektörler ve kırsalda istihdam yaratılmıştır.¹⁰⁵

2.1.5. Federal Almanya Cumhuriyeti Verimlilik Merkezi

Alman Verimlilik Merkezi küçük ölçekli işletmelere büyük ölçekli işletmeler tarafından destek olunması amacıyla kurulmuştur. Temel amaç ise kaynakların rasyonel kullanılmasını sağlayarak ekonominin daha sağlam bir yapıya büründürülmesi, toparlanması, ekonomik ve sosyal gelişimin teşvikidir. Merkez, verimlilik artışı sağlayabileceği alanlarda hükümet ile yönetim organlarını destekler ve yapmış olduğu

¹⁰⁴ J. Prokopenko, a.g.e. , s. 304

¹⁰⁵ J. Prokopenko, a.g.e. , s. 305

araştırma sonuçlarının idari alanlarda uygulanmasını sağlar. Diğer verimlilik merkezleri arasında Merkezi öne çıkaran özelliği 1700 civarında serbest danışmanı projelerinde kullanması ve yılda yaklaşık 4000 danışmanlık işi almasıdır. Merkez'in orta ve küçük ölçekli işletmelere kadar uzanan danışmanlık hizmetlerini organize eden yerel şubeleri bulunmuştur. 1984 yılında RKW toplam 100.000'nin üzerinde işçisi olan işletmelere yardım etmiştir.¹⁰⁶

2.2. Milli Prodüktivite Merkezi

Çalışmanın şimdiye kadarki bölümünde kuruluşuna kadar geçen süreçte yaşananların detaylı anlatıldığı ve kurulduğu dönemde dünyadaki örneklerine yer verilen Milli Prodüktivite Merkezi bu başlık altında detaylı bir şekilde anlatılacaktır.

2.2.1. MPM'nin Kuruluşu

Sanayi Bakanlığı tarafından hazırlanan ve Bakanlar kurulunca Türkiye Büyük Millet Meclisine arzına 01.10.1962 tarihinde karar verilen “Milli Prodüktivite Merkezi Kuruluş Kanunu Tasarısı”nın 13.11.1962 ve 12.12.1963 tarihli ve 532 sayılı Millet Meclisi Geçici Komisyon Raporunda belirtilen gerekçesine genel olarak değinecek olursak:

Batı ülkelerinde 1960'larda kamu idaresi ve yönetim alanındaki gelişmeler sürekli ilerlemektedir. Artık usta-çırak ilişkisine dayalı geleneksel bir kişinin yönettiği işyerlerinin modern işletmeler karşısında ayakta durması giderek zorlaşmaktadır. Gerek işçi-işveren meselelerindeki hukuki gelişmeler gerekse modern biliminin çalışma hayatına kattığı yeni teknikler ciddi ve önemli vasıflar göstermeye başlamıştır. Emek gücünün verimliliği arttırılmak isteniyorsa bunun için teşvik edici adımların atılması çok önemlidir. Ülkemizdeki refahı arttırmak arttık için sahip olduğumuz beşeri kaynakları en yüksek çıktıyı elde edecek şekilde kullanılması gerekir. İşte bu burada verimlilik kavramının önemi ortaya çıkmaktadır.¹⁰⁷

Gerekçede verimlilik kavramına ilişkin örnek de verilmektedir:

“Meselâ günde dokuz saat çalışan bir duvarcı 100 tuğlalık bir duvarı daha iyi bir usul tatbik etmek suretiyle 7 saatte örerse işin prodüktivitesini artırmış olur. Bir çiftçi her sene aynı mahsulün

¹⁰⁶ J. Prokopenko, a.g.e., ss. 307-308

¹⁰⁷ Millet Meclisi Geçici Komisyon 532 nolu Raporu, a.g.r, ss. 1-3

ekilmesi neticesinde yorulan toprağı münavebe yani başka bir mahsûl ekmek veya dinlendirmek suretiyle kullanırsa, toprağın prodüktivitesi artmış olur.”¹⁰⁸

1962 yılına gelindiğinde bütün Batılı ülkeler verimlilik çalışmalarına hız vermiş ve kendi ülkelerinde verimlilik faaliyetini düzenleyen kurumlar kurmuşlardır. Bu kurulan kurumların faaliyet alanları ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir, esas itibariyle sınai alanda faaliyet göstermekte olup bazı memleketlerde ticaret ve tarım alanında da faaliyet göstermektedirler. Kuruluş şekilleri çeşitli olan ve bazı ülkelerde özel bir teşkilatlanma biçimine sahip olan bu kurum ve kuruluşların esas amacı bulundukları ülkedeki sosyal ve ekonomik gelişmeye destek olmaktır.¹⁰⁹

Teşkilat yapılarında genel olarak hükümet, işçi ve işveren kuruluşlarından temsilci bulunmakla birlikte ülkenin teknik ve verimlilik ile alakalı konularıyla ilgili bakanlıklar da temsilcisi bulundurabilmektedir. Ayrıca bu merkezlerde bilimsel çalışmalar yapan yetkili uzmanlar ve bunların başında olduğu servisler bulunmaktadır.¹¹⁰

1953 yılında ülkemizde verimliliğin artırılması ile ilgili çalışmalar başlamış. AID (Agency for International Development - Uluslararası Kalkınma Dairesi) tarafından “Moody Fund” adıyla 1.000.000 \$ yardım alınmış bunun üzerine 24.06.1953 tarihli ve 4/949 sayılı karar ile Milletlerarası İş Birliği İdaresi Teşkilatına AID ile bir anlaşma yapması için yetki verilmiştir. 1954 yılında Amerika Birleşik Devletleri ile imzalanan “Moody Fund” anlaşmasına göre kurulan alınan bu paranın harcanması şeklini tespit ve belirlemek için altı Bakanlık temsilcilerinden oluşan Bakanlıklararası Prodüktivite Komitesi kurulmuştur.¹¹¹ Ancak bu yardımın 1956 yılı başında sona ermesiyle Sanayi ve Ticaret bakanlıklarına bağlı teşekküllerin bağışları ile çalışmaya devam edilebilmiştir. Yine de hukuki statüsündeki ve gelir kaynaklarındaki belirsizlikler verimli çalışmasını engellemiştir. Oysa ki ticari hayat ve tarım dahil ülkemizdeki sınai faaliyetler ve girişimler hızla ilerlerken devamlı yeni sorunlar yaşanmakta ve bunlara çözüm aranmaktadır. Bu nedenlerden ötürü ülkemizde de böyle bir teşkilat kurulması ihtiyacı

¹⁰⁸ Millet Meclisi Geçici Komisyon 532 nolu Raporu, a.g.r, ss. 1-3

¹⁰⁹ Millet Meclisi Geçici Komisyon 532 nolu Raporu, a.g.r, ss. 1-3

¹¹⁰ Millet Meclisi Geçici Komisyon 532 nolu Raporu, a.g.r, ss. 1-3

¹¹¹ Millet Meclisi Geçici Komisyon 532 nolu Raporu, a.g.r, s. 4

kendiliğinden hasıl olmuştur. Dolayısıyla bu tarihe kadar görevlerini yerine getirememiş olan bu kuruluşa hukuki bir statü kazandırmak ve Avrupa memleketleri arasında verimlilik kuruluşu olmayan tek devlet olan Türkiye’de de böyle bir kuruluş gerçekleşmesi için bu kanun tasarısı hazırlanmıştır.¹¹²

Kanun tasarısının geri kalan kısmında tasarıda bulunan maddelerin gerekçeleri açıklanmıştır:

Tasarının birinci maddesinde “*Memleketimizde iş verimini artıracak tedbirleri araştırmak, bu konudaki çalışmaları teşvik etmek ve gerekli bilgileri yaymak gayesiyle Millî Prodüktivite Merkezi*” nin kurulduğu belirtilmektedir. Burada kanun lafzından da anlaşılacağı üzere Merkezin ana amacı özet olarak verilmiştir. Yine bu madde de “*Tüzel kişiliği olan*” ifadesi bulunmaktadır. Burada da Merkezin Avrupa’daki örneklerine uygun bir şekilde kurulması ile merkezde işçi, işveren ve hükümet temsilcilerinin müstakil bir kuruluşa temsil edilme hakkı olduğunda katılım ve çalışmalardan faydalanma imkanının daha fazla olması amaçlanmaktadır. Ayrıca tasarının bu maddesinde bulunan “*Özel hukuk hükümlerine göre*” ibaresiyle amaçlanan merkezin çalıştığı konular üzerinde serbestçe çalışması ve esnekliğe sahip olmasıdır.¹¹³

Kanun tasarısının ikinci maddesi geçici komisyonda değiştirilerek daha net ve amaçlara uygun hale getirilmiştir:

“*MADDE 2. — MPM nin başlıca görevleri şunlardır:*

- a) Yurt ekonomisinin prodüktivite esaslarına uygun olarak gelişmesine yarayacak tedbirleri araştırmak, bu tedbirlerin tatbik mevkiine konulmasını sağlayacak faaliyetlerde bulunmak;*
- b) Resmî ve özel sektörlerdeki müessese ve iş yerlerinde verimi artıracak metodları tesbit etmek ve bunların tatbik imkânlarını araştırmak, tatbikatı izliyerek gerekli tavsiyelerde bulunmak;*
- c) Prodüktivite ile ilgili teknik yardımları sağlamak, gerekli eğitim ve istişare faaliyetinde bulunmak;*

¹¹² Millet Meclisi Geçici Komisyon 532 nolu Raporu, a.g.r, ss. 4-5

¹¹³ Millet Meclisi Geçici Komisyon 532 nolu Raporu, a.g.r, ss. 4-5

d) Çeşitli vasıtalarla verimi artırıcı bilgileri ve modern metodları yaymak;

e) Devlet daireleri resmî ve özel sektör iş yerleri, işçi ve iş - veren teşekkülleri, meslek teşekkülleri, bilûmum eğitim ve öğretim kurumları, üniversiteler ve başka bilim kurumları ve yabancı memleketlerde aynı maksatla kurulmuş teşekküller ile temas ve iş birliği sağlamak;

f) Millî prodüktiviteyi ölçmek hususunda gerekli çalışmaları ve bu konu ile ilgili kurum ve kurullar ile iş birliği yapmak ve sonuçlarını yabancı memleketlerin sonuçlar ile karşılaştırmak, bunları belirli zamanlarda yayınlamak;

g) Prodüktivite ile ilgili dernekler kurulmasını teşvik etmek, kurulan dernekler ile temas ve işbirliği sağlamak.”¹¹⁴

Tasarının 4-12. Maddeleri Merkezin organlarını ve bu organların görev ve yetkilerini ile ilgilidir. 13. Maddesi MPM’nin gelir kaynaklarını açıklamaktadır. 14. Maddesi bedelsiz olarak devir edilecek gayrimenkullerin gerektiği hususunda Sanayi Bakanlığına yetki vermektedir. Geçici 1. Maddesi Bakanlıklararası Prodüktivite Komitesi’nin, Milli Prodüktivite Merkezi’ne devri ile alakalıdır. Geçici 2. Maddesi ilk genel kurul toplantısının tanzim ve çağırılma şeklini düzenlemekte olup, geçici 3. Maddesinde ise merkez kendi gelirlerini toplayıncaya kadar giderlerini karşılaması için açılacak kredi kaynağı ve miktarını belirlemektedir (Merinos Fonu kredi kaynağı olarak gösterilmiştir). Geçici 4. Madde tasarının 16. Maddesinde yazılı olan yönetmeliklerin en geç hazırlanacağı zamanı belirtmektedir. Tasarının 18 ve 19. Maddeleri ise mutata maddelerdir.¹¹⁵

2.2.1.1. Kuruluş Kanununun Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu’ndaki Görüşmeleri

Milli Prodüktivite Merkezi’nin kuruluş kanunun meclis ve senato görüşmeleri de kurumun kuruluş aşamasına gelmesi süreci gibi uzun ve tartışmalı olmuştur. Milli

¹¹⁴ Millet Meclisi Geçici Komisyon 532 nolu Raporu, a.g.r, s. 7

¹¹⁵ Millet Meclisi Geçici Komisyon 532 nolu Raporu, a.g.r, s. 5

Prodüktivite Merkezi kuruluş kanunu tasarısı ve Geçici Komisyon raporunun (1/321) (S.Sayısı: 532) Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu görüşmelerinin özetlerine bu başlık altında yer verilecektir.

24.11.1964 tarihli Millet Meclisi oturumunda, MPM'nin kuruluş kanunu tasarısı öncelikle görüşülmeye başlanmıştır. Söz alan Ankara Milletvekili Prof. Muhlis Ete'nin konuşmasını özetleyecek olursak: Muhtelif ülkelerde bulunan bu tarz müesseseler ülkemiz içinde gereklidir. Ancak şuana kadar yapılmış olan çalışmalar hususi olmuş ve merkezi bir müesseseden milli prodüktivite aşamasına getirememiştir. Bundan dolayı bu kanun tasarısıyla çeşitli vekâletlerden, çeşitli bilim müesseselerinden ve uygulamada çalışan kişilerden bir araya gelen bir prodüktivite merkezi kurulmuş ve bir idare heyeti halinde çalışmaktadır. Muhlis Ete ilaveten bir teklif sunar ve prodüktiviteyi ölçen kurumlar arasına Yüksek Murakabe Heyeti ve Türkiye Ekonomi Kurumu'nun diğer kurumlarla birlikte ilavesi için taktir verir.¹¹⁶

24.11.1964 tarihli Millet Meclisi oturumunda, söz alan Tokat Milletvekili Ali Dizman'nın konuşmasını özetleyecek olursak: 17.07.1963 tarihli 278 sayılı Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kanunu çıkarıldığını bu kanunla MPM kuruluş kanun tasarısı karşılaştırıldığında görülecektir ki TÜBİTAK prodüktivite meselesini de araştırabilecek kapasitede bir kurum ve teşkilattır. Adından da anlaşıldığı gibi bilimsel ve teknik alanda her türlü araştırmayı yapabilecektir. Bu durumda her iki kurum da araştırmacı bir görev gerçekleştireceklerdir. TÜBİTAK daha geniş ve hali hazırda kurulmuş bulunan bir teşkilat olduğundan Milli Prodüktivite Merkezi'nin de bu mevcut durum içerisinde müzakere edilmesi ve bu kurum içerisinde yapılanması bu merkezin prodüktivitesini arttırıcı olacaktır. Ali Dizman, Milli Prodüktivite Merkezi'nin neden daha büyük bir teşekkül olan Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu içerisinde müzakere edilmediğini öğrenmek istemektedir.¹¹⁷

24.11.1964 tarihli Millet Meclisi oturumunda, söz alan Aydın Milletvekili Geçici Komisyon Sözcüsü Orhan Apaydın'ın konuşmasını özetleyecek olursak: Türkiye'nin prodüktivite konusunda 15 yıl önceden ve hatta bundan da öncesinde özel

¹¹⁶24.11.1964 tarihli Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, B:12, O:1, ss. 540-541

¹¹⁷ 24.11.1964 tarihli Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, a.g.c., s. 541

şahıslar tarafından kurulmuş bir müessesesinden sonra 1954 yılında Amerika ile Türkiye arasındaki imzalanmış bulunan bir yardım anlaşmasına göre Bakanlıklararası Prodüktivite Merkezi [Sınai Sevk ve İdare Merkezi daha sonra Vekaletlerarası Prodüktivite Komitesi] kurulmuştur. Bu tasarıyla bu merkeze hukuki bir statü kazandırılmakta ve çalışma imkanları genişletilmektedir. Bunu Milletvekili Ali Dizman'a cevap olarakta söylemektedir. Ülkemizin bir kalkınma sorunu vardır ve bu sorun çerçevesinde halkın refah seviyesini hızla yükseltilmesi konusunda çeşitli düşüncelere sahip olursa da ittifak vardır. Bu merkez esasa itibariyle daha kısa zamanda daha az masrafla daha çok istihsalin temini konusunda alınacak tedbirleri bilimsel olarak araştıracaktır. Bunun yanında pratik anlamda, teknik anlamda ve psikolojik anlamda da araştırarak uygulamaya hitap edecektir. Bu merkez hukuki ve iktisadi olmamakla beraber resmi bir kimlik adı altında ülkemizde faaliyette bulunmaktadır. TÜBİTAK'ın faaliyet alanı dikkatle incelendiğinde bunun MPM'nin faaliyet alanıyla bir ilişkisi yoktur.¹¹⁸

24.11.1964 tarihli Millet Meclisi oturumunda, söz alan Uşak Milletvekili Ahmet Tahtakılıç'ın konuşmasını özetleyecek olursak: Bu teşkilatla prodüktivite sorunu halledilebilir mi sorusu vardır. Resmi kurumlarla bu sorunun halledilemeyeceğine dair belgeler vardır. Birincisi her bakanlıkta o bakanlığın çalışmalarının daha verimli hale getirmeye çalışan bir Yüksek Tetkik Kurulu vardır. İkinci olarak, kurulmuş bulunan bir Planlama Teşkilâtı vardır. Bunun da görevi verimlilik konusunu hallederek işlemlere yol göstermektir. Böylece ikinci bir devlet teşkilatı mevcuttur. Eski Murakabe Heyeti Başkanı Muhlis Ete'nin de bahsetmiş olduğu Umumi Murakebe Heyetinin vazifelerinden ikincisi müessesenin verimli çalışmalarını tetkik etmektir. Buradan görevlerinin birinin de verimlilik sorununu çözmek olduğu anlaşılmaktadır. Dördüncü olarakta Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu vardır. Beyhude teşkilatlar kurmak sadece bir teselli olacaktır. Bir başka sorunda eleman konusudur. Eleman imkanı sınırlı olan bir devletiz aynı elemanı hem Yüksek araştırma Enstitüsünde hem de MPM'de kullanmak tezatlar oluşturacak ve kurumlar arzu edilen sonuçları veremeyecektir. Bir diğer sıkıntı otorite merkezidir. Değişik ülkelerde bazılarında özel kurum bazılarında ise resmi bir kurumdur. Bu durumda koordinasyon bu kurumda nasıl meydana getirilecektir. Ülkemizin ihtiyaç duyduğu, iktisadi gereksinimlerimize göre kurumlar kurmak yerine

¹¹⁸ 24.11.1964 tarihli Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, a.g.c., ss. 541-542

planlamayı en ekonomik şekilde kontrol edecek bir merkezdir. Milletvekili Ahmet Tahtakılıç tek tek teşekküller kurmakla bu sorunun çözülebileceği kanaatinde değildir.¹¹⁹

24.11.1964 tarihli Millet Meclisi oturumunda, söz alan Tokat Milletvekili H.Ali Dizman'ın konuşmasını özetleyecek olursak: Teknik Araştırma Kurumu ile MPM arasında bir ilişkinin olmadığını söylemek imkansızdır. Amaçları açısından tam bir intibak vardır. Bu intibak yüzünden teşkilat yapısı ve kuruluşu bakımından birbirine benzemektedir. Bu mevzuu daha geniş bir araştırma kurumun içerisinde tartışmak mümkündür. Milletvekili H.Ali Dizman bu konunun yeniden incelenmesini iki kurum arasında mütalaası yollarının araştırılması için tasarının Komisyona iadesini arz ve teklif etmektedir.¹²⁰

24.11.1964 tarihli Millet Meclisi oturumunda, söz alan İstanbul Milletvekili Coşkun Kırca'nın konuşmasını özetleyecek olursak: Prodüktivite Merkezi'nin maaşlarını dahi ödemede zorlanan ve gittikçe önem arz eden hizmetini ifa etmekte güçlüğü düşen bir dairenin kanuni zemine oturmasını Meclis tecil etmek zorundadır. Tekrar komisyona iade edilirse sonuç alınamayacaktır. Bu kurumum Yüksek Planlama Dairesinden farkı şudur: Planlama, ekonominin bütününe, makro dengeye dair çalışmalar yapar ve yol belirler; Milli Prodüktivite Merkezi ise teker teker işletmelerin mikro dengesiyle o işletmenin en verimli şekilde çalışmasını sağlayacak usulleri yine o işletmenin içerisinde bulmaktır. Teknik ve Bilimsel Araştırmalar Kurumu ile de farkı şudur: TÜBİTAK, alanda yapmış olduğu çalışmalarla yeni buluşlar ortaya çıkarmak için kurulmuştur. Ancak ortaya çıkarmış olduğu bu buluşların mikro ya makro iktisadın veya tek tek her işletmenin özellerine göre uygulanması TÜBİTAK'ı ilgilendirmez. Zira bu kurum özellikle matematik, fiziki ilimler, kimya ve biyolojiyi kapsayan fen bilimleri ile uğraşır. Ancak MPM'nin çalışacağı alan özellikle fen bilimleri ve yeni buluşlar ortaya çıkarmak değildir. MPM'nin çalışacağı alan sadece teknik alanla ilgili olmayıp aynı zamanda işletme ekonomisi ile de alakalı emek ve reel sermayenin değerlendirilmesi gibi hususları da içermektedir. Yüksek Murakabe Heyeti'nden farkı ise şudur: İki kurum arasında yakın bir ilişki bulunmasına rağmen Yüksek Murakabe Heyeti sadece verimlilik incelemesini yapmak aynı zamanda mevzuata uygunluğuna da bakar. Bu inceleme çok detaylı değildir.

¹¹⁹ 24.11.1964 tarihli Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, a.g.c., s. 543

¹²⁰ 24.11.1964 tarihli Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, a.g.c., s. 544

Kamu İktisadi Kurumlarını tek tek inceleyip eksiklerini ortaya çıkarır. Milli Prodüktivite Merkezi ise mevzuata uygunluğu bir kenara bırakarak çok daha detaylı bir şekilde bir araya getirmiş olduğu tekniklerle ileriye dönük çalışır. MPM kadar geniş bir meseleyi Devlet Planlama Teşkilatının içerisinde değerlendirmek, DPT'nin ekonomi üzerindeki bütüncül bakış açısından uzaklaşarak detaylarla uğraşmasına neden olur.¹²¹

24.11.1964 tarihli Millet Meclisi oturumunda, söz alan Uşak Milletvekili Ahmet Tahtakılıç'ın konuşmasını özetleyecek olursak: Milletvekili Sayın Kırca'nın açıkladığı gibi Meclis'den istedikleri, parasını kolay temin edemedikleri bu merkezin parasını kanun yolu ile temin etmenin bir yolunu bulmaktadır. Yalnız para temin etmek üzere tasarı getirmek gibi bir Devlet görüşü olamaz. İkinci mesele olarak da yine daha önce Milletvekili Ahmet Tahtakılıç'ın bahsetmiş olduğu eleman meselesi vardır. Milletvekili Sayın Ali Dizman'ın teklif etmiş olduğu gibi bu bahsedilen konuların da dikkate alınarak kurumun tekrardan Devlet içerisindeki yerinin, etkililiğinin ve diğer daha önce bahsedilmiş olan kendisine benzeyen müesseselerle olan iletişiminin yeni bir kanuna ihtiyaç olduğudur.¹²²

24.11.1964 tarihli Millet Meclisi oturumunda, söz alan Aydın Milletvekili Geçici Komisyon Sözcüsü Orhan Apaydın'ın konuşmasını özetleyecek olursak: 1948'den beri Milli Prodüktivite Merkezi'nin evveliyatı faaliyettedir. Bu müessese halka, kamuoyuna mal olmuştur. MPM'nin kuruluş kanunu tasarısı dikkatle incelendiğinde görülecektir ki bu sadece bir devlet kurumu değildir. Bu kurumun çatısı altında devlet, işçi, işveren, bilim adamları, gelmişmiş bilim kurumları aynı hak ve yetki ile birlikte çalışmalar yapacaktır. Yani bu kurumun genişletilmesi gerekmektedir. Uşak Milletvekili Ahmet Tahtakılıç'a cevap olarak: Bu müessese şimdilik bazı maddi imkânsızlıklar içerisinde. Sadece maddi sıkıntı nedeniyle bu tasarının sunulmuş olması kesinlikle kabul edilemez. Müessese içinde bulunduğu zorluklara rağmen kendini idare edip çalışabilmektedir. Planlama Dairesi, Yüksek Murakabe Heyeti ve Bilimsel Araştırma Kurumunun çalışmalarından Milli Prodüktivite Merkezi'de diğer kurumlar gibi faydalanacaktır. Ancak bu kurumların MPM'nin çalışmalarını gerçekleştirme imkanı yoktur. Bu kanun tasarısının faydası şudur ki bu kurumun kuruluşu çok eskidir ve eski

¹²¹ 24.11.1964 tarihli Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, a.g.c., ss. 544-545

¹²² 24.11.1964 tarihli Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, a.g.c., ss. 546-547

Meclis’inde gündemini 3 yıl meşgul etmiştir. Şimdiye kadarki tartışmalar nedeniyle tasarının yeniden komisyona sevk edilmesinin hiçbir faydası yoktur. Ya şuan mevcut bulunan işçi işveren tarafından benimsenen müesseseyi kapatılacaktır ya da hukuki statü verilerek daha geniş imkânlarla kavuşturulacaktır. Komisyona iade etmek veyahut maddelere geçmek olmak üzere iki seçenek vardır.¹²³

24.11.1964 tarihli Millet Meclisi oturumunda, söz alan Gümüşhane Milletvekili Sabahattin Savacı’nın konuşmasını özetleyecek olursak: Bu müessesenin kuruluşu 1953 yılıdır. O yıl özel bir fondan yapılan bir milyon dolar tutarında yardımla başlayan ve o günden günümüze kadar bu müessese bu tarz bir yardımdan ve hukuki bir statüden mahrum bir şekilde çalışmalarını sürdürmüştür. Modern iktisatta üç ögeye yani emek, sermaye ve doğal kaynaklara bir öge daha eklenerek dörde çıkarılmıştır. Dördüncü diğer üçü kadar önemlidir. Bu dördüncü öge en geniş anlamıyla prodüktivitedir diğer anlamı da organizasyondur. Bu kavramların altında rasyonalizasyon vardır. Bunun da altında çalışanları daha vasıflı kılacak eğitim konusu vardır. Prodüktivite, dördüncü öge olarak modern iktisadın kabul ettiği bir gerçeği tasarı olarak Meclis’e getirmektedir. İlmi Araştırmalar Kurulu teorik çerçevede araştırmalar yapar ve bilimsel araştırmalar, bu şekildeki araştırmalardan farklıdır. Bunların tamamen fayda gözetten bir yönü vardır. Ülkedeki mevcut doğal kaynaklardan, emek ve sermayeden en iyi randımanın sağlamanın yollarını arar. Türkiye’de zayi olan iyi değerlendirilmeyen işgücünün değerlendirilmesi halinde sosyal adalete, işçinin çalışması halinde de aldığı ücret tutarının arttırılmasına, özellikle çalışanlar açısından doğrudan yararlı olacağı da bu tasarının ikinci maddesindeki görevler kısmından anlaşılmaktadır.¹²⁴

24.11.1964 tarihli Millet Meclisi oturumunda, söz alan Balıkesir Milletvekili Ahmet Aydın Bolak’ın konuşmasını özetleyecek olursak: Kurulacak Merkez özel hukuk hükümlerine tabi ve tüzel kişiliğe sahip olacaktır. Tasarının birinci maddesinde “*MPM ticari usullere göre idare olunur*” ibaresi bulunmaktadır. Ticari usullerle anlatılmak istenen Ticaret Kanunu’ndaki hükümler ise bu kanunla kurulacak bir kuruma Ticaret Kanunu’n uyması imkansızdır. Ticaret Kanunu dışında da ticari hükümler bulunmadığına göre burada anlatılmak istenen ticari örf ve adetler ya da muhasebe midir belirsizdir. Bu

¹²³ 24.11.1964 tarihli Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, a.g.c., ss. 548-550

¹²⁴ 24.11.1964 tarihli Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, a.g.c., ss. 550-551

tasarının yine birinci maddesinde “*Bu kanunda (Milli Prodüktivite Merkezi) (MPM) remzi ile ifade olunur.*” ibaresi bulunmaktadır. Bu şekilde kanunlaşırsa kanunda MPM rumuzu kullanılabilir ancak uygulamada ve gerçek hayatta MPM rumuzuyla kullanmanız mümkün değildir. Yalnızca bu metin için MPM rumuzunun kullanılacağı bunun dışında Milli Prodüktivite Merkezi tabirinin aynen kullanılacağı anlaşılmaktadır. Özel hukuk hükümlerine tabi işlemler için bir kurumun şubeler açması için ayrıca kanunun ruhsat vermesine gerek yoktur.¹²⁵

24.11.1964 tarihli Millet Meclisi oturumunda, söz alan Aydın Milletvekili Geçici Komisyon Sözcüsü Orhan Apaydın’ın konuşmasını özetleyecek olursak: Kurulacak Merkez üçüncü şahıslarla işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabidir. Fakat kendi içerisinde tacir gibi çalışacaktır. Böyle bürokrasinin içinde boğulmayacaktır. Tasarının birinci maddesinde “*Bu kanunda (Milli Prodüktivite Merkezi) (MPM) remzi ile ifade olunur.*” İbaresini bulunmasa bile Milli Prodüktivite Merkezinin kendisini MPM remzi ile ifade etmesinde hiçbir engel yoktur. Burada amaç kanunun ilerleyen maddelerinde kanun yazımında kullanmaktır. Bu müessesenin konusu kamu hizmetidir ve birçok konuda olduğu gibi Devlet’e yetki verir. Doğrudan bunun durumu kanunla düzenlenmektedir. Tasarının birinci maddesinde “*MPM gereken yerlerde şubeler açabilir*” ibaresi bulunmaktadır. Çünkü bu kurum kendi kendini kurmayacaktır bu ibare olmazsa merkezi Ankara’dadır ve bundan ibarettir şeklinde olacaktır. Ülkenin her yerinde şubeler açabilmesine açıklık getirmek için bu ibare koyulmuştur.¹²⁶

24.11.1964 tarihli Millet Meclisi oturumunun devamında tartışmalar yukarıda geniş bir şekilde yer verilen hususlar ekseninde devam etmiştir. Tasarının maddeleri beşinci maddeye kadar oylanır. Milletvekilleri yukarıda belirtilen konularda tasarının maddeleri hakkındaki takrirlerini sunmuş ve birleşim kapanmıştır.

08.12.1964 tarihli Millet Meclisi Oturumunda Milli Prodüktivite Merkezi kuruluş kanunu tasarısı ve Geçici Komisyon raporu (1/321) oylaması beşinci maddeden itibaren devam eder. Tasarının tüm maddeleri kabul edildikten sonra tüm maddeler açık oylamaya tabi olur.¹²⁷ 11.12.1964 tarihli Millet Meclisi Oturumunda öncelik ve ivedilikle

¹²⁵ 24.11.1964 tarihli Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, a.g.c., s. 553-554

¹²⁶ 24.11.1964 tarihli Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, a.g.c., s. 555-556

¹²⁷ 08.12.1964 tarihli Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, B:19, O:1, ss. 732-738

görüşülerek oylanan Milli Prodüktivite Merkezi kuruluş kanun tasarısına verilen oyların sonucuna göre 209 kabul, 9 ret, 9 da çekimser oyla tasarı Millet Meclisinde kabul edilerek Cumhuriyet Senatosu'na sunulmuştur.¹²⁸

2.2.1.2. 24.02.1965 tarihli Tasarının Reddine Dair Cumhuriyet Senatosu

Geçici Komisyon Raporu ve Buna İlişkin 11.03.1965 Tarihli Oturum

MPM kuruluş kanunu tasarısı Cumhuriyet Senatosu'nda müzakere edildikten sonra 24.02.1965 tarihli ve 557 sıra sayılı Geçici Komisyon Raporu tanzim edilmiştir. Söz konusu raporun özeti aşağıdaki gibidir:¹²⁹

- Tasarının görüşülmesine Sanayi Bakanlığı temsilcisi de katılmıştır,
- Devlet Planlama Teşkilatı, Orta-Doğu Üniversitesi, Türkiye Ticaret ve Sanayi Odaları ve Borsalar Birliği, Bakanlıklararası Prodüktivite Merkezi gibi kurum ve kuruluşların da mütalaasına müracaat edilmiş konuyla ilgili görüşleri dinlenmiştir,
- Başta Devlet Planlama Teşkilatı olmak üzere kamu sektöründe özellikle sınai ve tarım alanlarında prodüktivite araştırmalarıyla uğraşan servislerin bulunması; bazı yerel müesseselerin ve Odalar Birliğinin özel sektör alanında verimlilik çalışmaları yaptıkları anlaşılmıştır,
- 1953 yılında kurulan ve faaliyeti neredeyse durma noktasına gelen Bakanlıklararası Prodüktivite Merkezi'nin yapmış çalışmalar hakkında yeterli bilgi alınamamış bu nedenle bir kanaate varılamamıştır,
- MPM teşkilatının hukuki durumu özel bir teşekkül olarak mı yoksa ilgili bakanlığa bağlı bir Devlet dairesi olarak mı kurulmasının daha yararlı olacağı konusunda DPT ve Sanayi Bakanlığı arasında görüş ayrılıkları bulunduğu tespit edilmiştir,
- Hükümet seviyesinde bilgi almak için Cumhuriyet Senatosu Geçici Komisyonu'na dönemin Sanayi Bakanı davet edilmiş, kendisi gerekli hazırlıkları yapabilmek için ek süre istemiş ancak kendisine verilen ek süre içerisinde hükümet istifa ettiğinden dolayı davete icabet edememiştir.

¹²⁸ 11.12.1964 tarihli Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, B:22, O:1, s. 141

¹²⁹ Cumhuriyet Senatosu Geçici Komisyon Raporu, Dönem 1, Toplantı 4, No. 557, 24.02.1965, "Milli Prodüktivite Merkezi kuruluş kanunu tasarısının Millet Meclisince kabul edilen metni ve Cumhuriyet Senatosu Geçici Komisyon raporu (Millet Meclisi 1/321; Cumhuriyet Senatosu 1/437)", ss. 7-8

- MPM kurulmasındaki gereklilik ve faydaya Komisyon tarafından ikna olunmuş ve kanunun çıkarılması da yerinde görülmüştür.
- Ancak DPT'nin prodüktivite araştırmalarının eskiye dayanması ve milli prodüktivite araştırmaları yapması görevleri gereği arasında bulunması; kamu alanında özellikle tarım ve sanayi de bu araştırmaları yapan bölüm ve kişilerin bulunması; özel sektörde de bölgesel araştırma yapan kısımların bulunmasıdır.

Yukarıda özetlenen 24.02.1965 tarihli Cumhuriyet Senatosu Geçici Komisyon raporunda belirtilen nedenlerle aynı konular üzerinde birçok kurumun mükerrer çalışma yapması; gereksiz görevlerin iç içe geçmesi işlerin aksamasına, füzuli teşekküllere ve sonuç olarak masraflara neden olması ihtimalinden hareketle, ıslahı iktiza mütalâasıyle “Milli Prodüktivite Merkezi kuruluş kanunu tasarısı”nın oybirliğiyle reddine karar verilmiştir.¹³⁰

11.03.1965 tarihli Cumhuriyet Senatosu oturumunda, söz alan Kars Üyesi Sırrı Atalay'ın konuşmasını özetleyecek olursak: Geçici Komisyon tarafından MPM kuruluşu hakkındaki kanun tasarısının reddedilmiştir ancak kanunun gerekli ve yerinde olduğunu kabul etmiştir. Geçici Komisyon tasarının reddedilmesi gerekçelerini açıklarken ilk olarak çok kısa bir zaman kaldığını ikinci olarak konuyla ilgili yetkili bakan bulunup bu hususlarla alakalı gerekli bilgiler alınamamasını göstermiştir. Tasarının iyileştirilmesi için tekrar Meclise göndermişlerdir. Anayasanın 92. Maddesi açıktır. Cumhuriyet Senatosu Millet Meclisinden gelen metni reddederse Millet Meclisi'nin 92. Madde gereği yapması gereken Senato'nun bu reddini ret ya da kabuldür. Salt çoğunlukla ret veya kabul ederse; tasarı metnini artık değiştirme ya da iyileştirme yoluna gidemez. Geçici Komisyon Başkanı'nın zamanı kısa olduğu için Meclise gönderip başından atması hoş değildir. Zaten hali hazırda bakanlıklararası merkez mevcuttur. Bu tasarıyla bu merkeze hukuki ve icrai bir biçim verilecektir.¹³¹

11.03.1965 tarihli Cumhuriyet Senatosu oturumunda, söz alan Geçici Karma Komisyonu Başkanı Mehmet İzmen'in konuşmasını özetleyecek olursak: Komisyon

¹³⁰ Cumhuriyet Senatosu Geçici Komisyon Raporu, a.g.r, s.8

¹³¹ 11.03.1965 tarihli Cumhuriyet Senatosu Zabıt Ceridesi, B:52, O:1, ss. 475-476

başkanı tasarımı baştan atalım Millet Meclisi ne yaparsa yapsın şeklinde bir eda ile konuşmadığını belirtir. Meclisten çıkıp Senato'ya gelen kanun tasarısının önemine uygun anlayışla incelenmiştir. Kalkınmakta olan ülkelerden biri olan Türkiye'de bir Milli Prodüktivite Merkezi olması gerekir. Bu da bir kanunla olur. Ancak bu tasarının kusurları vardır. Tasarımı hükümet adına tetkik eden Vekalet'in çalışanları, Planlama temsilcileri, Orta – Doğu Teknik Üniversitesinden bir kişi, Odalar Birliğinden temsilci, Bakanlıklararası Prodüktivite Komitesi başındaki kişi Komisyona çağrılıp izahat alınmıştır. Bütün bunlar dinlendikten sonra Komisyon meseleyi incelemiş, gerek Hükümet tarafından, gerek Üniversiteden gerekse hali hazırda mevcut olan merkezin başındaki kişinin verdiği bilgiler neticesinde Komisyon söz konusu merkezin gayrifaal halde olduğuna ve yaptığı çalışmalar hakkında verilen bilgilerin yeterli olmadığına kanaat getirmiştir. Milli Prodüktivite Merkezi'ne gerek vardır ve bu bir kanunla düzenlenmelidir. Ancak Senato'ya gönderilen kanun yukarıda belirtilen sebeplerle bu amaca uygun değildir. Komisyon'da inceleme yapılırken, Hükümet içinde de kurulacak merkezin özel bir kurum olmasının uygun olmadığına, Sanayi Bakanlığına bağlı bir müdürlük veya daire olmasının müzakereleri neticesinde bir tadil hazırlanmış ancak henüz Komisyon'a ulaşmamıştır.¹³²

Milli Prodüktivite Merkezi kuruluş kanunu tasarısına dair Geçici Komisyonun ret raporu 11.03.1965 tarihli Cumhuriyet Senatosunda görüşülmüş ve görüşmeler neticesinde oylamaya sunmuş 85 kabul, 11 ret, 2'de çekimser oy ile Geçici Komisyon'un ret raporu kabul edilmiştir.¹³³

2.2.1.3. MPM Kuruluş Kanunu'nun Reddedilmesinden Sonra 01.04.1965 tarihli Millet Meclisi Geçici Komisyon Raporu

Milli Prodüktivite Merkezi Kurulu Kanunu tasarısının Millet Meclisinde kabul edilmiş olan tüm metnin, Cumhuriyet Senatosu tarafından reddedilmesi nedeniyle Millet Meclisi Geçici Komisyon'u toplanmış ve reddedilme gerekçelerini görüşmüştür. Cumhuriyet Senatosu Geçici Komisyonu raporunda MPM'nin kurulması gerekli ve faydalı görünmüştür ancak nihayetinde metinde bazı iyileştirmeler yapılması mütalaasıyla tasarının reddi gerektiğini belirtmiştir. Bu durumda Cumhuriyet Senatosu

¹³² 11.03.1965 tarihli Cumhuriyet Senatosu Zabıt Ceridesi, a.g.c., ss. 476-477

¹³³ 12.03.1965 tarihli Cumhuriyet Senatosu Zabıt Ceridesi, B:53, O:1, s. 22

gerekli gördüğü değişiklikleri yapmalıydı ancak yapmamış olması nedeniyle Anayasanın 92. Maddesine göre Millet Meclisi Geçici Komisyon reddin kabulü ya da ademi kabulü seçeneklerinden birini tercih etmek zorundadır. Senato kanunun gerekli ve faydalı olduğunu açık açık kabul ettiğinden, reddin ademi kabulüyle Millet Meclisi metnin de ısrara ve durumun Yüksek Genel Kurul'a arzına karar verilmiştir.¹³⁴

2.2.1.4. 08.04.1965 tarihli Millet Meclisi Oturumu ve Tasarının Kabulü

08.04.1965 tarihli Millet Meclisi oturumunda, söz alan İstanbul Milletvekili Reşit Ülker'in konuşmasını özetleyecek olursak: Senato üyeleri kanun tasarısının bazı noktalarının düzeltilmesi gerektiğini belirttikten sonra kanunu reddetmişlerdir. Bir kanunun reddedilmesi ancak çok ciddi nedenlere dayanır. Dolayısıyla bu kuruma gerekli görülmez bu yüzden reddedilebilir. Fakat Senato, MPM'nin gerekli ve zorunlu olduğunu belirttikten sonra maddelerde değişiklik yapılması gerekçesiyle reddetmiştir. Bu nedenle Meclisin önceden kabul ettiği metin yerindedir ve bunun kabulü doğru olur.¹³⁵

08.04.1965 tarihli Millet Meclisi oturumunda, söz alan Gümüşhane Milletvekili Sabahattin Savacı'nın konuşmasını özetleyecek olursak: Prodüktivite merkezleri birçok gelişmiş ülkede vardır. Bu tür kurum ve kuruluşlar bulunduğu ülkedeki iktisadi ögeleri daha iyi organize eder ve uzlaştırır. Bu tür müesseseler ileri ülkelerde çok önceden kurulmuş ve o ülkenin sermayesine, iş hayatına yerleşmiştir. Bu tarz kurum ve kuruluşların ortaya çıkardığı sonuçlar bulundukları ülkenin ekonomisine olumlu etki etmiştir. Bizim gibi gelişmekte olan ülkeler, aslında bu geri kalmışlığın nedenini araştırdıklarında organizasyon, uzlaşma ve bilgi eksikliğinde cevabı bulacaklardır. Ülkemizde de bu eksiklikler vardır, bu kurumun göreceği hizmetleri gören teşekküller varsa da yaptıkları hizmetler farklıdır. Bakanlıklarda içlerinde bulunan bazı organlarla bu hizmetleri yerine getirmektedir. Ancak bu müesseseler kendi bünyeleri içerisinde yine bu kadar geniş kapsamlı bir hizmet görememekte olup yapıları da farklıdır. Bu hizmete ihtiyaç 15-20 yıl önceden hissedilmiştir. 1953 yılında Bakanlıklararası Prodüktivite Merkezi geçici bir teşekkül olarak kurulmuştur. Ancak bu da böyle aralıksız bir hizmet

¹³⁴ Millet Meclisi Geçici Komisyon Raporu, Dönem 1, Toplantı 4, No. 532'ye 1'inci ek, 01.04.1965, "Milli Prodüktivite Merkezi kuruluş kanunu tasarısı hakkında Cumhuriyet Senatosu Başkanlığının ret tezkeresi ile Millet Meclisi Geçici Komisyon raporu (Millet Meclisi 1/321; Cumhuriyet Senatosu 1/437)", s. 7

¹³⁵ 08.04.1965 tarihli Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, B:89, O:1, s. 176

yapamadığı için ülkemizin bu ihtiyacına tamamen cevap verememiştir. O günden itibaren iyi bir teşekkül kurma istediğinde olan ülkemiz şimdi Yüksek Heyet eliyle bu hizmete kavuşmaktadır.¹³⁶

08.04.1965 tarihli Millet Meclisi oturumunda, söz alan Ankara Milletvekili Prof. Muhlis Ete'nin konuşmasını özetleyecek olursak: İktisadi İşbirliği ve Kalkınma topluluğuna üye olan devletlerin neredeyse hepsinde özel olarak Devletin ve özel sektörün yardımıyla çalışmalarına devam eden kurum ve kuruluşlardan biri de prodüktivite ajansları ve merkezleridir. Örneğin: Bir sendika veya işyeri sahibi çalışanın ücretini arttırmak istiyor. Önce müessesenin ekonomik durumunun ücret arttırmaya uygun olup olmadığını araştırıp bunun sonucunda üretimin veriminin arttığını gözlemliyorsa ücret arttırmaya uygun olduğuna karar veriyor. Aksi durumda ücret artışının müesseseyi zarara uğratacağını tespit edebilir. Bilimsel yöntemlerle çalışır. Bu ne Devletin ne de özel sektörün tarafında çalışan tamamen objektif bir müessesedir. Büyük masraflara neden olmayacaktır çünkü zaten çalışmaları ile masraflarını karşılayabilecektir. Bilimsel ve ekonomik bir kurumdur.¹³⁷

Nihayet, 08.04.1965 tarihli Millet Meclisi oturumunda, Meclisin kabul etmiş olduğu metinde ısrar etmek gerektiğini kabul eden 01.04.1965 tarihli Millet Meclisi Geçici Komisyon Raporu kabul edilmiş ve tasarı kanunlaşarak Milli Prodüktivite Merkezi kurulmuştur.¹³⁸

2.2.2. MPM'nin Görevleri

Milli Prodüktivite Merkezi'nin görevleri 580 sayılı (MÜLGA) kanunun ikinci maddesinde;

“i) Yurt ekonomisinin prodüktivite esaslarına uygun olarak gelişmesine yarayacak tedbirleri araştırmak, bu tedbirlerin uygulamaya konulmasını sağlayacak çalışmalarda bulunmak;

ii) Resmi ve özel sektördeki müessese ve işyerlerinde verimi artıracak ve israfı önleyecek metotları tespit etmek ve

¹³⁶ 08.04.1965 tarihli Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, a.g.c., ss. 177-178

¹³⁷ 08.04.1965 tarihli Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, a.g.c., s. 179

¹³⁸ 08.04.1965 tarihli Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, a.g.c., s. 180

bunların uygulama imkânlarını araştırmak, uygulamayı izleyerek gerekli tavsiyelerde bulunmak;

iii) Prodüktivite ile ilgili teknik yardımları sağlamak, gerekli eğitim ve istişare çalışmalarında bulunmak;

iv) Çeşitli vasıtalarla verimi artırıcı bilgileri ve modern metotları yaymak;

v) Devlet daireleri, resmi ve özel sektördeki iş yerleri, işçi ve işveren teşekkülleri, meslek teşekkülleri, bilumum eğitim ve öğretim kurumları, üniversiteler ve başka bilim kurumları ve yabancı memleketlerde aynı maksatla kurulmuş teşekküller ile temas ve işbirliği sağlamak;

vi) Milli prodüktiviteyi ölçmek hususunda gerekli çalışmaları ve bu konu ile ilgili kurum ve kurullar ile işbirliği yapmak ve sonuçlarını yabancı memleketlerin sonuçları ile karşılaştırmak, bunları belirli zamanlarda yayınlamak;

vii) Prodüktivite ile ilgili dernekler kurulmasını teşvik etmek, kurulan dernekler ile temas ve işbirliği sağlamak.”¹³⁹

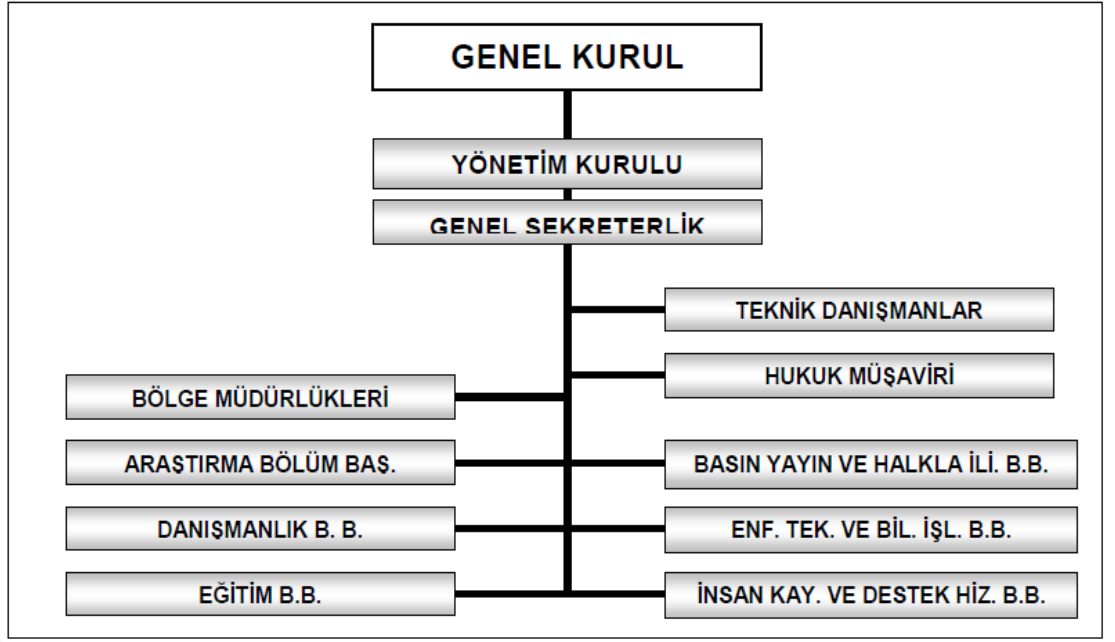
Olarak sıralanmaktadır. Bu görevlerin yerine getirilmesi için gereken çalışmaları önceki başlıklar altında belirtilen organlarla (Genel Kurul, Yönetim Kurulu, vb...) yürütür.

2.2.3. MPM’nin Organizasyon Yapısı

580 sayılı Milli Prodüktivite Kuruluş Kanunu (MÜLGA)’nın üçüncü maddesine göre MPM’nin organları: Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Denetleme Kurulu ve Danışma Kurullarından oluşmaktadır.¹⁴⁰

¹³⁹ 580 Sayılı Milli Prodüktivite Merkezi Kuruluş Kanunu (MÜLGA), a.g.k., md. 2

¹⁴⁰ 580 Sayılı Milli Prodüktivite Merkezi Kuruluş Kanunu (MÜLGA), a.g.k., md. 3,

Şekil 1: MPM Yönetmelik Yapısı

Kaynak: MPM, “Stratejik Plan Hazırlama Programı”, <
<http://www.sp.gov.tr/upload/xSpKutuphane/files/l7RBo+MPMhazirlilikprogrami.pdf>>,
(ET: 21.08.2020), s. 7

2.2.3.1. Genel Kurul’un Yapısı

580 sayılı Milli Prodüktivite Kuruluş Kanunu (MÜLGA)’nın dördüncü maddesine göre MPM’nin en üst yetki organı tabii üyeler ve temsilcilerden oluşan Genel Kurul’dur. Kanunun 4. Maddesinde daha detaylı açıklanan temsilci üyeler özet olarak: Üniversitelerin prodüktivite ile birimlerinden, Bakanlıkların temsilcilerinden, ticaret ve sanayi odalarından, MPM gelirlerine katılan odalardan, ne çok temsil kabiliyetine haiz işçi ve işveren örgütlerinden meydana gelmektedir. Tabii üyeler ise özet olarak: İlgili kanunun 4. Maddesinin (A) bendinin (b) fıkrasında yazılı bakanlıkların Danışma Kurulları başkanları, Genel Kurulun tarihte görevine devam eden Danışma Kurulları başkanları, Prodüktiviteyle ilgili derneklerin başkanları, Milli Prodüktivite Merkezleri’nin eski başkanları ve Genel Sekreter’den oluşmaktadır.¹⁴¹

¹⁴¹ 580 Sayılı Milli Prodüktivite Merkezi Kuruluş Kanunu (MÜLGA), a.g.k., md. 4

2.2.3.2. Genel Kurul'un Görevleri

580 sayılı Milli Prodüktivite Kuruluş Kanunu (MÜLGA)'nın beşinci ve altıncı maddesine göre Genel Kurul, yıl içinde bir kez toplanır, yönetim kurulunun hazırlamış olduğu yıllık çalışma raporunu, mali raporlar ve denetleme kurulu tarafından düzenlenen raporlar hakkında görüşmeler yapıp karar almakta, danışma kurulu, yönetim ve denetleme kurulunun üyelerini seçmektedir.¹⁴²

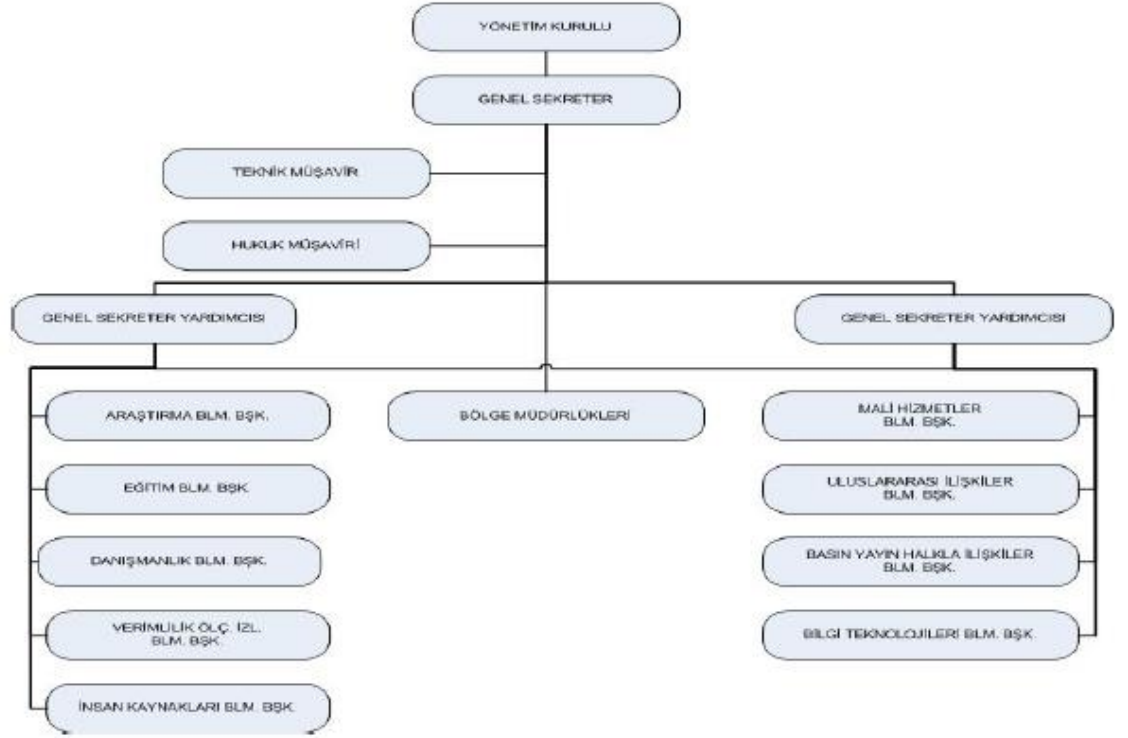
2.2.3.3. Yönetim Kurulu'nun Yapısı

580 sayılı Milli Prodüktivite Kuruluş Kanunu (MÜLGA)'nın yedinci maddesine göre Merkezin yürütme işlerinin yapıldığı organ Yönetim Kurulu'dur. Üyeler yıllık olarak Genel Kurul tarafından seçilir ve bu üyelerden altı tanesi her yıl değişir. Ayrıca Hükümet işveren ve işçi örgütlerinden en az birer adet temsilcinin de üye olması şarttır. Bu üyelerin prodüktivite konusuyla ilgili olması önemlidir. Asıl üyelerle beraber aynı şartlarla yedek üyeler de seçilir. Yönetim Kurulu'nu yıl içinde kendi içlerinden seçtikleri bir Başkan temsil eder. Görev süresi dolanlar yeniden seçilebilir. MPM'nin Genel Sekreter'i Yönetim Kurulu'nun doğal üyesidir.¹⁴³ Mezkûr kanunun 12. Maddesine göre Yönetim Kurulu tarafından kendi üyeleri dışından seçilerek atanan Genel Sekreter MPM'nin işlerini yürütmektedir.¹⁴⁴

¹⁴² 580 Sayılı Milli Prodüktivite Merkezi Kuruluş Kanunu (MÜLGA), a.g.k., md. 5 ve 6

¹⁴³ 580 Sayılı Milli Prodüktivite Merkezi Kuruluş Kanunu (MÜLGA), a.g.k., md. 7

¹⁴⁴ MPM "Stratejik Plan Hazırlama Programı", a.g.p., s.7

Şekil 2: Yönetim Kurulu Yapısı

Kaynak: MPM, “2007-2011 Stratejik Planı”, Aralık 2006, Ankara, s. 5

2.2.3.4. Yönetim Kurulu’nun Görevleri

580 sayılı Milli Prodüktivite Kuruluş Kanunu (MÜLGA)’nın sekizinci maddesine göre Yönetim Kurulu’nun görevleri özet olarak şunlardır; bu kanuna göre çıkarılacak yönetmeliklerin gereğini yerine getirmek, MPM’nin yıllık faaliyet raporunu, programını, mali tablolarını hazırlayıp Genel Kurul’a sunmak, MPM’nin gelirlerini toplayarak yönetmeliğe ve bütçeye göre harcamalar yapmak, Genel Kurul’un toplanmasını sağlamak, MPM’nin faaliyetlerini en iyi şekilde uygulanmasını sağlamak ve gerekli tedbirleri almak, prodüktivitenin artırılmasıyla ilgili öneri ve tekliflerde bulunmak, prodüktiviteyle ilgili mevzuat hakkında görüş bildirmek, gereken görevlileri ve genel sekterleri tayin gerektiğinde görevlerine son vermek.¹⁴⁵

¹⁴⁵ 580 Sayılı Milli Prodüktivite Merkezi Kuruluş Kanunu (MÜLGA), a.g.k., md. 8

2.2.3.5. Denetleme Kurulu

Denetleme Kurulu, Milli Prodüktivite Merkez'inin işlemlerini ve bunlarla ilgili hesapları denetleyen organdır.¹⁴⁶

2.2.3.6. Denetleme Kurulu'nun Görevleri

Denetleme Kurulu'nun görevleri; Milli Prodüktivite Merkezi'nin gelirlerinin kanun ve yönetmelik esaslarına tahakkuk ve tahsil durumuna uygunluğunu kontrol etmek, giderlerinin bütçe esaslarına, Yönetim Kurulu ve Genel Kurul kararlarına göre yapıldığını araştırmak, defter ve kayıtları inceleyip, yıllık hesaplar ve bunlarla ilgili işlemleri Genel Kurul'a rapor etmek¹⁴⁷

2.2.3.7. Danışma Kurulları

Merkezin bilimsel çalışmalar için danışma ve inceleme organlarıdır. Genel Kurul veya zorunlu hallerde Yönetim Kurulu kararları ile belirlenen çalışma sürelerinde kurulur.¹⁴⁸

2.2.3.8. Genel Sekreter

Yönetim Kurulu tarafından kendi üyeleri dışından seçilip atanan Genel Sekreter, Milli Prodüktivite Merkezi'nin işlerini yürütür.¹⁴⁹

2.2.3.9. Araştırma Bölüm Başkanlığı

Araştırma Bölüm Başkanlığı'nın görevleri; gerek makro gerekse mikro düzeyde verimlilik hakkındaki değişim ve gelişmelerin nedenlerinin, bu çerçevedeki verimlilik ile ilgili sorunların tespiti ve bunların çözülmesine yardımcı olabilecek önerilerin geliştirilmesine yönelik araştırma ve inceleme yapmak, sınai, tarım ve hizmet sektörlerinde ve bunların birimlerinde verimlilik düzeylerini ölçüp değerlendirmek, tüm iktisadi aktörleri kapsayan verimlilikle alakalı çeşitli ekonomik ve teknik performans göstergelerini belirleyip, gelişmelerini izleyip değerlendirmek ve neticelerini dönemler halinde yayımlamak.¹⁵⁰

¹⁴⁶ 580 Sayılı Milli Prodüktivite Merkezi Kuruluş Kanunu (MÜLGA), a.g.k., md. 9

¹⁴⁷ 580 Sayılı Milli Prodüktivite Merkezi Kuruluş Kanunu (MÜLGA), a.g.k., md. 10

¹⁴⁸ 580 Sayılı Milli Prodüktivite Merkezi Kuruluş Kanunu (MÜLGA), a.g.k., md. 11

¹⁴⁹ 580 Sayılı Milli Prodüktivite Merkezi Kuruluş Kanunu (MÜLGA), a.g.k., md. 12

¹⁵⁰ MPM, a.g.p., s. 5

2.2.3.10. Danışmanlık Bölüm Başkanlığı

Ölçek ve sektör ayrımı olmaksızın her türlü faaliyet sahasında Danışmanlık Bölüm Başkanlığı'nın görevleri şunlardır; prodüktivite ile alakalı problemlerin tespiti ve bunların çözümüne yönelik uygulanabilir tavsiyelerde bulunmak, yönetim geliştirme, planlama, sistem kurma ile analitik yönlendirmeye dönük verimliliği arttırmaya yönelik danışmanlık yapmak, MPM'nin modern şartlara göre gelişmesi için devamlı iyileştirme ve geliştirme çalışmaları yapmaktır.¹⁵¹

2.2.3.11. Eğitim Bölüm Başkanlığı

Ana faaliyet konusu prodüktiviteyi arttıran yaklaşım ve tekniklerin tanıtılması, genelleştirilmesi, kabullendirilmesi, uygulanmasına katkıda bulunmak olan Eğitim Bölüm Başkanlığı'nın görevleri şunlardır; çeşitli kurum ve kuruluşlardan gelen eğitim taleplerinin karşılanması için düzenlemeler yapmak, ihtiyaçlara göre belirlenen konularda MPM'nin personeline oryantasyon ve mesleki gelişimine yönelik hizmetiçi eğitim programları düzenlemek, Milli Prodüktivite Merkezi içerisinde bulunan eğitim salonunun ve diğer eğitim materyallerinin program ve etkinliklere göre yönetimini sağlamak.¹⁵²

2.2.3.12. Bilgi Teknolojileri Bölüm Başkanlığı

Bilgi Teknolojileri Bölüm Başkanlığı'nın görevleri şunlardır; Milli Prodüktivite Merkezi'nde bulunan her biriminin iletişim sistemleri ve teknolojiye yönelik ihtiyaçlarını tespit ederek bunların giderilmesi için gereken işlemleri yapmak, merkez içindeki bilişim destek hizmetlerini yeri getirmek, Merkez'in kullandığı veri tabanı, iletişim ağı, yazılım, donanım ve internet teknolojisi konusunda güvenliği sağlamak, bilişim teknolojileri alanında danışmanlık ve eğitim hizmetleri sunarak verimlilik tekniklerini arttırmak, bilgi teknolojilerinin verimliliğin arttırılması üzerindeki etkilerini araştırmak üzerine çalışmalar yapmak bu bağlamda e-dönüşüm, e-devlet alanlarında gelişmeleri takip etmek uygulama alanlarında proje çalışmaları yapmaktır.¹⁵³

2.2.3.13. Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Bölüm Başkanlığı

Milli Prodüktivite Merkezi'nin tanıtılmasına yönelik çalışmalar yapan bu birimin görevleri şunlardır; Merkez'de gerçekleştirilen çalışmaların, araştırmaların

¹⁵¹ MPM, a.g.p., s. 5

¹⁵² MPM, a.g.p., s. 6

¹⁵³ MPM, a.g.p., s. 6

sonuçlarını ve bunlarla ilgili bilim adamlarının ve uzmanların özgün veya çeviri eserlerinden oluşan süresiz yayınlarını, konularıyla ilgili olarak başvuru ve kaynak eser olarak ilgili kişi, kurum ve kuruluşların hizmetine sunmak, yazılı, görüntülü ve sesli basın kuruluşları aracılığıyla iletişim kurarak ve yarışmalar, sohbetler, etkinlikler düzenleyerek toplumun tüm tabaklarında verimlilik kültürünü yaymak.¹⁵⁴

2.2.3.14. Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanlığı

Uluslararası alanda Milli Prodüktivite Merkezi'nin ilişkilerini yürüten bu birim, diğer ülkelerdeki ulusal ve uluslararası kuruluşlarla Merkez'in verimlilik alanında ilişkilerini yürütür, geliştirir ve çeşitli zeminlerde işbirliği ortamları yaratır.¹⁵⁵

2.2.3.15. Mali Hizmetler Bölüm Başkanlığı

Mali Hizmetler Bölüm Başkanlığı, Milli Prodüktivite Merkezi'nin tüm muhasebe işlemlerinin yürütüldüğü yerdir. MPM'nin faaliyet raporlarının hazırlanması için çalışmalar yapmak, stratejik plan hazırlama ve yürütme için koordinasyon sağlamak, her yıl kurumun bütçesini hazırlar ve bunun uygulanmasını izler.¹⁵⁶

2.2.3.16. İnsan Kaynakları Bölüm Başkanlığı

İlgili mevzuata göre bu birimin görevleri özet olarak şunlardır; Milli Prodüktivite Merkezi'nin personel politikasını yürütmek, personelle ilgili her tür özlük, sicil vb. işlemleri yürütmek, tüm evrakları düzenlemek, kurumda meydana gelen örgütsel değişikliklerin, yapılanmaların sonuçlarının uygulanması için çalışmalar yapmak, personelin eğitim planlaması ve kariyer çalışması için plan yapmaktır.¹⁵⁷

2.2.3.17. Bölge Müdürlükleri

Farklı bölgelerde verimlilik kavramının halka tanıtılması, yaygın hale getirilmesi ve toplum tarafından benimsenmesi için ilgili kanunun verdiği yetkiye dayanarak kurulan müdürlükler yerel etkinlikler düzenler veya düzenlenmiş etkinliklere katılır. Verimlilik ile ilgili çalışmalar yapar, bulunduğu bölgeden gelen talepleri karşılamaya çalışır, Ankara'da bulunan MPM merkezi ile bulunduğu bölge arasında koordinasyon sağlar ve MPM'nin vermiş olduğu hizmetler için bulunduğu bölgede talep

¹⁵⁴ MPM, a.g.p., s. 7

¹⁵⁵ MPM, a.g.p., s. 7

¹⁵⁶ MPM, a.g.p., s. 7

¹⁵⁷ MPM, a.g.p., s. 8

yaratır.¹⁵⁸ Prodüktivite Merkezi'nin tarafından verilen hizmetlerin diğer bölgelere de daha hızlı ve etkin olarak ulaşabilmesi için Gaziantep, İzmir, İstanbul ve Trabzon illerinde Bölge Müdürlükleri kurulmuştur. 2005 yılı itibariyle Merkez'de 132, Bölge Müdürlükleri'nde 27 olmak üzere toplamda 159 personel kurum bünyesinde çalışmaktadır.¹⁵⁹

2.2.4. MPM'nin Gelirleri

Milli Prodüktivite Merkezi'nin gelirleri; Maliye Bakanlığı bütçesine her yıl koyulacak olan ödenek, işçi ile işveren sendika birliklerinin önceki yıl gelirlerinin yüzde ikisi oranında devam eden yılın bütçelerine koyacakları aidatlar, İktisadi Devler Teşekküllerinin yönetim ve denetimi kanununa dahil teşekkül ve ortaklıklarla bakanlıkların teftiş ve denetlemesi altındaki birlik kurum ve ofislerin, katma bütçeli dairelerin her yıl bütçelerine ekleyecekleri 5.000 lira ve önceki yılın bilançosuna göre tahakkuk eden safi karların binde birine denk gelen aidatlar (bankalar hariç), yayın gelirleri ile her türlü bağış ve yardım, faiz ve başka gelirlerden oluşur. Kuruluş Kanun Tasarısı'nın Millet Meclisi görüşmelerinde de tartışma konusu olan Merkez'in kuruluş masraflar 580 sayılı Milli Prodüktivite Kuruluş Kanunu (MÜLGA)'na koyulan geçici üçüncü madde ile Sümerbank emrinde bulunan 1.956.157.12 liralık Merinos Fonundan en geç iki yıl sonra iade edilmek üzere MPM emrine verilmek üzere faizsiz 500.000 liradan karşılanmıştır.¹⁶⁰

2.2.5. MPM'nin Menkulleri ve Gayrimenkulleri

Kuruluş Kanunu'nda Milli Prodüktivite Merkezi'nin mallarının Devlet malı sayılacağı açıkça belirtilmiştir. Dolayısıyla bu mallara karşı cürüm işleyen personel Devlet memurları gibi ceza görür. Merkez'in hizmetlerini yerine getirebilmesi için Sanayi Bakanlığı tarafından gerekli olduğu belirtilen arsa, arazi ve binalardan Hazineye ait bulunanlar Maliye Bakanlığı'nın tasvibi ile bedelsiz olarak MPM'ye devir ve temlik edilebilir. Ayrıca belediyelere devredilmiş olan aynı nitelikte arsa ve arazilerde için aynı hüküm uygulanır.¹⁶¹

¹⁵⁸ MPM, a.g.p., s. 8

¹⁵⁹ MPM "Stratejik Plan Hazırlama Programı", a.g.p., s.8

¹⁶⁰ 580 Sayılı Milli Prodüktivite Merkezi Kuruluş Kanunu (MÜLGA), a.g.k., md. 13 ve geçici madde 3

¹⁶¹ 580 Sayılı Milli Prodüktivite Merkezi Kuruluş Kanunu (MÜLGA), a.g.k., md. 14 ve 15

2.2.6. MPM'nin Görevlileri

Milli Prodüktivite Merkezi'nin idari sözleşme ile çalıştırılan görevlilerinin hak ve sorumlulukları, görevlendirme, nakil, işe son verme, disiplin hükümleri ile çalışma kural ve koşulları 31.12.2002 tarih ve 24980 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan “*Milli Prodüktivite Merkezi Personel Yönetmeliği*” ile detaylı olarak belirlenmiştir. Merkez görevlilerini; tam gün esasına göre çalışanlar, part-time/kısmi gün esasına göre çalışanlar, geçici olarak çalıştırılanlar (merkez uzmanlarıyla beraber proje bazlı, merkezdeki iş yoğunluğuna göre ücretli olarak getirilen dış uzmanlar, proje danışmanları) şeklinde istihdam eder. Görevlendirilecek personel için uygulanacak değerlendirme kurullarının teşkili Merkez Sınav Yönetmeliklerinde belirlenmiş olan esaslara uygun olarak yapılır.¹⁶²

2.2.7. Verimlilik Raporları

Milli Prodüktivite Merkezi, Türkiye'nin verimlilik ilkelerine uygun olarak ilerlemesine yardımcı olmak adına birçok hizmette bulunmuştur. Bu hizmetlerden biri de “*Verimlilik Raporları*” hazırlayarak halkı bilgilendirmektir. Kriz dönemlerinin atlatılmasına katkı da bulunmak için “*Birinci Verimlilik Raporu*”nu yayımlamıştır. Bu raporda, ülke ekonomisinin mikro ve makro ölçekli verimlilik analizleri yapılmış, bu bağlamda kamu, işçi ve işveren sorunları için çözüm önerileri sunulmuştur. “*İkinci Verimlilik Raporu*”, 2003 yılında yayınlanmış bu raporda; ülkenin ana sorunlarının verimlilik yönünden incelenmesi, sektörlerle göre verimlilik ve kamu idaresi ile mevzuat alanlarındaki ilerlemelerin ve Türkiye'nin karşılaştırmalı verimlilik seviyesinin verimlilik ilkeleri açısından değerlendirilmesine yer verilmiştir. “*Üçüncü Verimlilik Raporu*” ise 2004 yılında yayımlanmış bu raporda; temel konu büyümenin sürdürülebilir olmasının ancak verimlilik artışı ile mümkün olduğu ve bu tezin dünyadaki ve ülkemizdeki örneklerinin incelendiği, ülkemizin orta ve uzun vadeli kalkınma politikaları üzerinde verimliliğin önemi ve rolü üzerine geniş bir biçimde durulmuştur. 2005 yılında yayımlanan “*Dördüncü Verimlilik Raporu*”nda; uzun dönemli bir büyüme ve verimlilik analizi ile reel değişkenler ve verimlilik merkezli büyüme için 2001 krizi sonrası makro politika araçlarının özellikleri hakkında bilgiler yer almaktadır. Milli Prodüktivite Merkezi 2001 krizinden sonra her sene bir verimlilik raporu yayımlamıştır. “*2006 Verimlilik Raporu*”nda; Türkiye’de verimlilik, yapısal özellikler, imalat sanayi ve

¹⁶² Milli Prodüktivite Merkezi Personel Yönetmeliği, RG 31.12.2002-24980, md. 2 ve 8

teknolojik ilerleme konuları incelenmektedir. Verimlilik Raporları Türkiye'nin tüm iktisadi kaynaklarını daha etkin ve verimli kullanabilmesine yol göstermek maksadıyla MPM tarafından hazırlanmış ve kamuoyunun bilgisine sunulmuştur.¹⁶³

2.2.8. Verimliliği Arttırma Projeleri

Milli Prodüktivite Merkezi tarafından 1998-2011 yılları arasında, çeşitli illerin Ticaret ve Sanayi Odaları ve İl Valilikleri ile birlikte *Verimliliği Arttırma Projeleri (VAP)* yürütülmüştür. Bu proje birçok il de yürütülmüş ve neticeleri olumlu olmuştur. Projenin diğer çeşitli illerde yürütülmesinin, iller genelinde verimlilik farkındalığının arttırılması, bu proje kapsamında sunulan hizmetlerden yararlanacak işletmeler, kamu kurum ve kuruluşlarında ise verimliliği artırıcı teknik ve yöntemlerin uygulanmasıyla verimlilik düzeylerinin arttırılmasında büyük fayda sağlanması beklenmektedir. VAP¹⁶⁴ içerisinde küçük ve orta ölçekli işletmelere, kamu kurum ve kuruluşlarına verimliliği artırıcı yöntemler ile ilgili danışmanlık hizmetleri verilmektedir. Bunun yanında eğitim gereksinimi için il genelinde yapılan çözümleme çalışması sonucunda belirlenen konular doğrultusunda işletmelere ve kurumlara özel eğitimler verilmektedir. Ayrıca değişik konularda yürütülecek olan ücretsiz araştırma projeleri, sempozyum, panel ve konferanslar ile o ildeki problemler tespit edilip çözüm önerileri sunulmaktadır. Proje kapsamında o ile özel değişik başlıklarda “*Araştırma Projeleri*”, panel ve sempozyumlar ile engelle vatandaşlara yönelik “*Mesleki Beceri Kazandırma Kursları*” uygulanmaktadır. Projenin yürütüldüğü iller şunlardır; Malatya-Elazığ-Adıyaman (Ocak-Kasım 2007), Zonguldak-Bartın (Mart-Kasım 2007), Kütahya-Bilecek (Eylül 2006-Mayıs 2007), Yozgat, Diyarbakır-Şanlıurfa-Batman-Mardin, Denizli, Adana, Burdur, Afyon, Uşak, Mersin, Adapazarı, Kayseri, Kırşehir, Nevşehir, Balıkesir, Yalova, Isparta, Çorum, Kahramanmaraş, Karaman, Erzincan, Giresun-Ordu, Rize, Sivas, Gaziantep.¹⁶⁵

¹⁶³ Verimlilik Raporu,

<https://web.archive.org/web/20080617135011/http://www.mpm.org.tr/yayinlarimiz/sureli/default.asp?n=4>, (ET: 25.08.2020)

¹⁶⁴ *Verimliliği Arttırma Projeleri*

¹⁶⁵ Verimliliği Arttırma Projeleri, <

<https://web.archive.org/web/20080619091718/http://www.mpm.org.tr/vapiller/>>, (ET: 25.08.2020)

2.2.9. MPM'nin Dönemler Halinde İncelenmesi

Milli Prodüktivite Merkezi'nin faaliyette bulunduğu dönemde ülkemizdeki verimlilik politikalarına katkıları, yapmış olduğu çalışmalar ve Merkez'in kurumsal yapısındaki değişimlere göre dönemler halinde incelenecektir.

2.2.9.1 1965-1980 Yılları Arası Dönem

Milli Prodüktivite Merkezi kurulduktan sonra öncelikle Türkiye'nin sanayi, tarım ve iktisat alanlarında verimlilik analizleri yapmış ve buralarda problemleri tespit etmiştir. Zaman geçtikçe araştırmalarını sektör ve ölçek farkına bakmadan ekonominin diğer alanlarına da yaymıştır. Ekonominin tüm alanlarında eğitim, araştırma ve danışmanlık hizmetleri vermiştir. Başta verimlilik danışmanlığı ve verimlilik eğitimi hizmetleri olmak üzere bu tarz uygulama ve politikaları ile ülkemizdeki yönetim danışmanlığı sektörünün gelişimine büyük katkıları olmuştur.¹⁶⁶ 24 Ocak 1980 kararlarıyla dışa dönük ekonomi politikaları izlenmiş ve verimlilik gittikçe önem kazanmıştır. Böylece kamu ve özel sektörden aktörler verimlilik kavramının getirileri için yönünü Milli Prodüktivite Merkezi'ne çevirmiştir. Merkez'in etkisi ve konumu artmıştır böylece MPM'nin yükseliş süreci başlamıştır.¹⁶⁷

2.2.9.2 1980-1999 Yılları Arası Dönem

Piyasa aktörlerinin verimlilik ile ilgili taleplerine Milli Prodüktivite Merkezi'nin cevap verebilmek adına uzman yetiştirmesiyle verimlilik ile ilgili 1980'lerin başında dinamik bir süreç yaşanmıştır. Verimlilik kavramını halka benimsetme ve yaygınlaştırma görevini başarılı bir şekilde yürütmüştür. Zamanla idari kararlarla Milli Prodüktivite Merkezi'nin özerk yapısı değişime uğramıştır. Kurulduğu günden beri Merkez ile alakalı olarak herhangi bir Bakanlık ilişkilendirilmemişken 1985 yılında bir Devlet Bakanlığı'nın MPM ile ilgilendirilmesi gerekli görülmüştür.¹⁶⁸ Kitle iletişim araçlarının yoğun bir şekilde kullanıldığı, halkla ilişkilerin yoğunlaştığı 1990'larda verimlilik bilgi ve farkındalığının okullarda, kamu kurumlarında, üniversitelerde, küçük ve orta ölçekli işletmelerde, işçi ve işveren teşekküllerinde ve sivil toplum kuruluşlarında yayılmasına için faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetler arasında; “*Verimlilik Haftası Etkinlikleri*”,

¹⁶⁶ Nurettin PEŞKİRCİOĞLU, “*Ulusal Verimlilik Hareketleri ve Türkiye’de Verimlilik Çalışmaları*”, Verimlilik Genel Müdürlüğü, Anahtar Dergisi, Ankara Kasım/2015, Sayı:323, s. 33

¹⁶⁷ Günay YILDIZ, a.g.m, s. 976

¹⁶⁸ Günay YILDIZ, a.g.m, s. 976

“Yılın Verimli İşçi, İşveren ve İşadamı Ödülleri” gibi etkinlikler bulunmaktadır. 1999 yılında T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’nın ilgili kuruluşu olmuştur.¹⁶⁹ Böyle kuruluşundan itibaren özerk bir yapıda olan Milli Prodüktivite Merkezi’nin üzerindeki bürokrasi ve hiyerarşi artmıştır.

Milli Prodüktivite Merkezi’nin verimlilik ile ilgi yaptığı çalışmaların etkisi planlı ekonomi politikaları üzerinde de etkisini göstermeye başlar. V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)’na ücret politikası ile verimlilik arasındaki ilişkiye önem verildiğini gösteren bazı maddeler eklenmiştir.

“489. Ücretlerde adaletin sağlanması yanında, işgücünün verimliliğinin ve niteliğinin geliştirilmesi ve üretimi geliştirici rekabet şartlarının yaratılması açısından da, iş değerlendirmesine önem verilecek ve üretimin arttığı ölçüde çalışanların primlendirilmeleri esas olacaktır.

490. Toplu iş sözleşmelerinde yer alan ücret sistemlerinin, verimlilik, iş ve liyakat değerlendirmesi teknikleri üzerine kurulmasının temini için gerekli tedbirler alınacak, bu maksatla «Eşit işe eşit ücret» ilkesi, verimlilik ve liyakat değerlendirmelerini de kapsayan «eşit prodüktif emeğe eşit ücret» ilkesi ile birlikte uygulanacaktır.

491. Sektörel ve genel verimlilik ile, başta emek verimliliği olmak üzere, kısmi faktör verimliliğindeki gelişmelerin sıhhatli bir şekilde takip edilememesi, ücretlerin verimlilik ilkeleri çerçevesinde tesbitine yönelik çalışmaları sınırlandırmaktadır. Bu konuda karşılaşılan güçlüklerin giderilmesi maksadıyla, verimlilikle ilgili çalışmaları yürütmekle sorumlu olan «Millî Prodüktivite Merkezi» söz konusu çalışmaları daha fonksiyonel bir şekilde yürütmeye ve

¹⁶⁹ Nurettin PEŞKİRCİOĞLU, a.g.e., s. 33

neticelerini politika geliştiren kuruluşların istifadesine sunmaya imkân verecek bir düzenlemeye tabi tutulacaktır.”¹⁷⁰

2.2.9.3 1999-2011 Yılları Arası Dönem

1998-2010 döneminde “İller Düzeyinde Verimliliği Artırma Projeleri (VAP)” Merkez’in önemli çalışmalarından biridir. Bu proje ile 50 ilde yapılan çalışmalarla ücretsiz eğitim ve danışmanlık hizmetleri birçok küçük ve orta ölçekli işletmelere ve kamu kuruluşlarına verilmiş, bu illerin verimlilik durumları ve problemleri ile alakalı incelemeler yapılmış, çeşitli tanıtım faaliyetleri ile de bilinçlendirme çalışmaları yapılmıştır.¹⁷¹ Bu yıllarda verimlilik hareketi Anadolu’da yaygınlaştırılmış ve il bazında çeşitli destekler olmuştur. Denizli, Çorum, Gaziantep gibi illerde verimlilik bilinci meydana getirilmiştir. Zamanla verimlilik Devlet tarafından verilmesi zorunlu bir hizmet olarak görülmeye başladığı için önemi azalmıştır. Verimlilik ile alakalı özel sektörde kurulan danışmanlık şirketleri piyasaya girmiş ve rekabet ortamı oluşmuştur. MPM bu rekabet ortamında özel sektöre göre geride kalmıştır.¹⁷²

17.08.2011 tarihli ve 28028 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 649 sayılı Kanun Hükümünde Kararname ile 46 yıl hizmet veren Milli Prodüktivite Merkezi, personeli, her türlü taşınır, taşıt, araç, gereç ve malzeme, varlık, borç ve alacaklar, hak ve yükümlülükler, yazılı ve elektronik ortamdaki kayıtlar ve dokümanlar hiçbir işleme gerek kalmaksızın Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’na devredilmiştir. Yine 649 sayılı Kanun Hükümünde Kararname ile Bakanlık bünyesinde Verimlilik Genel Müdürlüğü kurulmuştur.¹⁷³

2.3. Verimlilik Genel Müdürlüğü

T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın teşkilatında ana hizmet birimlerinden olan Verimlilik Genel Müdürlüğü, lke ekonomisinin verimlilik ilke ve esaslarına uygun olarak ilerlemesi amacıyla politika ve stratejileri hazırlamak, üretim verimliliğini artırmak, geliştirmek ve bu tür projeleri desteklemek amacıyla 17.08.2011

¹⁷⁰ DPT, 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), Ankara, Haziran, 1984, s. 134

¹⁷¹ Nurettin PEşKİRCİLU, a.g.e., s. 33

¹⁷² Günay YILDIZ, a.g.m, s. 977

¹⁷³ 649 sayılı “Avrupa Birliği Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükümünde Kararname İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükümünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükümünde Kararname”, RG. 17.08.2011-28028, md. 4 ve geçici 6

tarıhli Resmi Gazetede yayımlanmış olan 649 sayılı Kanun Hükümünde Kararname ile 17 Temmuz 2011 tarihinde kurulmuştur.¹⁷⁴

46 yıllık tarihi olan ve Türkiye’de kurumsal anlamda verimlilik çalışmalarını başlatan kurum olan Milli Prodüktivite Merkezi, sahip olduğu kurumsal birikim ve tecrübeyi taze, dinamik, yeniliğe açık bir başka yeni kuruma devretmiştir. Aşağıda başlıklar halinde Verimlilik Genel Müdürlüğü’nün görevlerine, vizyonuna, yapısına, faaliyet alanlarına, yayınlarına, etkinliklerine, hizmetlerine ve uluslararası işbirliklerine yer verilecektir.

2.3.1. Verimlilik Genel Müdürlüğü’nün Görevleri

Milli Prodüktivite Merkezi’nin yerini alan VGM¹⁷⁵’nin 649 sayılı Kanun Hükümünde Kararname’de belirtilen görevleri şu şekildedir:

“MADDE 2 – 3/6/2011 tarihli ve 635 sayılı Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükümünde Kararnamenin 2 nci maddesinin birinci fıkrasının (e) bendinden sonra gelmek üzere aşağıdaki bent eklenmiş ve mevcut (f) bendi (g) bendi olarak teselsül ettirilmiştir.

“f) Ekonominin verimlilik esaslarına uygun olarak gelişmesi amacıyla verimlilik politika ve stratejileri hazırlamak, sanayi işletmelerinin verimliliğini artırmak, geliştirmek ve temiz üretim projelerini desteklemek.”¹⁷⁶

“Madde 11/A - (1) Verimlilik Genel Müdürlüğünün görevleri şunlardır:

a) Verimlilik politika ve stratejilerini hazırlamak, uygulanmasını izlemek ve sonuçlarını değerlendirmek.

¹⁷⁴ 649 sayılı KHK, a.g.k, md.3 ve 4

¹⁷⁵ Verimlilik Genel Müdürlüğü

¹⁷⁶ 649 sayılı KHK, a.g.k, md.2

b) Verimlilikle ilgili konularda inceleme ve araştırmalar yapmak, tedbirler geliştirmek ve bu tedbirlerin uygulamaya konulmasına yönelik çalışmalar yapmak.

c) İşletmelerin verimliliğini artırma ve geliştirme çalışmalarını desteklemek ve teşvik etmek.

) İşletmelerin temiz üretim program ve projeleri hazırlamasına ve uygulamasına yönelik faaliyetlerde bulunmak.

d) İşletmelerde israfa yol açan sorunları tespit etmek, israfı önleyici, verimi artırıcı teknik ve yöntemleri araştırmak, izlemek, sonuçlarını değerlendirmek ve tavsiyelerde bulunmak.

e) Verimlilikle ilgili konularda teknik yardım sağlamak, araştırma, eğitim ve danışmanlık faaliyetlerinde bulunmak.

f) Verimliliği ölçmek için çalışmalar yapmak, konu ile ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak, elde edilen sonuçları diğer ülkelerin verimlilik sonuçları ile karşılaştırmak, bu sonuçları belirli aralıklarla ve uygun araçlarla yayımlamak.

g) Verimlilik konusunda belgelendirme yapmak.

ę) Verimlilikle ilgili dernek, vakıf, enstitü ve eğitim merkezlerinin kurulmasında gerçek ve tüzel kişileri yönlendirmek ve bunlarla işbirliği yapmak.

h) Bakan tarafından verilen benzeri görevleri yapmak.”¹⁷⁷

Milli Prodüktivite Merkezi’nin görevleri ve merkez tarafından sürdürülmüş olan etkinlikler aynı şekilde VGM’ye devredilmiş, böylece 649 sayılı KHK ıktından hemen

¹⁷⁷ 649 sayılı KHK, a.g.k, md.4

sonra bir boşluk oluşmasının önüne geçilerek herhangi bir hizmet gecikmesi olmamıştır.¹⁷⁸

2.3.2. Verimlilik Genel Müdürlüğü'nün Vizyon ve Misyonu

Verimlilik Genel Müdürlüğü'nün vizyonu; üretimin katma değerini, artırarak kalkınmanın devamlı olmasını sağlayan bir sanayi altyapısı kurulması ile ekonomik ve sosyal politikaları sınırlı olan kaynakların verimli bir şekilde kullanılması için yönlendiren Bakanlığın öncü birimi olmaktadır. Misyon olarak; geliştirdiği program, plan ve projelerin uygulanmasını sağlayarak sanayinin verimlilik temelli olarak devamlı gelişimine, sürdürülebilir büyümeye ve uluslararası rekabet gücüne katkı sağlamaktır.¹⁷⁹

MPM'nin sahip olduğu tüzel kişilik sayesinde hızlı karar alma ve esnek hareket yeteneği, T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın teşkilatı içerisinde kurulan VGM'ye devri ile beraber artık ortadan kalkmış ve VGM'nin çalışmaları sırasında üzerinde daha fazla bürokrasi ve hiyerarşi hissetmesine neden olma ihtimali doğurmuştur.¹⁸⁰

2.3.3. Verimlilik Genel Müdürlüğü'nün Organizasyon Yapısı

Verimlilik Genel Müdürlüğü'nün organizasyon yapısı, Milli Prodüktivite Merkezi'ninki ile kıyaslandığında oldukça farklıdır. VGM'de Genel Müdürlük ve buna bağlı dört birim vardır bunlar: Verimlilik Politikaları ve Araştırma Dairesi, Danışmanlık ve Eğitim Dairesi, İzleme ve Değerlendirme Dairesi ve Program Uygulama ve Destekler Dairesi'dir.¹⁸¹

¹⁷⁸ Günay YILDIZ, a.g.m, s. 979

¹⁷⁹ T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verimlilik Genel Müdürlüğü, (15.05.2015), "*Verimlilik ve Verimlilik Genel Müdürlüğü'nün Faaliyetleri*", <https://slideplayer.biz.tr/slide/4868014/> (ET: 28.08.2020), s. 12

¹⁸⁰ Günay YILDIZ, a.g.m, s. 979

¹⁸¹ <https://slideplayer.biz.tr/slide/4868014/>, s. 13

Şekil 3: Verimlilik Genel Müdürlüğü Organizasyon Yapısı

Kaynak: T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verimlilik Genel Müdürlüğü, (15.05.2015),“Verimlilik ve Verimlilik Genel Müdürlüğünün Faaliyetleri”, <https://slideplayer.biz.tr/slide/4868014/> (ET: 28.08.2020), s. 13

Milli Prodüktivite Merkezi, VGM’ye devredildiğinde bünyesinde çalışan görevli sayısı 220’dir. VGM’ye devredildikten sonra yeni kurum bünyesinde çalışan personel sayısı 80’e inmiştir. Bunun nedenleri arasında bir kısım görevlinin emeklilik zamanı gelmesi nedeniyle ayrılması ve bir kısım personelin de özlük hakları korunarak Bakanlık’ta başka birimlere geçiş yapması gösterilebilir. Ayrıca MPM bünyesinde personel için farklı pek çok unvan mevcutken, VGM’ye devirle birlikte bunlar teke düşürülmüş ve tüm personel “Uzman” ünvanı altında birleştirilmiştir.¹⁸²

¹⁸² Günay YILDIZ, a.g.m, s. 979

2.3.4. Verimlilik Genel Müdürlüğü'nün Faaliyet Alanları

VGM'nin faaliyet alanları Milli Prodüktivite Merkezi'ninkiyle benzerlik göstermektedir. Sürdürülebilir üretim, uluslararası işbirlikleri, yayınlar ve araştırmalar, eğitim ve danışmanlık hizmetleri, verimlilik politikası oluşturma bu politikayı değerlendirme ve izleme ile verimlilik hizmetleri VGM'nin faaliyet alanlarını oluşturmaktadır. Ayrıca Bakanlık içi kurumsak ilerlemeye dönük çalışmalarda yapar.¹⁸³

2.3.5. Verimlilik Genel Müdürlüğü'nün Yayınları ve Bilimsel Etkinlikleri

Verimlilik Genel Müdürlüğü'nün araştırma ve yayın kapsamındaki çalışmalarını üç başlık altında toplayabiliriz. Bunlar; süreli yayınlar, süresiz yayınlar ve diğer araştırmalar ile raporlardır. Süreli yayınları: Aylık olarak basılan Anahtar Dergisi ve 3 aylık olarak basılan Verimlilik Dergisi'dir. Süresiz yayınları arasında *KOSGEB Destek Programları Etki Analizi*, *OSB Politika ve Uygulamaları Etki Analizi*, *KOBİ'lerin Sektörel Etkinlik Analizi*, *Türkiye'de Bölgesel Gelir Dağılımı Iraksaması*, *Verimlilik ve Diğer Dinamiklerle İlişkisi* ve *Sanayide Enerji Verimliliği ve Elektrik Motorlarının Verimliliği Araştırma* bulunmaktadır. Ayrıca Dünya Bankası ve OECD kütüphanelerine erişimi olan E-Kütüphane Hizmeti'nde bulunmaktadır. Bilimsel etkinlikleri arasında da Beşinci Ulusal Verimlilik Kongresi bulunmaktadır.¹⁸⁴

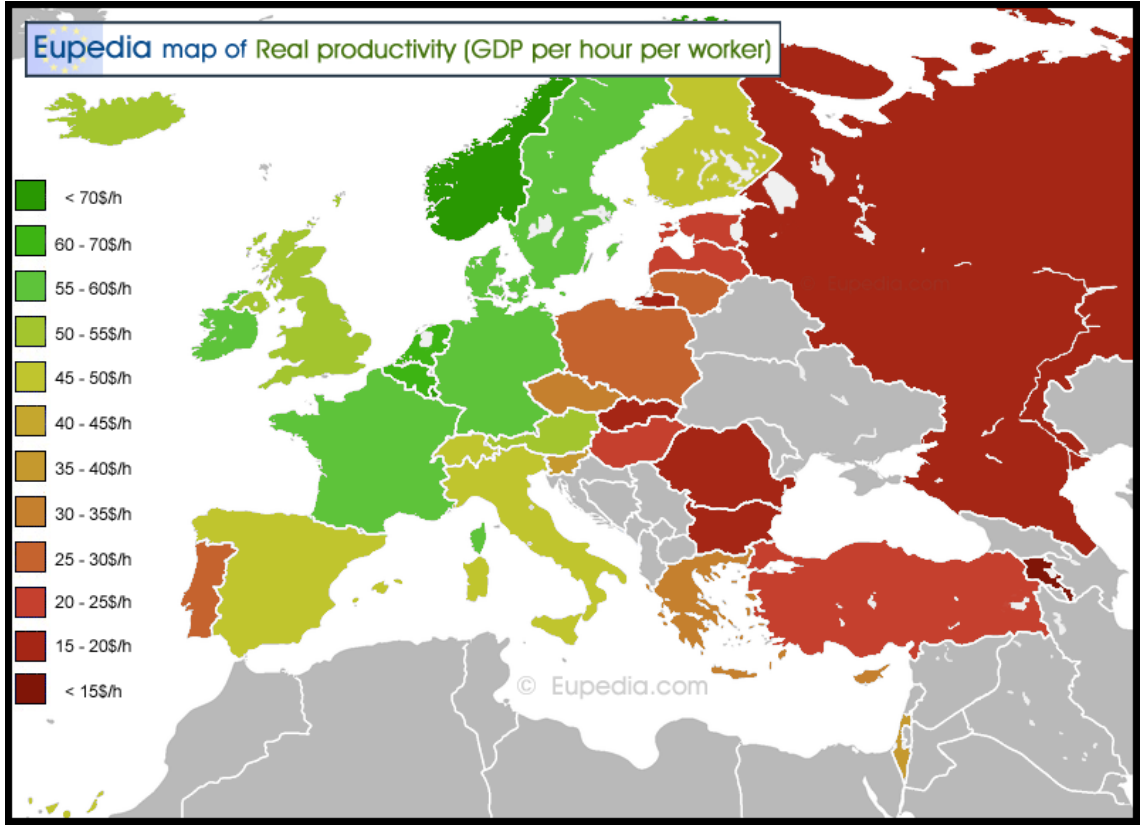
2.3.6. Verimlilik Genel Müdürlüğü Uluslararası İşbirlikleri

Uluslararası işbirlikleri kapsamında VGM tarafından gerçekleştirilen çalışmalar neticesine birçok uluslararası kuruluşla işbirliği içerisinde. Bu uluslararası kuruluşlar: *Avrupa Ulusal Verimlilik Merkezleri Birliği (EANPC)*, *Dünya Verimlilik Bilimi Konfederasyonu (WCPS)*, *UNIDO-UNEP Kaynak Verimli ve Temiz Üretim Küresel Ağı (RECPnet)*, *Asya Verimlilik Teşkilatı (AVT)*, *Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) Yaşam Döngüsü Girişimi*, *Japon Uluslararası İnsan Kaynakları ve Endüstriyel Kalkınma Birliği (HIDA)*, *Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)*'dir. Ayrıca uluslararası projeler kapsamında yine çeşitli uluslararası kuruluşlarla işbirliği bulunmaktadır.¹⁸⁵

¹⁸³ <https://slideplayer.biz.tr/slide/4868014/>, s. 15

¹⁸⁴ <https://slideplayer.biz.tr/slide/4868014/>, ss.24-27

¹⁸⁵ <https://slideplayer.biz.tr/slide/4868014/>, s. 41

Şekil 4: 2013 Yılı Avrupa Verimlilik Haritası

Kaynak: Eupedia, “1.4 Real productivity (GDP per capita per hour per worker)”, 2013,
https://www.eupedia.com/europe/economic_maps_of_europe.shtml#real_productivity,
(ET: 28.08.2020)

Yukarıda bir işçinin saatlik gayrisafi yurtiçi hasılaya katkı tutarları üzerinden gösterilen 2013 yılı için Avrupa’nın gerçek verimlilik haritası yer almaktadır. Saatlik 20-25 dolar ile Türkiye bu konuda Batı Avrupa’nın gerisinde kalmıştır.

2.3.7. Verimlilik Genel Müdürlüğü Tarafından Gerçekleştirilen Eğitim ve Danışmanlık Hizmetleri

2014 yılında VGM bünyesinde başta Ankara olmak üzere 8 ilde toplam 10 panel ve 4 çalıştay düzenlenmiş bunlara toplamda 1.435 kişi katılmıştır. Bu panellerden bazıları şunlardır; *Büyüme, Kalkınma ve Verimlilik Paneli (Ankara)*, *Ulusal Temiz Üretim Merkezi ve Sanayide Eko-Verimlilik Paneli (Kocaeli)*, *Adana Sanayisi ve Yenilikçi*

Yaklaşımlar Paneli (Adana), Eko-Verimlilik ve İnovasyon Paneli (Balıkesir), Aile İşletmelerinde Sürdürülebilirlik ve Kurumsallaşma Paneli (Elazığ). Yine 2014 yılında Kocaeli, Trabzon ve Kocaeli’nde eğitimler düzenlenmiş bu eğitimlere toplamda 540 kişi katılmıştır. Bu eğitimlerden bazıları şunlardır: *Kocaeli TÜBİTAK TÜSSİDE’de BST il müdürlüklerinden gelen yaklaşık 40 kişiye Verimlilik Yönetimi ve Temiz Üretim Eğitimi, Kocaeli STK (KASİAD) - Verimlilik Ölçme ve Değerlendirme Eğitimi, Ankara Congressium Kongre Merkezi’nde BST il müdürleri ve birim yöneticilerinden yaklaşık 100 kişiye Bölgesel Verimlilik Projeleri konusunda eğitim.* Ayrıca 2014 yılında 20 ilin Bilim Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlükleri’nde düzenlenen *Kapasite Geliştirme Eğitimleri*’ne 750 katılmıştır. 2015 yılında düzenlenen “*Verimlilik Projeleri ve Etkinlikleri Hazırlama Eğitimi ve Çalıştayı*”na 70 ilden 136 kişi katılmıştır.¹⁸⁶

¹⁸⁶ <https://slideplayer.biz.tr/slide/4868014/>, ss. 59-62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

Hayatın her alanında var olan verimlilik ve prodüktivite kavramları bu çalışmada, ekonomi alanındaki anlamıyla incelenmiştir. İktisadi anlamda verimlilik ve prodüktivite kavramları birlikte tanımlanmıştır. En basit tanımıyla, üretim faktör ya da faktörlerinin önceden belirlenmiş bir çıktı miktarını üretebilmek için kendisiyle veya birbiriyle oranlanmasıdır. Bu oranlama işlemi neticesinde çıkan sonuç kendi içinde önceki sonuçlarla ya da diğer üretim bir üretim faktörünün sonucuyla kıyaslandığında bir anlam ifade eder ve buna göre verimlilikteki artış ya da azalış tespit edilebilir. Gerek kamu kesimi gerekse piyasa şartlarında rekabet eden bir işletme için bu çalışmalar çok önem arz etmektedir.

İktisat alanında ilk öğretilen gerçeklerden biri kaynakların kıt olduğudur. Dışarıdan sürekli bir kaynak girişi sonsuz olamayacağına göre müesseseler ellerindeki mevcut imkanları kullanarak mal veya hizmeti en uygun hız, miktar, kalite de en optimum kaynaklarla en yüksek katma değeri sağlayarak üretmek zorundadırlar. O müessesenin devamlılığının temel şartlarından biri de budur Kamu ya da özel taleplerin çokluğu, çeşitliliği ve rekabet koşulları buna mecbur bırakmaktadır. Bu ve buna benzer şartlar verimlilik kavramının doğmasına, gelişmesine ve hatta Devlet tarafından yürütülmesine neden olmuştur.

Verimlilik kavramının gelişimi 16. Yüzyılda Geogius Agricola ile başlamış literatür ve pratikte yüz yıllar boyunca sürmüştür.¹⁸⁷ Merkantilistler, Klasik iktisatçılar, Fizyokratlar, Keynes hepsi de bu kavramın gelişimine katkıda bulunmuştur. 20. Yüzyılda modern üretim tekniklerinin ortaya çıkmasıyla yapılan verimlilik tanımları artmıştır ve artık iktisat içinde yer etmiştir. Verimliliğe duyulan ihtiyacın en çok hissedildiği dönemlerden biri de 2. Dünya Savaşı sonrasıdır. Avrupa'da savaş sonraki ortaya çıkan ekonomik bunalım, refah seviyesindeki azalma ve dışarıdan gelen kaynakların azalması

¹⁸⁷ Gülçin MANZAK AYDIN, a.g.e, s.12

lkeleri ellerindeki mevcut üretim kaynaklarını en optimum biçimde değerlendirmeye itmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda, Avrupa'daki feodal sistemin aksine verimlilik kavramının üzerinde çok durulmamıştır. Avrupa'daki feodal beyler alanlarını çok fazla genişletemedikleri için mevcudu korumak ve daha işletmek adına verimliliğe başvurmuşlardır. Osmanlı'da ise fetih anlayışı hâkimdir. Sürekli genişleyen topraklar ve geniş sınırlar sürekli bir iktisadi kaynak sağlamıştır. Verimliliğin ortaya çıkışı ise genelde bu olmadığı zaman yani kıt iktisadi kaynakları optimum şekilde kullanmak zorunda kalındığında olmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bu durumu tasavvuf etkisiyle beraber gelen azla yetinme düşüncesiyle açıklayan yazarlar da vardır.¹⁸⁸ Ekonomisinin temel taşı tarım olan Osmanlı'da verimlilik ile ilgili hareketlerde tarım üzerinde başlamıştır. Tarımda tımar sistemi hakimdir ve bu sistemde belirli bir verim seviyesi standardına ulaşmıştır. Bu standardı da korumak adına zamanla bu sistemde değişiklik yapmaktan geri durmamıştır.

19. Yüzyıl Avrupa'sındaki sanayi alanındaki gelişmeler Osmanlı'yı da bunu yakalayabilmek adına adımlar atmaya itmiştir. Bu dönem de Osmanlı topraklarında kurulan birçok fabrikanın yanında Islah'ı Sanayi Komisyonu kurulmuş ve bu da Osmanlı'nın sanayi de verimliliği arttırmak adına attığı önemli adımlardan biri olarak görülebilir.¹⁸⁹ Sanayileşme adımlarının devam ettirilmesi, Avrupa malları ile rekabet ve verimin arttırılması yönündeki alışmalar II. Meşrutiyet sonrasında da devam etmiş bu konuda Cemiyetler Kanununu da içeren kanun teklifleri verildi. Osmanlı İmparatorluğu topraklarında ucuz, kaliteli ve verimli sınai üretimi yapabilmek adına gerekli iktisat bilincini oluşturmayı amaçlayan sivil toplum rgt olan İstihlak-ı Milli Cemiyeti kurulmuştur.¹⁹⁰

Cumhuriyet döneminde, ulusal bir ekonomi yaratma düşüncesi devam etmiştir. Ülkede verimlilik kavramından bahsedilebilmesi için belli bir ekonomik olgunluğa erişebilmek gerekir. İktisadi problemlerin konuşulduğu ilk adım 1923 yılı İzmir İktisat Kongresi'dir. 1929 yılı Büyük Buhran'da Türk parası hızlı bir biçimde değer

¹⁸⁸ Bkz., s. 8

¹⁸⁹ BULUT, a.g.e, ss.81-82

¹⁹⁰ Bkz., s. 12

kaybetmiştir. Bunun üzerine doğrudan verimlilikle alakalı olmasa da çalışmalarında üretim, tüketim ve tasarruf kavramlarının yer aldığı “*Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti*” kurulmuştur. Cemiyetin ilk üyesi Gazi Mustafa Kemal Atatürk’tür. Herkes bu Cemiyete üye olabilmektedir. Üyelerin görevi halkı tasarrufa ve yerli malına yönlendirmektir. Cemiyetin amaçlarından biri de yerli mallarını miktar olarak arttırmak, dayanıklı üretmek, zarif bir tasarımla uygun fiyata satmaktır. Bu amacı verimlilik kavramı ile ilgilidir. Cemiyetin günümüze kadar gelen etkilerinden biri kutlamaya devam ettiğimiz “Yerli Malı Haftası” diğeri de atasözleridir. Cemiyet 1955 yılında Türk İktisat Cemiyet’i ile birleşmiştir.¹⁹¹

İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesinden sonra batılı ülkelerin bilim ve teknoloji konuları üzerindeki etkileri artmış ve devlet olarak doğrudan bu alanlardaki çalışmaları desteklemeye başlamışlardır. Bu çalışmalar neticesinde elde edilen bulgular sınai üretime uygulandığında büyük bir verimlilik artışı yaşanmaktadır. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu tarafından 1953 yılından itibaren yazılan raporlarda, Türkiye içinde temel ve uygulamalı fen bilimleri araştırmalarını yapacak, destekleyecek ve bu araştırmalara teşvik edecek, araştırmaları için bütçeden pay alacak merkezi bir kuruluş olması gerektiği belirtilmiştir. Böylece Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu kısa adı ile TÜBİTAK, ülkemizde 17.07.1963 tarihinde kurulmuştur ve “*Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu*” olarak günümüzde de varlığını sürdürmektedir.¹⁹²

Amerika Birleşik Devletlerinin, 2. Dünya Savaşı’ndan sonra Marshall Planı çerçevesinde Türkiye’ye yapacağı yardımlar için ülkemizde bir verimlilik programının geliştirilmesi ve özerk yapıda bir merkezin kurulması şartını koşmuştur. Bunun neticesinde 1953 yılında Dışişleri Bakanlığı’na bağlı “*Sınai Sevk ve İdare Merkezi*” kurulmuştur. Moody Fund’dan sağlanan 1 milyon dolarlık yardımın harcanmasındaki zorlukları aşmak için 1954 yılında ek bir anlaşma daha imzalanmış ve anlaşmanın bir maddesinde birinde “*Vekâletlerarası Prodüktivite Komitesi*” kurulmasına karar verildiği belirtilmiştir. Bu Türkiye tarihinde verimlilik anlamında atılan ilk somut adımdır diyebiliriz. Sınai Sevk ve İdare Merkezi’nin idare kadrosuna Maarif, Maliye, Sanayi, Hariciye ve Çalışma Bakanlıkları’nın temsilcilerinin bir araya geldiği bir İdare Heyeti

¹⁹¹ Bkz., s. 15-16

¹⁹² Bkz., s. 16-19

atanmış ve bu birim Vekâletlerarası Prodüktivite Komitesi olarak adlandırılmıştır. Komite görevde bulunduğu sürece verimlilik anlamında birçok işle meşgul olmuştur. Ancak Komite'nin ana amacı idareciler yetiştirmek ve özerk bir prodüktivite merkezi kurulması için yasal hazırlıkları yapmaktır. Komite hukuki zeminin tamamlanamaması, öngörülen sürede bir prodüktivite merkezinin kurulamaması nedeniyle ciddi maddi sıkıntılar çekmiştir. 1960 askeri darbesinden sonra Prodüktivite Merkezi kurulması konusu 1964 yılında yeniden görüşülmüş ve bir yıl sonra Milli Prodüktivite Merkezi'nin kurulmasıyla 08.04.1965 tarihinde Vekâletlerarası Prodüktivite Komitesinin hak ve yükümlülükleri Milli Prodüktivite Merkezi'ne devredilmiştir.¹⁹³

1960'ların sonunda Prodüktivite Merkezleri, Avrupa'da Marshall Planı çerçevesinde yapılan yardımları sevk ve idare etmek maksatlı kurulmuştur. Avrupa ülkelerinin hepsinde standart bir yapıda bulunmayan merkezlerin içinde bulunduğu ülkenin şartlarına göre kamu teşkilatı şeklinde ya da özerk bir yapıda kurulmuştur. Örneğin, 1960'ların sonlarında İspanya'da, Danimarka'da ve Fransa'da kamu teşkilatı yapısının içerisinde bulunmamaktadırlar. İrlanda gibi bazı Avrupa ülkelerinde verimlilik kavramının önemini halka daha iyi anlatabilmek için Prodüktivite Yılı ilan edilmiştir.¹⁹⁴ Avrupa ülkeleri dışında Japonya, Kanada ve Hindistan'da da verimlilik ile alakalı kurum ve kuruluşlar bulunmaktadır.¹⁹⁵

Türkiye'de Milli Prodüktivite Merkezi, 08.04.1965 tarihinde Millet Meclisi'nde kabul edilen "*Milli Prodüktivite Kuruluş Kanunu Tasarısı*" ile kurulmuştur. Kuruluş kanunu numarası 580'dir. Bu çalışmada söz konusu kanunun Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'ndaki görüşmelerine geniş yer verilmiştir. Böylece hem çift kanatlı meclis sisteminde kanun çıkarma sürecinde yaşanan zorluklar ortaya konulmuş hem de Milli Prodüktivite Merkezi'nin kuruluşunun hiç kolay olmadığı anlatılmaya çalışılmıştır. Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'nda kanun tasarısı hakkında yapılan tartışmaların çoğu aynı ekseninde olmuştur. Vekiller ve üyeler; TÜBİTAK, DPT, Yüksek Murakabe Heyeti gibi kurumlar mevcutken böyle bir merkeze neden gereksinim duyulduğunu, merkezin neden özel hukuk hükümlerine tabi olduğuna, hali hazırda kurulu bulunun

¹⁹³ Bkz., ss. 22-26

¹⁹⁴ Hubert, a.g.e, ss. 318-327

¹⁹⁵ J. Prokopenko, a.g.e. , ss. 304-307

Vekaletlerarası Prodüktivite Komitesi'nin şimdiye kadar ülkenin verimliliğine nasıl bir faydası olduğunu ve neden yeterli olmadığını, merkezin kaynaklarını nereden sağlayacağı, kuruluş kanunu tasarısının lafzındaki eksiklikler üzerine tartışmışlardır. Ayrıca söz konusu kanun tasarısı Cumhuriyet Senatosu tarafından metinde bazı iyileştirmeler yapılması mütalaasıyla tasarı reddedilmiştir. Fakat 08.04.1965 tarihinde Millet Meclisi'nin Senato'ya gönderdiği metin üzerinde ısrar etmesiyle tasarı kanunlaşarak Milli Prodüktivite Merkezi kurulmuştur.¹⁹⁶

Milli Prodüktivite Merkezi, ilk resmi verimlilik üzerine araştırma ve analizler yapan, program ve politikalar üreten kurumumuzdur. 1965-2011 yılları arasında var olduğu 46 yıl boyunca Türkiye'nin verimlilik ile alakalı neredeyse her sorunu üzerine çalışmalar yapmış, halkı verimlilik konusunda bilinçlendirmek için basılı yayın, radyo, tv reklamları, fuar ve konferans gibi birçok iletişim aracından yararlanmıştır. Yıllık olarak yayımladığı Verimlilik Raporları ile halkı 2001 küresel krizinin atlatılmasına katkıda bulunmaya çalışmıştır. 1998-2011 yılları arasında 34 ilde Verimliliği Arttırma Projeleri yürütmüştür ve bu projeden oldukça olumlu neticeler almıştır. Merkezin 46 yıllık tarihini üç döneme ayırıp özetleyecek olursak; 1965-1980 yılları arası kuruluş yılları diyebiliriz önce sanayi, iktisat ve tarım alanında verimlilik üzerine analiz ve tespitler yapmış daha sonra bunu tüm ekonomiye yaymış, eğitim ve danışmanlık hizmetler vermiştir. Özellikle 1980'den sonra dışa dönük ekonominin başlamasıyla MPM'nin yükseliş süreci başlamıştır. 1980-1990 yılları arasında Merkez'e olan talebin artmasıyla uzman yetiştirmeye başlamıştır. Halkta verimlilik bilincini arttırma ve yerleştirme politikasını başarıyla yürütmüştür. Ancak kurulduğu günden itibaren özerk yapısı içerisinde serbestçe hareket ederken 1985 yılında bir Devlet Bakanlığı'nın Merkez ile ilgilenmesi uygun görülmüştür. 1990'larda kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla verimlilik farkındalığını verimlilik haftası etkinlikleri ve verimlilik ödülleri gibi organizasyonlarıyla okullardan sivil toplum örgütlerine kadar toplumun her kesimine yaymaya çalışmıştır. Ancak 1999 yılında T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın ilgili kuruluşu olmasıyla, Merkez bürokrasi ve hiyerarşiyle tanışmıştır. 1999-2010 yılları arasında VAP'lar Merkezin en önemli çalışması olmuştur. Fakat verimlilik ile alakalı kurulan danışmanlık şirketlerinin de piyasaya girmesiyle MPM rekabet ortamında geride kalmıştır. 17.08.2011

¹⁹⁶ Bkz., ss. 37-48

tarıhlı ve 28028 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 649 sayılı Kanun Hükümünde Kararname ile 46 yıl hizmet veren Milli Prodüktivite Merkezi, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesinde kurulan Verimlilik Genel Müdürlüğü’ne devredilmiştir.¹⁹⁷

T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın ana hizmet birimlerinden olan Verimlilik Genel Müdürlüğü 17.08.2011 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmış olan 649 sayılı Kanun Hükümünde Kararname ile 17 Temmuz 2011 tarihinde kurulmuştur. MPM yerini alan VGM’nin görevleri hemen hemen Milli Prodüktivite Merkezi ile aynıdır. Geliştirdiği program, plan ve projelerin uygulanmasını sağlayarak verimlilik temelli devamlı gelişen, büyüyen ve uluslararası alanda rekabet gücü olan bir sanayi yaratmak görüşüyle hareket etmektedir. Birçok uluslararası işbirliği bulunmaktadır. Yayımlanmış olduğu süreli ve süresiz yayınlar ve yapmış olduğu bilimsel etkinliklerle halka verimlilik bilincini aşlamaya devam etmektedir.¹⁹⁸

Bu çalışma göstermiştir ki, Türkiye gibi sınırsız sayılabilecek iktisadi kaynaklara sahip olmayan bir ülke için verimlilik üzerine çalışmalar yapılması son derece gereklidir. 2. Dünya Savaşı sonrası Fransa, Almanya, Belçika gibi ülkeler yaşadıkları ekonomik buhran bunun farkına varmış ve Marshall Yardımı’nı en etkin şekilde sevk ve idare etmek adına bu prodüktivite merkezileri kurmuş ve savaşın yaralarını sarmışlardır. MPM’nin uzun bir süreç sonunda, 1965 yılında ülkemizde zorlukla kurulması ortaya koymuştur ki verimlilik mevzuunun önemi geç anlaşılmıştır. Fakat Merkezin kurulmasıyla Türkiye’de verimlilik kavramının gelişimi resmiyet kazanmıştır. Özerk bir yapıda kurulan Merkez’in bu yapısı sayesinde ülkede verimlilik çalışmalarında yarattığı ivme fevkalade önemlidir. 2011 yılında MPM’nin bilgi ve tecrübeleri Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesinde kurulan Verimlilik Genel Müdürlüğü’ne aktarılmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda VGM ve benzeri verimlilik ile alakalı kurumlara yoğunlaşılmasının Türkiye ekonomisinde verimlilik kavramı ile ilgili müesseselerin gelişimine yardımcı olacak ve ekonomiye katkısını ortaya koyacaktır.

¹⁹⁷ Günay YILDIZ, a.g.m., ss. 976-977

¹⁹⁸ Bkz., ss. 61-65

KAYNAKLAR

Elektronik Kaynaklar

Eupedia, “1.4 Real productivity (GDP per capita per hour per worker)”, 2013,
https://www.eupedia.com/europe/economic_maps_of_europe.shtml#real_productivity, (ET: 28.08.2020).

Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, <http://sozluk.gov.tr/> , (ET: 30.07.2019)

İktisat Sözlüğü, <http://www.iktisatsozlugu.com/nedir-2235-PROD%C3%9CKT%C4%B0V%C4%B0TE#.XT96uztMSUk> , (ET: 05.02.2019)

MPM, “Stratejik Plan Hazırlama Programı”,
<https://www.sp.gov.tr/upload/xSpKutuphane/files/l7RBo+MPMhazirlilikprogrami.pdf>, (ET: 21.08.2020).

T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verimlilik Genel Müdürlüğü, 15.05.2015,
“Verimlilik ve Verimlilik Genel Müdürlüğünün Faaliyetleri”,
<https://slideplayer.biz.tr/slide/4868014/>, (ET: 28.08.2020).

TÜBİTAK resmi web sitesi, <https://www.tubitak.gov.tr/tr/icerik-hakkimizda> , (ET: 05.04.2020)

Verimliliği Artırma Projeleri,
<https://web.archive.org/web/20080619091718/http://www.mpm.org.tr/vapiller/>, (ET: 25.08.2020)

Verimlilik Raporu,
<https://web.archive.org/web/20080617135011/http://www.mpm.org.tr/yayinlarimiz/sureli/default.asp?n=4> , (ET: 25.08.2020)

Kitaplar

Doğan, Üzeyme. “**Verimlilik Analizleri ve Verimlilik-Ergonomi İlişkileri**”, İzmir Ticaret Borsası Yayınları, İzmir, 1987.

Hubert, A.C. “**Milli Prodüktivite Merkezlerinin Rollerini**”, MPM Konferansları 1968-1969, No:67 MPM Yayınları, Ankara, Yayın Yılı 24.02.1969.

MPM Endüstri Şubesi, “**Endüstride Prodüktivite Ölçme Metotları (Firma düzeyinde Uygulamalı Çalışmalar)**”, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara, Yıl: 1969

Öney, Erden. “**İktisadi Planlama**”, 2. Basım, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 438, 1980.

Prokopenko, Joseph “**Verimlilik Yönetimi Uygulamalı El Kitabı**”, Milli Prodüktivite Merkezi (Çev.), Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, 1995.

Sayar, Ahmed Güner. “**Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması : (Klasik Dönem’den II. Abdülhamid’e)**”, İstanbul: Der Yayınları, Yıl: 1986.

Thornburg, Max Weston. “**Türkiye’nin Bugünkü Ekonomik Durumunun Tenkidi**”, Nail Artuner (Çev.), Ankara, 1950.

Köy Öğretmeni Basım Evi, “**Türkiyenin İktisadî Bakımdan Umumî Bir Tetkiki 1933-1934**”, Cilt 3, Ankara, Yıl 1938.

T.C. Ekonomi Bakanlığı Neşriyatı, “**Sınai Tesisat ve İşletme ve Vekâlet Teşkilâtına İlâveler Hakkında Raporlar (Birinci Kânun 1933)**”, Seri 1, No. 1, Ankara, 1935.

T.C. Ekonomi Bakanlığı Neşriyatı, “**Ekonomi Bakanlığının Parti Ekonomi Programına Göre Yaptığı İşler Hakkında Rapor**”, Seri 2, No. 1, Ankara, 1935.

T.C. İktisat Vekâleti Sanayi Tetkik Heyeti, “**2 inci 5 Yıllık Sanayi Planı**”, Başvekâlet Matbaası, 1936.

Tezler

Duruşti, Erhan “**Verimlilik Analizine Yönelik Bir Program Geliştirilmesi**”, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1985.

Karaboğa, Durmuş Volkan. “**Klasik Dönemde Osmanlı Devleti’nde Tarım**”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Kök, Recep. “**ENDÜSTRİYEL VERİMLİLİK VE ETKİNLİK - BİR UYGULAMA - (Türkiye Şeker Endüstrisinde Karşılaştırmalı Verimlilik ve Etkinlik Analizi)**”, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.

Sarıdoğan, Özcan. “**Tasarruf ve Yerli Malı Haftası Kutlamaları**”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2014.

Semiz, Yaşar. “**1929 – 1938 Dönemin’de Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti**”, Yayınlanmış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, 1991.

CAN, Abdullah “**Türk kamu yönetimi içerisinde Milli Prodüktivite Merkezi yönetim modeli yapısı ve etkenliği**”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991

Sürekli Yayınlar

Akkuş, Yakup. “XIV. Ve XV. Asırlarda Osmanlı ve Avrupa Ekonomileri: Bir Mukayese Denemesi”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Yıl: 2009, Cilt: 0, Sayı: 40. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/100859> (30.08.2020)

Aydın, Gülçin Manzak. “Verimlilik Kavramı: Klasik Ve Neoklasik Yaklaşımların karşılaştırılması”, *Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi*, Ankara, Haziran 2014. <http://doczz.biz.tr/doc/212538/pdf-anahtar-haziran-2014---bilim-sanayi-ve-teknoloji-baka...> (30.08.2020)

Bulut, Mehmet. “Osmanlı Ekonomi Politikası’na Yeniden Bir Bakış”, *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi, Yıl: 2012, Sayı: 62. <http://bilgi.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/2471-published.pdf> (30.08.2020)

- Damlıbağ, Fatih. “Osmanlı Devleti’nde Sanayi Finansman Metodu Olarak Fabrika İmtiyaz Sistemi”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 2012, C. 62, Sayı 2. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/8838> (30.08.2020)
- Duman, Doğan. "Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:1, Sayı: 2 Haziran 1992. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/235659> (30.08.2020)
- Kılınçkaya, Derviş. "Marshall Planı ve Milli Prodüktivite Merkezi’nin Kuruluşu", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD) Dergisi*, Cilt 18, Sayı 18, Haziran 2013. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/620380> (30.08.2020)
- Koraltürk, Murat. “Cumhuriyet Dönemi Türkiye İktisat Tarihi Çalışmaları Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Yıl 2003. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/651448> (30.08.2020)
- Peşkircioğlu, Nurettin. “Ulusal Verimlilik Hareketleri ve Türkiye’de Verimlilik Çalışmaları”, Verimlilik Genel Müdürlüğü, *Anahtar Dergisi*, Ankara, , Sayı:323, Kasım/2015. https://www.academia.edu/38415051/Ulusal_Verimlilik_Hareketleri_ve_Turkiyede_Verimlilik_Calismalari_pdf (ET: 20.08.2020)
- Söğütü, İlyas. “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Modernleşme: Kırılmalar ve Süreklilikler”, *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, Yıl:5, Sayı:18, Güz 2008. <https://www.muhamazakar.com/uploads/articles/18/2.pdf> (30.08.2020)
- Suiçmez, Halit. “Verimlilik Ekonomisi Ve Politika Arayışları”, *Verimlilik Dergisi*, Ankara, Kasım 2013, Sayı 4. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/203031> (30.08.2020)
- Şahin, Harun. “Osmanlı İktisadi Dünya Görüşünün Ana İlkeleri Çerçevesinde Klasik Dönem Osmanlı İktisat Politikasına Bakış”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:19, Sayı:61, Kış 2015. <https://docplayer.biz.tr/32097805-Osmanli-iktisadi->

dunya-gorusunun-ana-ilkeleri-ercevesinde-klasik-donem-osmanli-iktisat-politikasina-bakis.html (30.08.2020)

Yıldız, Günay. “Türkiye'nin Verimlilik Arayışı: Milli Prodüktivite Merkezinden Verimlilik Genel Müdürlüğüne Dönüşüm”, *Akademik Bakış Dergisi*, Haziran 2017, Sayı:61, Kırgız - Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN, s. 971-982 <http://gunayyildiz.net/tr/wp-content/uploads/2017/07/turkiyenin-verimlilik-arayisi-milli-produktivite-merkezinden-verimlilik-genel-mudurlugune-donusum201706.pdf> (30.08.2020)

Mevzuat ve Meclis Tutanakları

08.04.1965 tarihli Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, B:89, O:1.

08.12.1964 tarihli Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, B:19, O:1,

11.03.1965 tarihli Cumhuriyet Senatosu Zabıt Ceridesi, B:52, O:1.

11.12.1964 tarihli Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, B:22, O:1.

12.03.1965 tarihli Cumhuriyet Senatosu Zabıt Ceridesi, B:53, O:1.

24.11.1964 tarihli Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, B:12, O:1,

580 Sayılı Milli Prodüktivite Merkezi Kuruluş Kanunu (MÜLGA), RG 17.04.1965-11978, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11978.pdf> , (ET: 11.08.2020)

649 sayılı “Avrupa Birliği Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname”, RG. 17.08.2011-28028.

7 Temmuz 2005 tarih ve 25868 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Türkiye Sayılı Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ”.

Cumhuriyet Senatosu Geçici Komisyon Raporu, Dönem 1, Toplantı 4, No. 557, 24.02.1965, **“Milli Prodüktivite Merkezi kuruluş kanunu tasarısının Millet Meclisince kabul edilen metni ve Cumhuriyet Senatosu Geçici Komisyon raporu (Millet Meclisi 1/321; Cumhuriyet Senatosu 1/437)”**.

DPT, 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), Ankara, Haziran, 1984.

Millet Meclisi Geçici Komisyon Raporu, Dönem 1, Toplantı 2, No. 532, 13.11.1962, **“Milli Prodüktivite Merkezi kuruluş kanunu tasarısı ve Geçici Komisyon raporu (1/321)”**.

Millet Meclisi Geçici Komisyon Raporu, Dönem 1, Toplantı 4, No. 532’ye 1’inci ek, 01.04.1965, **“Milli Prodüktivite Merkezi kuruluş kanunu tasarısı hakkında Cumhuriyet Senatosu Başkanlığının ret tezkeresi ile Millet Meclisi Geçici Komisyon raporu (Millet Meclisi 1/321; Cumhuriyet Senatosu 1/437)”**.

Millet Meclisi Komisyon Raporu, Dönem 1, Toplantı 2, No. 41, 11.06.1962, **“Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu kurulması hakkında kanun tasarısı (1/219) Gerekçesi”**.

Milli Prodüktivite Merkezi Personel Yönetmeliği, RG 31.12.2002-24980.

MPM, **“2007-2011 Stratejik Planı”**, Ankara, Aralık 2006.

T.B.M.M. Geçici Komisyon Raporu, Dönem 8, No. 207, 06.07.1948, **“Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında 4 Temmuz 1948 tarihinde imzalanan Ekonomik İşbirliği Anlaşması ile eklerinin onanması hakkında kanun tasarısı ve Geçici Komisyon raporu (1/376)”**.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi 12.12.1929, cilt. 12.